

De Drie Goddelijke Deugden

Ravels ■ Weelde ■ Poppel

TIJDSCHRIFT VAN DE HEEMKUNDEKRING

NICOLAUS POPPELIUS VZW

Jaargang 13, nr. 50: december 2008

Heemkundekring Nicolaus Poppelius Ravels-Weelde-Poppel V.Z.W.

Adres: Dorpsstraat 64, 2382 Poppel

Bankrekening: 733-3522204-67

Lidmaatschap: inclusief abonnement op "De Drie Goddelijke Deugden": 17 euro

BESTUUR:

Voorzitter:	Laurent Woestenburg,	Beatrijs van Nazarethlaan 2,	2382 Poppel	014/656993
Ondervoorzitter:	Marc Van Gorp,	Grote Baan 97 bus 7,	2380 Ravels	014/656905
Secretaris:	Ria Verheyen,	Welvaartstraat 14,	2300 Turnhout	014/421839
Penningmeester:	Agnes Luyten,	Berkenlaan 91,	2380 Ravels	014/658346
Leden:	Stan De Kinderen,	Hogevoortstraat 1,	2380 Ravels	014/655030
	Hans Jansen,	Tilburgseweg 9,	2382 Poppel	014/657370
	Jos Nooyens,	Overbroek 15B,	2382 Poppel	014/658636
	Frans Slegers,	Steenweg op Weelde 60,	2382 Poppel	014/655751
	Jos Verhoeven,	Koning Albertstraat 87,	2381 Weelde	014/656198
	Gaston Verhoeven,	Steenweg op Weelde 94,	2382 Poppel	014/655554
	Marc Vermeeren,	De Meerkens 10,	2382 Poppel	014/658838
	Magda Vloemans,	Turnhoutseweg 2,	2381 Weelde	014/655156
	Marinus Willems,	Weeldestraat 154,	2381 Weelde	014/655728

REDACTIEADRES:

Marc Vermeeren	De Meerkens 10,	2382 Poppel	014/658838
----------------	-----------------	-------------	------------

Voor informatie in verband met de inhoud, vormgeving of verschenen teksten kan u steeds terecht op het redactieadres (marc.vermeeren@pandora.be). Wenst u een tekst of een idee voor publicatie aan te bieden, dan kan u dat ook steeds doen bij een van de bestuursleden.

VOORRADIGE PUBLICATIES:

Boek "De Drie van het Noorden"	5 euro
De Drie Goddelijke Deugden, jaargangen 1 t/m 5 + "De Drie van het Noorden"	25 euro
De Drie Goddelijke Deugden, jaargangen 1 t/m 5: per jaargang	6 euro
De Drie Goddelijke Deugden, jaargangen 1 t/m 5: per los nummer	1,75 euro
De Drie Goddelijke Deugden, jaargangen 6 en 7: per los nummer	3euro
De Drie Goddelijke Deugden, jaargangen 8 t/m 12: per los nummer	5 euro
Verjaardagskalender	6 euro

ARCHIEF/MUSEUM:

Raadpleging van het archief kan na afspraak met Marc Vermeeren (014-658838). Voor groepsbezoeken kan men afspreken met Laurent Woestenburg (014-656993), Jos Bols (014-658346) of Marinus Willems (014-655728). Het museum (Dorpsstraat 64 te 2382 Poppel) is open elke tweede en vierde zondag van de maand van 14 tot 17 uur.

WEBSITE:

<http://users.skynet.be/Ravels-Weelde-Poppel>

Inhoud

1. Biografie van de Weeldse missiebisshop Monseigneur Jacobus Bax	blz.65
2. Het preventorium te Ravels	blz.113
3. De Ravelse stoombrouwerij "De Wijngaard"	blz.120
4. De geschiedenis van Weelde	blz.121

Biografie van de Weeldse missiebisshop Monseigneur Jacobus Bax (1824-1895)

door Hans Geybels

Inleiding

Met Jacobus Bax (1824-1895) betreden we het domein van de negentiende-eeuwse missiegeschiedenis. Deze eeuw wordt gekenmerkt door een vernieuwd missionair élan en Bax past volledig binnen dat "idealistisch" kader. Hij is een van de velen die geroepen werden om het geloof te verkondigen aan de even zovele volkeren die nog "in duisterheid leefden". Zijn ganse leven zal hij vol vuur en enthousiasme wijden aan de kerstening van de volkeren van Binnen-Mongolië, die tot in de negentiende eeuw grotendeels gespaard bleven van een intensieve kersteningscampagne. Er werd dan ook alles op alles gezet om een aanvang te nemen met een offensieve christianisering die enorm veel geld en energie opslopte: "La Chine est faite pour souffrir ses apôtres", schreef de lazarist Göttlicher aan Verbist. Jacques Bax zou in 1871 de eerste missiebisshop van de Congregatie van Scheut in Mongolië worden. Het is zijn leven dat in deze studie een centrale rol speelt; een leven dat getuigt van een grote ijver en een enorme inzet, maar dat ook zijn schaduwzijden kent ... Gelukkig zijn we over zijn leven goed geïnformeerd en de hiaten zijn vaak van minoritair belang. We kunnen zijn leven reconstrueren aan de hand van een zeer uitgebreid en goed bewaard archief. Voor Bax' jeugdijaren zijn dat gegevens van de Burgerlijke Stand te Weelde en van het St.-Jozefscollege te Turnhout. Voor de adolescentieperiode zijn dat enkele schaarse gegevens die we terugvinden in het archief van het Aartsbisdom Mechelen-Brussel. In Scherpenheuvel, waar hij tien jaar als medepastoor gediend heeft, is geen archief meer terug te vinden.

Omtrent zijn jaren te Scheut en in de missie zijn we ongemeen rijk ingelicht. Dit is te danken aan de uitgebreide correspondentie die Bax voerde met Verbist, met zijn latere oversten en ook met Rome. Ongeveer elke maand schrijft hij vanuit het huis te Scheut naar zijn overste in Mongolië en wanneer hij zelf in Mongolië zit, schrijft hij ook maandelijks naar Scheut.

Een zeer belangrijke bron vormen de "Annales" van Bax, die alle belangrijke gebeurtenissen in de missie bevatten. Hierin vernemen we b.v. welke missionarissen wanneer en naar welke post worden overgeplaatst, waar de retraites plaatsgrijpen, waar nieuwe missieposten worden opgericht e.a. In deze verhandeling komen deze transfers nauwelijks aan bod omwille van twee redenen: het zou al vlug gaan vervelen omwille van de immense hoeveelheid die er bestaat aan dat soort van wisselingen en bovendien is het niet erg relevant voor het leven van Bax, hoewel het opvalt dat de belangrijkste posten soms naar "betere" missionarissen gaan. Deze bron is bewaard in de vorm van een kopie van Valeer Rondelez, archivaris van Scheut van 1945 tot 1968. In deze bron vinden we ook gemoedsgesteltenissen van Bax t.o.v. bepaalde beslissingen. De geschriften van Bax zijn om twee redenen vaak "problematisch". In de eerste plaats bevat zijn taal veel fouten. Zowel de Franse en de Latijnse brieven bevatten nogal wat fouten, bij de eerste gaat het om schrijffouten, bij de tweede om grammaticale constructiefouten. Bax' Nederlands bevat beide! In de tweede plaats schrijft Bax erg onduidelijk. Vooral vanaf 1875 -Bax is dan ongeveer 50 jaar oud- wordt zijn geschrift moeilijk leesbaar. Niet zelden verontschuldigt hij zich voor de slechte leesbaarheid van zijn brieven. In sommige gevallen laat hij zijn brieven schrijven

door een missionaris en ondertekent hij ze enkel nog. We hebben deze biografie chronologisch aangepakt en we schetsen dus vooreerst Bax' jeugd jaren. Hij is de zoon van een landbouwer uit Weelde en hij krijgt de gelegenheid om te studeren bij de jezuïeten in Turnhout. Zijn studies zijn vruchtbaar en hij mag bijgevolg verder studeren aan het seminarie van het Aartsbisdom. Ook daar blinkt hij uit door een voortreffelijke inzet, getuige het feit dat hij als mede-pastoor benoemd wordt in de rijke parochie van Scherpenheuvel.

Scherpenheuvel kan Bax' ambitie niet afdoende bevredigen en hij stelt vanaf dat ogenblik alles in het werk om een jonge congregatie in opbouw te vervoegen. Het lukt in 1864. Hij moet een bekwaam en betrouwbaar iemand geweest zijn, want Verbist vertrouwt hem belangrijke taken toe. Wanneer Verbist naar Mongolië vertrekt, neemt Bax, samen met Remi Verlinden, de algemene leiding van het huis in Scheut over. Het middendeel hebben we gewijd aan Mongolië, of beter: Mongolië door de bril van de missionarissen. Bax ontvangt in Scheut vele brieven van de eerste karavaan missionarissen waarin dezen een hard relaas brengen over het woeste, "onbeschaafde" Mongolië. Alle onaangename berichten kunnen Bax niet afbrengen van zijn droom: een apostel van Mongolië worden. De verwerkelijking van die droom komt in een stroomversnelling wanneer Verbist in 1868 plots overlijdt. Verbist wordt als algemene overste opgevolgd door Frans Vranckx en als provicaris van Mongolië door Antoon Smorenburg. Deze laatste schopt nogal wat herrie en Vranckx vervangt hem in 1871 door Jacques Bax. Drie jaar later wordt hij benoemd als apostolisch vicaris van Mongolië. Ondanks een constant gebrek aan geld en missionarissen, slaagt hij erin een vruchtbare missie te creëren die in 1883 moet opsplitsen in drie delen: Oost-, Zuidwest- en Centraal Mongolië.

Het laatste deel behandelt de periode van 1883 tot 1895. Bax kan gedurende deze periode van Centraal-Mongolië een erg florerend missiegebied maken dat zelfs geen geldzorgen meer heeft! Doch de goede tijdingen worden grotendeels overschaduwd door de statutenkwestie: Bax houdt vast aan zijn autoriteit in Centraal-Mongolië en hij

wenst wat dat betreft geen inmenging van een provinciale overste ... Tot het einde van zijn dagen zal hij blijven strijden om zijn souvereiniteit over zijn bisdom te vrijwaren. Het devies van de Congregatie (Cor Unum et Anima Una) heeft in deze periode erg geleden. Het past om in dit inleidend woord mijn speciale dank te richten tot Prof.Dr.Daniël Verhelst, voor zijn uitzonderlijke hulp bij het tot stand komen van dit werk. Hij heeft ervoor gezorgd dat zelfs het archiefmateriaal uit Rome snel in Leuven kon geraadpleegd worden. Bovendien heeft hij deze studie minutieus begeleid, waardoor er weinig kostbare tijd verloren ging. Daarnaast richt ik ook mijn dank tot alle mensen die van ver of dichtbij bij deze verhandeling betrokken waren, in het bijzonder Dr.E.Vandervoort voor de grammaticale correcties. Mijn dank gaat tenslotte ook nog uit naar Dhr. Jan van Alphen, conservator van het Etnografisch Museum te Antwerpen, die mij de toelating verleende om enkele foto's van het museum te reproduceren in deze verhandeling, evenals naar Dhr. Marc Vermeeren (Heemkundekring Nicolaus Poppelius van Poppel) en dit om dezelfde reden. Bij de foto's van het Etnografisch Museum staat vaak geen precieze verklaring omdat deze ook niet voorhanden is. Alle foto's werden genomen in Jehol in het eerste kwart van deze eeuw.

I. Jeugd en Opleiding

Zesentwintig juni 1824, acht uur 's avonds. Meir 21, Weelde. Johannes Bax, landbouwer en Maria Cristina Oomen, huisvrouw, kunnen zich verheugen over een derde zoon: Jacobus Bax. De volgende dag wordt hij gedoopt door pastoor Judocus Arnaerts. Negen jaar daarvoor was het koppel getrouwd. Vader Bax was tien jaar ouder dan zijn vrouw. Bax heeft nog twee oudere broers, Johannes Jacobus en Adrianus en nog een jongere zus, Rosa. Het gezin Bax leeft als zo vele Kempische landbouwersgezinnen. Toch moet het bedrijf iets groter geweest zijn dan een doorsnee kleine boerderij want twee van de kinderen mogen studeren. Als landbouwer kon vader Bax waarschijnlijk verder op zijn doening met de broer en zus van Jaak want Jaak mag verder studeren in Turnhout. De familie Bax zou later nog meer priesters leveren, waaronder de oudere broer van

Jacobus Bax als jong onderpastoor te Scherpenheuvel

Jaak, Johannes Jacobus, die redemptorist werd en die ging missioneren bij de indianen in Louisiana.

Na de gemeenteschool te Weelde vat hij op achttienjarige leeftijd zijn studies aan bij de jezuïeten te Turnhout in het Collegium Sancti Josephi, waar hij zes jaar lang school zal lopen (van oktober 1842 tot augustus 1848). Bax bewijst

er een ijverige leerling te zijn: hij behaalt een derde plaats in het derde leerjaar, een zevende in de retorica. Op 5 oktober 1850 treedt hij binnen in het seminarie van het aartsbisdom Mechelen-Brussel. Een late roeping dus. Zijn studies zijn uitstekend: in 1850 is hij twaalfde, in 1851 zesde van de veertig concursi. In het laatste jaar is hij vijftiende van de zevenenzeventig concursi. Zijn

beste resultaten haalt hij in de dogmatische theologie. In zijn preken die hij bij wijze van kwalificatie moet voordragen, scoort hij bijzonder goed (optime). In 1851 handelde die over de doodzonde, in 1852 over het evangelie van de dag: op de zesde zondag na Pinksteren is dat de wonderbare spijziging (Mc.8, 1-9). Zijn laatste preek behandelde de Ecce-Homo-passage uit het Lijdensverhaal van Ons Heer. Zijn professoren besluiten dat hij het Nederlands (flandrice) zeer goed beheerst en dat hij behoorlijk kan zingen. Bax is hoogst betrouwbaar en heeft een stevig uiterlijk, bovendien geniet hij een degelijke gezondheid. Het is waarschijnlijk hier in het seminarie dat hij indirect in contact komt met het latere Scheut omdat Frans Vranckx, medestichter en later superior van Scheut, een medestudent van hem is. Ze worden samen priester gewijd op 17 december 1853. Op 12 augustus 1854 wordt hij medepastoor te Scherpenheuvel, een bekend Brabants bedevaartsoord dat toen ongeveer 1650 communicanten telde. Samen met een andere vice-pastor, Hendrik Pallemans, helpt hij de pastor, Johannes Fransiscus Nelo. De periode waarin hij een parochie bedient, kan er niets op hem aangemerkt worden. Toch moeten er zich enkele kleine twisten voorgedaan hebben in 1855-1856. Meer daarover is niet bekend. Om welke reden Jaak Bax Scherpenheuvel wou verlaten in zijn hoedanigheid van medepastoor, kunnen we niet meer exact terugvinden. Waarschijnlijk wenste hij binnen te treden bij de Scheutisten, maar Bax moet er in elk geval meerdere gehad hebben, aldus Jean-Baptiste Lauwers, de vicaris-generaal van het bisdom Mechelen-Brussel, die in een schrijven van 19 juli 1862 Bax de toestemming mededeelt om zich te voegen bij de "Congregatie voor de Missies in China". In die korte brief vraagt hij Bax zijn ziel voor te bereiden op grote beproevingen. Het zou echter nog twee jaar duren vooraleer hij zijn intrede deed in het huis van Scheut op 12 juli 1864 omwille van een aanslepende zwakte door ziekte. Ook kardinaal Engelbertus Sterckx stelt zijn vertrek vanuit Scherpenheuvel uit om onbekende reden. Misschien vindt hij niet direkt een opvolger? Verbist blijft er intussen van overtuigd dat hij zou toetreden. Dat belette Bax niet reeds daarvoor druk bezig te zijn met allerhande voorbereidselen ter oprichting van de congregatie en het huis van

Scheut. Zo was hij in 1862 mede-ondertekenaar van een contract tussen Scheut en Fanny Maes.

Fanny Maes, inwoonster van Brussel, was eigenares van grond en een huis in opbouw, gesitueerd in de gemeente Anderlecht en in de parochie van St.-Jans Molenbeek. Verbist en zijn gezellen zouden dit overnemen onder enkele voorwaarden waarmee Maes akkoord ging. Verbist moest niet alleen de woning op eigen kosten afmaken, ook de paardenstal en het koetshuis die op dat ogenblik nog bezet werden door dieren van het leger. Ze moesten heropgebouwd worden met kwaliteitsmateriaal en volgens "les règles de l'art". Bij de herbouwingen moest rekening gehouden worden met de wensen van architect Partoes. Juffrouw Maes zou Verbist en zijn medegeïnteresseerden schadeloos stellen door van hen negen jaar lang geen huur te vragen (tot 19 juni 1871). Deze en nog enkele andere verbintenissen maakten dat de nieuwe orde zich verzekerde van een woonst in Scheut. De handtekening van Bax onder deze verbintenis is het eerst bekende openbaar optreden van Bax voor Scheut, nog twee jaar voor zijn definitief intreden. Achteraf zal Bax zorgen voor de inrichting van het huis: er moeten planken hersteld worden, ramen geveerd, kamers opgemaakt, enz. De kapel zullen ze inrichten volgens instructies van Verbist (als deze al in China zit) volgens een Chinees plan dat Vranckx zal uittekenen. De mensen willen namelijk ook een nieuwe aanbouw aan het huis dat een Chinees uitzicht moet krijgen. Waarschijnlijk was Bax reeds langer actief en is het mogelijk dat hij heeft meegewerkt aan het tot stand komen van de statuten van de congregatie. Vooral Verbist was er al langer mee bezig. In een brief van 2 december 1861 schreef Verbist aan kardinaal Sterckx: "Nous élaborons en ce moment les statuts de la société". Alle scheutisten van het eerste uur waren in het bezit van een kopie: Frans Vranckx, Jaak Bax en Ferdinand Hamer. Deze statuten werden op 28 november 1862 goedgekeurd door kardinaal Sterckx; hiermee werd de Congregatie van het Onbevlekt hart van Maria canoniek opgericht. Haar doel bestaat voornamelijk uit het vormen en uitzenden van priesters naar de missiegebieden, voornamelijk naar China en tevens uit het opnemen en verzorgen van oude missionarissen in het

missiehuis te Scheut. Théophile Verbist wordt algemeen overste. In februari 1864 is het zover. Bax krijgt van kardinaal Sterckx de toelating om toe te treden tot de Congregatie van de Belgische Missie in China. Op 12 juli 1864 treedt hij in bij de Congregatie te Scheut, na een loopbaan van bijna tien jaar als onderpastoor te Scherpenheuvel.

Op 16 april 1864 zijn er vijf priesters in het college te Scheut: Théophile Verbist, Aloïs van Segvelt, François Vranckx, Remi Verlinden en Jaak Bax. Het belooft een moeilijke start te worden: veel nieuwe aanvragen komen er niet en de katholieke publieke opinie zet Verbist onder druk om zo vlug mogelijk enkele missionarissen te laten vertrekken om zodoende de twijfels rond het slagen van het project te onderdrukken. De datum van het vertrek van de eerste karavaan missionarissen (Van Segvelt, Verbist en Vranckx) wordt op november gesteld. De twee resterende priesters, Verlinden en Bax, zullen te Scheut blijven om de belangen van de gemeenschap te verdedigen en het noviciaat te organiseren. In oktober 1864 vatten de eerste scheutisten (intussen aangegroeid tot zeven leden) een retraite aan. Gedurende vier bijeenkomsten tussen 20 en 23 oktober bezinnen ze zich over de statuten van de Priesters van de Belgische Missie in China. Op 15 juli vergaderen alle leden van de Belgische Missie om nog enkele schikkingen te treffen: Ferdinand Hamer wordt unaniem toegelaten tot de gemeenschap, om de drie jaar kan beslist worden of er een nieuwe overste dient gekozen te worden. Daarnaast passeren nog enkele interpretaties van statuten de revue. Intussen nadert de datum van het vertrek van de eerste karavaan scheutisten. Verbist treft nog enkele maatregelen waarvan er één Bax raakt. Bax, die zelf niet lang novice geweest is, krijgt nu de leiding over het noviciaat. Dat betekent dus dat Bax niet mee kan met de eerste missie van Scheut naar China. In augustus 1865 zal Bax het gehele bestuur van Scheut van Verbist overnemen.

II. Bax neemt de leiding over het missiehuis te Scheut

1. Taken

Even voor het vertrek van de eerste karavaan scheutisten naar China, wordt op 24 augustus 1865

de kapel van Scheut, samen met de aanpalende gronden aangekocht. Deze kapel zou het koor uitmaken van een later te bouwen kerk. De kapel en het noviciaatshuis worden toevertrouwd aan Bax. Hij moet voortaan optreden als plaatsvervanger van Verbist en als directeur van het noviciaat. In die optiek moet hij ook de relaties met de schenkers en weldoeners onderhouden om voldoende gelden te krijgen om de missie te onderhouden. Remi Verlinden zorgt voor de zaken ad exteros. Beiden komen zeer goed overeen. Ook in het novicenhuis gaat het nog steeds niet al te best met Bax' gezondheid. Hij lijdt erg aan tandpijn en zijn wangen zijn gezwollen maar gelukkig is zijn foto voor de publiciteit van het missiewerk reeds genomen, zodat hij deftig voorkomt. Deze en andere foto's worden verkocht om een beetje geld in het laatje te krijgen. Geldgebrek is een van de belangrijkste problemen van de missionarissen. Niet alleen tijdens de oprichting hadden geldzorgen veel inspanningen gevergd, maar vooral ook het missiewerk slorpt kapitalen op: de overname van de missieposten van de lazaristen, de oprichting van kapellen en de huur van gronden vergen enorme onkosten. Bax zal regelmatig verzoekschriften van de missionarissen ontvangen om hun financiële noden te lenigen. De 50.000 frank die de missionarissen gekregen hebben van het Werk voor de Voortplanting van het Geloof waren reeds vlug verdeeld: 30.000 frank werd gedeponneerd in ruil voor een wissel op Changhai, 10.000 frank werd gestort bij de Banque de France voor een wisselbrief van een klein filiaal in Marseille, de reisonkosten werden op 12.000 frank geraamd. Samen met eigen gelden rest hen nog een zes- à zeventuizend frank. Bakske wordt dan ook verzocht zo vlug mogelijk gelden naar Marseille te sturen. Daar zullen ze inschepen naar China nadat ze in Rome de paus gesproken hebben. Dit is nog maar een begin van de geldproblemen. Bij de aankomst in Mongolië, eind 1866, merkt Verbist dat de lazaristen waarvan deze missie wordt overgenomen, een schuldenlast van 32.312 Belgische frank achterlaten! Bovendien krijgen ze pas tegen het einde van het lopend jaar subsidies van de Werken voor de Voortplanting van het Geloof en van de Heilige Kindsheid. Bax wordt dan ook verzocht door Verbist deze gelden onmiddellijk op te sturen. Bax heeft intussen echter

zelf geld nodig! Jean-Charles Brabandt, de verkoper van de kapel en wat grond, heeft de boer die de gronden bewerkt op de hoogte gebracht. Die wil wijken maar hij vraagt 300 frank voor meststoffen. Brabandt heeft hem reeds 225 frank gegeven op voorwaarde dat hij het terrein voor oktober zou verlaten. Bovendien, kan Bax de door Verbist gevraagde som niet meteen toesturen: slechts 1300 frank kan hij missen en hij zal een bedrag dat hij als een uitweg voor moeilijkere tijden in reserve houdt pas aanboren als hij daartoe nadrukkelijk om verzocht wordt. Zo zullen zij bij voorbeeld portretten van de missionarissen verkopen ten voordele van het werk van de Heilige Kindsheid. Die foto's maken grote indruk -"ces barbes majestueuses, ces uniformes de mandarins, ces poses si imposantes"- en zullen veel geld in het laatje brengen. Toch zijn ook hier weer extra onkosten aan verbonden: de foto's die uit Mongolië komen zijn van een slechte kwaliteit. Daardoor zijn ze te zwak voor reproductie. Er moet dus eerst een schilderij van gemaakt worden door een goed schilder en van dat model moeten clichés gemaakt worden die 50 frank per pose kosten. Er moeten acht clichés gemaakt worden ...

Eind 1866 zullen de inkomsten en de uitgaven stabiliseren in Scheut. Zo kan Bax aan Verbist berichten dat "les recettes et les dépenses se balancent régulièrement, de sorte que tout se fait avec ordre." Naast de geldproblemen mag hij ook prettigere zaken regelen. Zo kan hij een heleboel complimenten en dankbetuigingen van vrienden van Scheut doorsturen naar de missionarissen. Bovendien zijn er al heel wat verzoeken binnengelopen om op 19 september, de dag van het vertrek van de eerste scheutisten naar China, een mis op te dragen. Het zal een plechtig gezongen dienst worden waarop Bax veel volk verwacht. Die verwachting is niet onterecht want de missionarissen genieten de belangstelling van vele weldoeners. De kapel zal welhaast te klein zijn om alle geïnteresseerden te kunnen opvangen, ondanks het feit dat de kranten geen publiciteit zullen maken omtrent het vertrek. Pas op het laatste nippertje verschijnt in het Journal de Bruxelles nog een artikeltje van de hand van Mgr. Sacré waarin onder andere vermeld werd dat de Scheutisten ontvangen werden door de paus. In september 1866 vraagt

Bax aan kardinaal Sterckx om het Heilig Sacrament in het oratorium van het missiehuis te mogen bewaren gezien daar elke dag de heilige mis wordt gevierd. Bax haalt meerdere redenen aan om het Heilig Sacrament te mogen bewaren: de grote afstand tussen de kapel en het huis, alle godsdienstige oefeningen kunnen vromer verlopen voor het Heilig Sacrament, de bezoeken aan het H.Sacrament kunnen doorheen de dag toenemen, meerdere priesters kunnen gelijktijdig een eucharistie vieren want nu heeft Scheut slechts één altaar en tenslotte: alle huisbewoners kunnen dan dagelijks de H.Mis bijwonen. Overigens, de kapel wordt door veel volk bezocht. Geldnood maakt dat Bax sober moet zijn met publicaties. Trouwens, meent Verbist, de bal is toch aan het rollen geraakt en er is voldoende kunnen vervangen worden. Rome mag tevreden zijn! Er gaan namelijk geruchten dat Rome de scheutisten een ander missiegebied wil geven. Verbist vermoedt dat de lazaristen hem ook willen opzadelen met Honan. Ze zijn bereid dit vicariaat af te staan ... Bax mag er met niemand over praten. Bax noteert in zijn brieven ook politieke feiten om de missionarissen op de hoogte te houden van de Belgische en Europese ontwikkelingen. In 1866 bericht hij over de politieke onrust van midden de jaren zestig en de vervanging van Viktor Tesch, minister van Justitie, door de zeer anticlericale Jules Bara. Hij meldt het overlijden van Henry Lord Palmerston, de Britse diplomaat die zo belangrijk was bij de tot standkoming van België. Hij meldt ontwikkelingen in de kerkelijke zowel als de Europese politiek. Vooral het nieuws over de dood van koning Leopold I (10 december 1865) wekt bij Verbist grote ontroering: "Nous nous demandons souvent, nous Belges, existons-nous encore? Que s'est-il passé dans la patrie depuis la mort du roi?" De troonsbestijging door Leopold II verheugt Verbist ten zeerste. Daarnaast zijn er ook minder heuglijke tijdingen: de Belgen die dienst hadden genomen in het Mexicaans leger keerden maart 1867 van een kale reis terug, Pruisen wil Nederland annexeren, het zouavenleger groeit aan en het conflict groeit ...

2. Kandidaten

De correspondentie is vaak lang onderweg en dat zint Bax niet erg. Vaak moeten er dringende zaken

Jacobus Bax korte tijd na zijn aankomst in China

besproken worden terwijl de algemene overste vertrokken is naar China. Bax is dan ook ongerust maar hij blijft gehoorzaam aan de beslissingen van Verbist, ook al zijn die lang onderweg. Het doet Verbist deugd om maandelijks iets te vernemen van Bax over de gebeurtenissen te Scheut en over België in het algemeen. De correspondentie tussen Bax en Verbist verloopt trouwens zeer vriendelijk.

Verbist gelooft in het talent van Bax en zo laat hij aan Bax de beslissing over betreffende enkele kandidaten; bij voorbeeld die aangaande Theodoor Rutjes, een Nederlander, die Bax in 1867 geschikt acht om in China de groep scheutisten te vervoegen. Rutjes kreeg een maand na zijn aankomst tyfus. Verbist verzorgde hem, diende hem de laatste sacramenten toe en was zelfs bereid zijn

leven te geven in ruil voor deze jongeman wiens kwaliteiten hij zeer waardeerde. Niet alle kandidaten worden even snel aanvaard als deze! De ervaring leerde Verbist niet meteen elke kandidaat te aanvaarden. Dat deelde hij ook mee aan Bax: de kandidaten mogen niet te lang in België in de pastoraal hebben gestaan omdat ze zich nooit goed kunnen aanpassen aan de missie en omdat ze te veel moeilijkheden hebben bij het leren van Chinees. Verbist wenst ook geen avonturiers. Men wil het tegendeel: mensen die in België mislukt zijn, mogen geen kans maken. Bax moet op den duur zeer streng selecteren opdat enkel capabele mensen in de missiepost zouden arriveren. In augustus 1866 aanvaardt Bax nog een andere postulant uit Nederland, Th.C.Ottens, 22 jaar oud en geboren te Uden. Het is een intelligente en vastberaden jongeman in wie Bax veel vertrouwen stelt. Ottens zal Rutjes in Leuven vervangen. Ook Willem Meyer komt uit Nederland (Culemborg) en zal in alle opzichten meevallen in de missies. De Gentenaar Joos wil intreden maar moet de toelating nog krijgen van zijn oversten. Een Luikse en een Brugse kandidaat (Alfons Devos) maken hun opwachting. Devos zal toestemming krijgen van zijn bisschop. Een zekere Jozef Bruynseels wordt afgewezen omdat hij niet actief genoeg zou zijn; dit ondanks het feit dat hij zijn reisonkosten zelf zou willen betalen. Antoon Smorenburg, een Nederlandse lazarist, zet een erg uitgebreide correspondentie op touw om toch maar dispensatie te verkrijgen. Hij zal in januari 1867 in zijn opzet slagen. Jeroom van Aertselaer zal zijn studies kunnen afmaken in Rome. Hij brengt het later tot directeur van het seminarie in Siwantse, algemene overste en opvolger van Bax als apostolisch-vicaris van centraal-Mongolië. Leopold Meuleman wordt toegelaten. Hij is een erg jonge kandidaat die later pastoor van Palakai wordt. Alexandre Clerboux is in juni 1867 nog onbeslist. Hij kiest uiteindelijk toch voor Scheut. Hij vertrekt naar China en in 1888 wordt hij rector van het Theologicum na de overname van "Missions en Chine et au Congo". Zijn bisschop, Mgr.Caspar Joseph Labis van Doornik, had hem er lang van weerhouden in te treden omdat hij een slechte gezondheid had.

Er komen steeds meer aanvragen van belangstellenden om toe te treden tot de

congregatie. Het toelaten van kandidaten is iets waar Bax niet alleen over oordeelt. Zo behandelt hij bijvoorbeeld het geval van de Naamse priester Martin Guisset die hij reeds vooraf gerust stelde met de bemerking dat de congregatie priesters nodig had. Het overleg neemt niet veel tijd in beslag en hij mag reeds op 27 november 1866 met de tweede karavaan scheutisten mee naar Mongolië. Bax stelt kandidaten voor aan Verbist en ook omgekeerd. Verbist vraagt trouwens inlichtingen omtrent de kandidaten. In het Belgisch College te Rome had Verbist een jonge Nederlandse priester, Biegelaar, ontmoet die missionaris wenste te worden. Rutjes zou hem eventueel gekend kunnen hebben. Daar deze kandidaat er niets voor voelde naar de Nederlandse kolonies te trekken, wenste hij zich te vervoegen bij de scheutisten. Hij is zeer onderricht, praat een bijna onverstaanbaar Vlaams (zoals Hamer, schrijft Bax) en amper Frans. Verbist stelt het volgende voor: Hamer zal een brief schrijven naar zijn broer, een Nederlandse minderbroeder in de buurt van de plaats waar de kandidaat priester is geweest. Biegelaar was priester te Montfoort. Bax moet ook inlichtingen vragen in het Amerikaans College waar hij wou intreden maar waar hij geweigerd werd. Waarom? Op basis van al die gegevens moeten Bax en Verlinden een oordeel vellen omtrent zijn aanvaarding. Dit zou uiteindelijk negatief uitvallen voor Biegelaar. Immers de broer van Hamer antwoordde Scheut op 15 januari 1865 dat hij er geen gunstige mening over Biegelaar kon op nahouden. Biegelaar werd geweigerd. Over kandidaten wordt beslist in een uitgebreide correspondentie. Een kandidaat in het seminarie van Mechelen is nog steeds besluiteloos. De Naamse kandidaat Martin Guisset wordt capabel bevonden en regelt de overgang met zijn ouders en superiors. Gerard Muite-man en Theodoor Rutjes bevinden zich nog te Leuven. Muite-man heeft gesolliciteerd voor een studiebeurs van de universiteit en moet het antwoord nog ontvangen. Muite-man zal een studiebeurs van 400 frank krijgen. Rutjes moet afwachten. Intussen betaalt Scheut hun beider onkosten. Andreas Jansen en Lambert van Avezaath studeren verder met de bedoeling in te treden. Beiden zullen daadwerkelijk intreden: Jansen vertrekt op 10 augustus 1871 naar Mongolië, van Avezaath was reeds eerder

ingescheept op 19 augustus 1867. De laatste zal de congregatie nog verlaten. De beurs van Rome voor Adrianus Paaps zou toegekend worden. Willem Meyer maakt zijn opwachting. Van hem verneemt Bax dat nog anderen willen intreden. Jozef Wilrycx wil onmiddellijk na zijn priesterwijding (16 maart 1868) het noviciaat aanvatten. De broer van architect Zaelmakers, die het nieuwe huis naast de kapel bouwde, zou als leek naar China willen trekken op eigen kosten. Volgens Bax zou deze vijfendertigjarige weduwnaar een goede administrator van een grote hoeve kunnen worden.

3. De eerste karavaan missionarissen CICM

Een van de zeldzame keren dat Bax nog eens zijn ouders bezoekt in zijn geboortedorp, is in september 1865 naar aanleiding van een zware ziekte van zijn vader. Hij moet dan ook een vervanger aanstellen voor de mis die hem zo nauw aan het hart ligt: de mis op 19 september naar aanleiding van het vertrek van de missionarissen. Diezelfde negentiende september zou zijn vader overlijden in zijn armen. Bax schrijft aan Verbist dat hij beseft dat hij verder moet en vertrouwt de rest toe aan God. De eerste karavaan scheutisten is inmiddels vertrokken naar Mongolië. Die afreis verloopt niet zonder problemen. Op woensdag 13 september 1865 schepen ze te Civitavecchia in naar Marseille. Daar merken ze dat hun bagage nog in Parijs is blijven liggen. De vijf missionarissen vragen Bax of hij deze fout zo snel mogelijk in orde wil brengen. Alles was nochtans goed voorbereid maar er ging iets mis waardoor de bagage in een pakhuis bleef liggen. Bax moet alle pakjes nummeren en er de naam van Verbist op zetten, samen met het adres: "M. Verbist, Marseille. Bagages pour le paquebot de l'Indo-Chine, le 19 septembre." Bovendien moet hij de scheepscompagnie op de hoogte brengen door de precieze gegevens omtrent de bagage op te sturen naar de directeur van de rederij. Marseille, 19 september 1865. De eerste groep missionarissen van de Congregatie van het Onbevlekt Hart van Maria vertrekt naar haar provicariaat Mongolië. Ze zullen het moeten stellen zonder bagage want de bagage die Bax hen achterna gestuurd heeft, is blijven liggen in een Parijs' pakhuis. Van Segvelt vat dit niet op als een gemis: "Celà nous contrarie

beaucoup, mais ne nous empêchera pas de partir. Vaillants soldats du Christ, nous allons au-devant des infidèles sans autres armes que la croix, c'est bien là le vrai missionnaire". In Marseille koopt de groep het hoogst nodige voor het vertrek. De bagage zal een maand later arriveren. De zeelucht zal de missionarissen goed doen want in Marseille woedt cholera.

Op de boot ontmoeten de scheutisten nog enkele andere missionarissen. Het fanatisme van enkele Engelse missionarissen doet hen een beetje verbleken. Toch zijn er ook prettiger dingen te beleven: hun aandacht gaat naar een groepje van tien à twaalf meisjes onder leiding van een Duitser van 35 à 40 jaar oud. Nieuwsgierig winnen de missionarissen informatie in bij medereizigers. Het blijkt te gaan om een protestantse dominee die in China resideert en die in Europa enkele vrouwen gezocht heeft voor zijn collega's. Waarop Verbist: "Cette charité nous a beaucoup édifiée!!! Mais nous craignons que la choix qu'il a fait ne rencontre pas tout à fait l'approbation de ses confrères ..." De brieven vanuit Scheut aan de missionarissen zullen voortaan gericht worden aan E.H. Ange Michel Aymeri, procureur van de missies van de lazaristen te Changhai in China. Daar verblijven de scheutisten tot de lazaristen het missiegebied verlaten zullen hebben om plaats te ruimen voor de scheutisten. In 1840 werd Mongolië opgericht als een provicariaat en door Rome aan de lazaristen toegewezen. Het belangrijkste dorp van dit provicariaat is Siwantse waar ook het seminarie is gevestigd. Siwantse telt 1000 inwoners, allen (drie gezinnen uitgezonderd) zijn katholiek. Bax doet intussen ook de familie- en relatiebezoeken. Hij bezoekt Frans Vranckx, de nonkel van François Vranckx en priester van St.-Jan in Antwerpen. Tevens is hij te gast bij de ouders van Van Segvelt. Bax ontmoet de familie van Vranckx en andere weldoeners. Hij laat nog steeds foto's van de missionarissen verkopen, wat hij een "industrie sainte" noemt. Al zijn contacten zorgen ervoor dat het missiewerk van de congregatie bekend blijft en dat de eucharistievieringen op zon- en feestdagen in de kapel van Scheut veel bijgewoond worden.

4. Geld, geld, geld!

Het Onderhoud van het missiehuus te Scheut, de reizen naar Mongolië, de organisatie van het provicariaat, het propagandamateriaal en zoveel andere zaken slopen zoveel geld op dat financiën een voortdurende zorg blijken voor provicaris Verbist en de directeur van Scheut, Bax. Vooral de reizen van de missionarissen naar hun posten vergen veel financiële inspanningen. Bax blijft er voortdurend voor in contact met het Werk voor de Voortplanting van het Geloof te Parijs. Op 20 juli 1866 laat hij het Werk weten dat er in september zes nieuwe missionarissen zullen vertrekken naar Mongolië, indien de reiskosten dat niet zullen beletten. Bax schat dat deze som zal oplopen tot 25.000 frank: "Vous comprenez, Monsieur le Président, combien il serait pénible pour nous et nuisible pour la Congrégation naissante, si faute de ressources pour l'envoi des missionnaires, l'oeuvre ne pût prendre son développement si désiré et si nécessaire, et nous devons arrêter l'élan des postulants". Bij het Werk voor de Voortplanting van het Geloof loopt het allemaal zo een vaart niet: de eerste betaling van de toelagen voor 1866 worden pas later uitgekeerd en men wil zelfs maar een deel van de gevraagde 25.000 frank uitbetalen, dan moeten twee raden zich over dit uitzonderlijk geval uitspreken. Op zes augustus 1866 is bekend dat de twee raden de aanvraag positief hebben beoordeeld. Bax kan rekenen op 25.000 frank voor het vertrek van de missionarissen. De tweede karavaan scheutisten kan vertrekken... De onkosten voor de reis bedroegen uiteindelijk 14.416 frank. Wanneer Bax alles in rekening neemt, kost de reis uiteindelijk 40.000 frank. Immers: de missionarissen hebben veel devotiemateriaal moeten meenemen omdat er zo een overweldigende vraag naar is. Verbist zelf had er nog sterk op aangedrongen. Hij vraagt aan Scheut of ze met de tweede karavaan missionarissen medailles, scapulieren en andere devotionalia kunnen meegeven. Naast dit pakket heeft Bax nog tal van andere artikelen opgestuurd: scharen, spiegels, linnen, vuurwapens, poeder, lakens, tabak, boeken... In september 1866 maakt Bax de bilan op van de financiële toestand van Scheut. Aan inkomsten telde hij 17.084 frank. Hij spendeerde iets minder: 16.762 frank. De grootste uitgavepost blijkt onkosten aan het huis te zijn (7468 frank), naast de studies van de theologanten (2383 frank)

en reiskosten (1400 frank). Om een idee te geven van de orde van grootte van die bedragen: vier schapen kosten 200 frank. Heeft Bax nog wat restjes geld over, de missiepost zit in diepe schulden. Verbist merkt zelfs dat het Werk van de Heilige Kindsheid van de lazaristen met een deficit uit Mongolië is vertrokken. Verbist is echter niet van plan de schulden af te lossen van zijn voorgangers!

De geldkwestie wordt pas echt prangend eind 1866 wanneer Verbist merkt dat hij slechts 19.000 frank krijgt van de 40.000 die hij gevraagd had aan het Werk voor de Voortplanting van het Geloof. De rest ontvangt hij pas in mei van volgend jaar, wat betekent dat het pas in augustus 1867 zal aankomen en dat ze het zolang moeten stellen met slechts 5000 frank. Bax moet zo snel mogelijk misintenties doorsturen naar Mongolië, anders redden ze het niet. In augustus 1867 wil Bax opnieuw vier of vijf missionarissen naar Mongolië zenden en hij doet een beroep op het Werk voor de Voortplanting van het Geloof. Deze instelling verlangt echter elk jaar een precies rapport waarin het gebruik van de fondsen exact wordt weergegeven. Daarvoor moeten speciale statistische tabellen ingevuld worden. Het Werk stuurt een voorbeeld van dergelijk formulier naar Bax. Voor het overige: pas in november komen nieuwe fondsen vrij ... In juni 1867 dringt Bax opnieuw aan bij het Werk voor de Voortplanting van het Geloof. Hij vraagt een verhoging van de subsidies van 1867 voor 1868 en een voorschot van 20.000 frank om in augustus nog missionarissen te kunnen laten vertrekken. Zijn verzoek wordt niet helemaal ingewilligd, maar hij krijgt toch 10.000 frank toegewezen waarmee hij enkele missionarissen naar Mongolië kan sturen. Ook in de missie laat het gebrek aan geld en middelen zich goed voelen. Verbist ziet zich verplicht de drie weeshuizen van de Heilige Kindsheid samen te voegen. Daarenboven raken de schulden die de lazaristen hebben nagelaten maar niet afbetaald. Bovendien dreigt in 1867 een hongersnood, wat de prijzen van de voeding de hoogte injaagt. Bax doet zijn best om extra fondsen te krijgen bij het Werk voor de Voortplanting van het Geloof wanneer zijn overste hem erom smeekt. Verbist weet niet hoe hij uit de problemen moet raken: alle bronnen zijn uitgeput en de winter staat

Jacobus Bax (1887)

voor de deur. Hij dringt er bij Bax op aan dat deze zo spoedig mogelijk contact zou opnemen met de administratie van het Werk voor de Voortplanting van het Geloof om deze ertoe over te halen de subsidie voor 1868 nu reeds uit te betalen. Het antwoord laat op zich wachten... Het Werk van de Heilige Kindsheid moet "machteloos" antwoorden

op de smeekbede van Bax: de reglementen van het Werk verbieden formeel en absoluut dat sommen vroegtijdig uitgekeerd zouden worden. Er worden bovendien geen hulpfondsen verstrekt buiten de bedragen die normaal toegekend worden. Gelukkig krijgt Bax eind december toch nog 8000 frank van het Werk voor de Voortplanting van het

Geloof. In juli 1866 wil Bax een broederschap oprichten te Scheut. Door de aanhoudende cholera-epidemieën bezoeken geteisterden en anderen geregeld de kapel van Onze Lieve Vrouw van Gratie te Scheutveld om haar tussenkomst af te smeken. Velen hebben gevraagd opnieuw een broederschap op te richten om efficiënter hulp af te smeken. Bax legt het reglement van de "Broederschap van Onze Lieve Vrouw van Gratie" voor aan kardinaal Sterckx. Deze statuten werden nog opgesteld door Verbist voor zijn vertrek naar China. De reden waarom er tot heden gewacht wordt om de broederschap op te richten is volgens Bax de kapel die nu pas voltooid is en in het bezit van de Congregatie is. De echte reden is dat Magnus, de pastoor van Anderlecht (†1862) en onder wiens jurisdictie de kapel viel, zich steeds verzette tegen diensten in de kapel. Hij wenste het beeldje niet aan Scheut terug te geven. Het is zelfs zo dat Verbist er waarschijnlijk nooit ernstig over nagedacht heeft een broederschap op te richten. Misschien is het een manier van Bax om aan geld te raken voor de missiewerken?

En geld heeft Bax nodig! Verbist vraagt versterking in Mongolië en Bax kan hem vijf à zes werkkrachten toesturen indien hij 25.000 frank krijgt van het Werk voor de Voortplanting van het Geloof te Parijs. In Parijs stemt men toe, weliswaar per uitzondering, en Bax krijgt 25.000 frank toegewezen. Deze subsidie moet toelaten een tweede karavaan scheutisten te laten vertrekken naar het provicariaat Mongolië. De expeditie staat onder leiding van Remi Verlinden en telt nog vier andere leden. Drie ervan zijn priesters: Martin Guisset, een harde werker; Willem Meyer, even zo goed en Jan-August Thys die nooit aan het missieleven zal wennen en die later opnieuw de seculiere geestelijkheid in zijn vaderland zal vervoegen. De vierde man is de lekehelper Laurent Franzenbach. Reeds na enkele maanden klaagt Verbist over hem en hij wordt weggestuurd. Verbist vraagt Bax hem geen lekehelpers meer te sturen omdat dat werk ook door de Chinezen kan gedaan worden. De karavaan arriveert op 27 november 1866. De karavaan was eerder kunnen vertrekken dan Bax verwachtte. Verbist vermeldt de tweede karavaan voor het eerst in een brief van februari 1866 aan Scheut: deze zou in augustus moeten

vertrekken onder leiding van Verlinden. Die extra missionarissen zijn nodig omdat de lazaristen het zuidelijk deel van Mongolië in september zullen verlaten. Om die reden starten de voorbereidingen omtrent de reis zo vroeg: de ganse administratie moet klaar zijn voor het vertrek van de lazaristen. Verlinden heeft alle kosten van deze tweede karavaan precies opgetekend: 22.219 frank. Dit is immers een grote som, doch: "Quoique cette seconde expédition nous coûte énormément d'argent, rien ne compense le bonheur de recevoir un renfort aussi considérable", schrijft Verbist aan Bax. Dit geluk neemt af wanneer Verbist alle kosten verrekent: de reis slurpt veel geld op maar zichzelf in Mongolië hadden ook nog eens 23.000 frank gepend. Bovendien had hij slechts 19.000 frank gekregen van de 40.000 frank die hij gevraagd had aan het Werk voor de Voortplanting van het Geloof ...

Na het vertrek van de tweede karavaan scheutisten is het erg stil in het missiehuis. Bax verblijft er enkel nog met het personeel en de zopas tot priester gewijde Lambert van Avezaath en Theodoor Rutjes, benevens Gerard Muijterman. Ook met de rekrutering loopt het niet al te best want Monseigneur Johannes Zwijsen, bisschop van Utrecht en 's Hertogenbosch, heeft Scheut laten weten dat hij zijn goede priesters zelf kan gebruiken. Bax zoekt zijn toevlucht bij kardinaal Barnabo voor een toelating om postulanten van de faculteit godgeleerdheid te wijden met een titulus missionis. Bovendien doet hij een beroep op Mgr. Pierre Sacré, president van het Belgisch College te Rome. Niet alleen te Scheut lijdt men onder een gebrek aan kandidaten, het Grootseminarie te Mechelen staat zelfs leeg, mede omwille van de epidemische ziekten. Dit kan Bax niet genoeg verontrusten en hij is zelfs van plan om in augustus en september 1867 nieuwe missionarissen naar Mongolië te zenden. Hij vraagt opnieuw een 30% reductie aan bij de Messageries Impériales te Parijs die hij ook het jaar voordien had gekregen. Bax vermoedt niet meer te kunnen profiteren van de toegestane reductie want hij denkt dat in juli 1867 geen missionarissen meer kunnen vertrekken. Het wil niet lukken met de kandidaten: de Doornikse postulant Alexandre Clerbaux kan pas in 1868 intreden, de Engelse

postulant Alphons Devos arriveert pas in oktober, uit Nederland komen geen kandidaten want Mgr. Zwijsen blijft onverbiddelijk bij zijn standpunt, Van Avezaath wordt pas priester in september. Omtrent de subsidies bestaat nog geen zekerheid enz. Deze omstandigheden beletten hem tevens een degelijk noviciaat op te bouwen en dat is iets waarop Verbist dikwijls aandringt. Doch, het is niet mogelijk een volwaardig noviciaat te organiseren in een communautiteit die slechts uit een drietal personen bestaat. Het duurt niet lang of het tij keert. In augustus ontvangt Bax een bericht van het Werk voor de Voortplanting van het Geloof dat hem 10.000 frank verleent om nieuwe missionarissen naar Mongolië te kunnen zenden. Bax laat er geen gras over groeien en hij bereidt onmiddellijk het vertrek voor van twee missionarissen op 19 augustus. Het zullen Theodoor Rutjes en Lambert van Avezaath zijn.

5. Het overlijden van Van Segvelt en Verbist

Maart 1867. Bax schrijft een vertrouwelijke brief naar Verbist, waarin hij Verbist (die deze reis in 1869 gepland had) vraagt zo snel mogelijk naar België te keren. Verbists komst zou publicitair aanstekelijk werken, zodat er veel fondsen kunnen ingezameld worden. Bax dringt erop aan dat Verbist Aloïs Van Segvelt niet zou meebrengen omdat zijn terugkeer wel eens negatief zou kunnen uitdraaien voor de missie en voor hem zelf. Bovendien slorpt zulke reis veel geld op. Het is alles verloren moeite: noch Verbist, noch Van Segvelt zullen hun vaderland ooit weerzien. Aloïs Van Segvelt overlijdt aan tyfus in de nacht van 5 op 6 april. Verbist bericht aan Van Segvelts vader: "Le sacrifice que le cher et bien-aimé Aloïs avait fait de tout lui-même à son Dieu, avec des sentiments dont moi seul sur la terre peut-être je connais la pureté, vient d'être agréé par le Seigneur. Victime d'un nouveau dévouement il a succombé dans la nuit du 5 au 6 avril aux atteintes d'un typhus contracté dans les fonctions de charité de son bel apostolat". Bax moet de familie inlichten. Ook Verbist zal België nooit meer weerzien. Hij ziet af van zijn geplande reis en hij brengt Bax daar reeds in juni 1867 vanop de hoogte: "Quant à moi, mon cher Bax, je ne pense pas de tout au retour, ma présence ici est absolument nécessaire". De overste van de Congregatie overlijdt plots op 23 februari

1868. Even voor zijn overlijden, zou hij toch besloten hebben naar België terug te keren om Bax en Vranckx te assisteren bij de organisatie van het noviciaat. In zijn eigen, immens grote pro-vicariaat was hij er nog niet in geslaagd om één district te visiteren. Remi Verlinden vertelt hoe Verbist op 11 februari met hoofdpijn op een afstand van bijna tien kilometer van Lao-hou-keou was aangekomen. De dag erop moest hij zijn intrek nemen in een Chinese herberg, alvorens verder te trekken. Hij had nog voorbereidingen getroffen om 's anderendaags biecht te kunnen horen, maar de tyfus werd erger. De vierentwintigste legde hij zijn ziel in de handen van zijn Schepper. Een maand na Verbists overlijden, verneemt ook Scheut het droeve bericht. Op 10, 19 en 20 juni hebben daar de rouwplechtigheden plaats, respectievelijk voor de familie, voor Scheut en voor het Werk van de Heilige Kindsheid. Vranckx wordt benoemd tot vicaris-generaal en Antoon Smorenburg tot apostolische provicaris.

III. China en de missie voor Bax' aankomst

1. China en Mongolië

Het China en Mongolië van de negentiende eeuw en de plaats waar de "hoofdzetel" van de missie zal gevestigd worden (Siwantse), komen vaak ter sprake in de correspondentie van de missionarissen met het huis van Scheut te Brussel. Vooral Aloïs Van Segvelt klimt vaak en uitgebreid in zijn pen om brieven te schrijven die eerder op reisverhalen lijken. Deze brieven zijn uiteraard belangrijke documenten omdat ze een beeld scheppen van het China zoals de missionarissen dat ontmoeten. Van Segvelt schrijft er niet zelden voor terug een poëtische beschrijving te geven van Mongolië in zijn lange en onderhoudende brieven. Het oosten van Mongolië (tot 1956 Jehol) is slechts voor een klein gedeelte woestijnachtig. Uitgestrekte loofwouden, graslanden en steppen beheersen het landschap. Van Segvelt komt trouwens nog terug van zijn lyrische opvattingen omtrent het Mongoolse landschap, wanneer hij rivieren en moerassen moet oversteken om van de ene missiepost naar de andere te kunnen trekken en wanneer hij door stromen moet waden en het water hem onderdompelt... Vooral na regen en storm kan het waterpeil in de rivieren en plassen

soms met twee meter stijgen. Voor de reiziger zit er dan niets anders op dan mooi weer af te wachten in een of andere ondermaatse Chinese herberg. Buiten slapen kan niet want dan wordt men geplaagd door insecten. Moeilijker om over te steken dan water zijn de bergen. Niet alleen de beklimming vraagt een grote inspanning, maar ook de afdaling is verre van eenvoudig omdat de baantjes te stijl naar beneden leiden. De paadjes zijn smal en slingeren zich zigzag door het landschap. De Mongoolse wegen zijn niet alleen moeilijk begaanbaar, ze zijn bovendien gevaarlijk. Het land is vergeven van de brigands en de rovers. Niet zelden worden Chinese priesters voor rovers gehouden door satellieten van de mandarijnen die het hen dan knap lastig maken. De toestand wordt zo erg dat Verbist zich op een gegeven ogenblik moet wenden tot Henri De Bellonet, Frans zaakgelastigde te Peking. De Bellonet staat echter machteloos.

De missionarissen zijn er zich van bewust dat er in Europa veel fabels over China de ronde doen. In het Avondland stelt men de Chinezen voor als grote en dikke mensen met een versufte blik en zonder deugden die de ganse dag niets anders doen dan opium roken. Van Segvelt ontkent dat: er zijn Chinezen "in alle maten". De enige verschillen die hem in het oog springen zijn de huidskleur, het vooruitspringend jukbeen en bovenal de ogen "qui sont plus petits que les nôtres et un peu de travers, tournés vers les ailes du nez aplati". Toch valt het hem op dat als er niets te verdienen valt, de Chinees maar zeer langzaam werkt. Bezit is voor hem dan ook niet belangrijk en aldus leven ze sober, ook wat betreft voedsel en drank, dit in tegenstelling tot de mandarijnen. Het volk leeft van thee en rijst, gearomatiseerd met kruiden. Bovendien maakt Van Segvelt een einde aan fabels als zouden de Chinezen kleine mensen zijn met een groot hoofd. Evenals in Europa ontmoet hij kleine en grote mensen en zijn er ook met handicaps net als in het vaderland. Chinezen zijn overigens zeer nette en beleefde mensen die erg sober kunnen leven. Ondanks dat zegt Vranckx: "Le Chinois civilisé est un mythe, sauf peut-être à Hongkong et à Changhai, où il se trouve à chaque instant rappelé à l'ordre par le bâton du policeman anglais; partout ailleurs il est gueux et voleur autant qu'il est donné

de l'être." Dan vervolgt Van Segvelt vooringenomen: "Le Chinois a l'intelligence moins développée que nous, sa vue est sûre mais il agit lentement". Bovendien doet hij in alles het tegenovergestelde van de Europeaan: zich voorstellen in het bijzijn van iemand is zeer onbeleefd, de rouwkleur is wit, vragen hoe iemands vrouw het stelt is een belediging, bij arbeiders is het dikwijls de man die het kind oppast en de vrouw die werkt, ook in de zomer wassen ze zich met heet water enz. Van Segvelt zag zelfs een landbouwer die zijn muilnier vasthield en zelf de bagage op zijn schouders nam. Veel zaken komen bij deze nuchtere missionaris eigenaardig over, bij voorbeeld het woord "gebruik" dat voor de Chinees een haast sacramentele betekenis heeft: "Ils reconnaissent pour bien des choses la supériorité des Européens sur eux, mais ils se garderont bien de les imiter. Demandez par exemple à un menuisier chinois: "Pourquoi cette porte ferme-t-elle si mal?" Il vous donnera pour réponse: "Chez nous c'est l'usage ainsi". De typische paardenstaart in het Chinese haar geeft aanleiding tot veel speculaties en ergernis. Volgens Van Segvelt werd hij meer dan 200 jaar geleden door de Tartaren ingevoerd. Wat er ook van zij, voor Verbist is zo een staart knap lastig: "Vous reposez-vous sur le dos de votre chaise, au moindre mouvement de la tête vous êtes tenté de regarder derrière vous pour voir qui vous tire par les cheveux. Et la nuit, que de fois ne vous éveillez-vous pas en sursaut tirailé par cette queue, dans un demi tour à droite ou à gauche, restée sous le dos, elle vous arrache l'épiderme de la tête".

De missionarissen moesten zich inderdaad aanpassen aan enkele Chinese gebruiken. Niet alleen wat betreft het kapsel, ook de kleding moet autochtoon zijn. Met deze kleding heeft Verbist minder problemen dan met de staart in het haar. Van Segvelt past het kostuum zeer goed. Hij is er trots op dat hij op zijn hoofddeksel ook een knop mag dragen zoals de hoogwaardigheidsbekleders. Vrouwen dragen praktisch dezelfde kleding als mannen. Mooie vrouwen herkent men aan drie dingen: oorbellen, kapsel en voeten. Vrouwen hebben lang zwart haar waar ze bloemen in weven en dat ze rond hun hoofd draaien in een speciale beweging. Hoofdkenmerk van hun schoonheid zijn

Jacobus Bax (1872)

hun kleine voetjes. Die “barbaarse” gewoonte om meisjes van vijf à zes jaar oud te verminken komt men bijna overal in China tegen. In verscheidene instellingen van het Werk van de Heilige Kindsheid heeft men gepoogd dit gebruik bij de christenen uit te roeien, maar tevergeefs. Van Segvelt ontmoet zelfs zwangere vrouwen die met hun baby tegen de muur wrijven omdat ze geloven dat aldus de voetjes kleiner worden. Hij wijt al die eigenaardige gebruiken aan hun ijdelheid. Bax stuurt de scheutisten in Mongolië allerlei benodigdheden toe: Nederlandstalige boeken, gebedsboeken, kookgerei ... Daarnaast vraagt Verbist 10 gewone brevieren voor de priesters (om de oude te vervangen), 6 exemplaren van de *Sacrorum rituum rubricae* (...) et *elucidatio auctore J.B.Falise Diocesis Tornacensis Presbyter* enkele meditatieboeken in eenvoudig Latijn en enkele Catech. Tonsurae, naast een half dozijn Romanum van klein formaat. Verbist verlangt ook een goede horloge omdat de tijdmeting in zijn post problematisch is. Bovendien wil hij de linnenfabricage invoeren in zijn vicariaat. Bax moet hem daaromtrent gegevens bezorgen. Omdat het

zeer moeilijk is om aan felbegeerde rozenhoedjes en gekleurde prentjes te geraken, moet Bax een lading toesturen. De Chinezen houden bovendien van mooie kazuivels, grote kelken en cibories, blauwe in plaats van zwarte draperie ... Een maand later verzoekt Verbist weer om dergelijke zaken: “Ce que nous n’aurons jamais assez, mes amis, ce sont des objets de piété, grandes médailles, grandes images coloriées et de saints connus ou bien de nos saint mystères, scapulaires de tout genre, en bleu aussi de l’Immaculée Conception”. Het nut: “Les Chinois collent ces images sur du grand papier, avec des ornements en papier de couleur et ornent ainsi leurs chambres et chapelles.”

In de missie verloopt niet alles probleemloos. Het is moeilijk om catechisten te vinden omdat dat geen Europeanen mogen zijn volgens Verbist. De functie van dergelijk catechist is er veelomvattend: de problemen van de missiepost leren kennen, de achterblijvers opsporen, de twisten en onenigheden van de christenen in de gemeenschap oplossen, lijsten opstellen van penitenten, trouwers, dopelingen, enz. Al deze taken moeten verzorgd

worden door een Chinees, en zelfs door een goed opgevoede en toegewijde Chinees ten einde een vruchtbare missiepost te kunnen uitbouwen maar de Chinezen zijn moeilijk te bekeren. Hamer boekt aardig wat succes. Hij vertelt: "Nu hoe leefde ik hier, perfect, alleen aan mijne maaltijden en 's avonds als het werk gedaan was, waren er altijd vele christenen tegenwoordig. Langzamerhand begon ik meer en meer te verstaan, meer en meer mee te praten, zoodat ik ten slotte alles aan het verstand kon brengen. Ik heb hun eerst het zonnestelsel uitgelegd, dat was het gemakkelijkste, want dat kon ik met tekens toonen, eene kaars was de zon, de th   re de wereld en een tasch de maan, dat vatten zij. Vervolgens een stoomboot, daarna expliceerde ik de locomotief, dit ging ook met de photographie, daarvan konden maar enkele op de hoogte komen, maar de telegraphie was voor hun verstand onvatbaar. Ik begon dus langzamerhand meer en meer te praten en vertelde van de Sint-Pieter te Rome. Dit wekte hun zo op dat toen de stereoscopie platen kwamen, iedereen riep: "Hoe schoon is de Peter en Paulus kerk te Rome!" Zo legde ik hun alles uit et Deo cooperante et adjuvante waren mijne progressen uitmuntend, zoodat ik van den eenen kant Petrus Lin Taoyuen verwachtte om hier met missien te beginnen, van den anderen kant hoopte dat hij nog wat zou uitblijven, omdat ik er zelf plaisir in had zoo goed als ik vooruit ging".

2. Religie in China

Volgens Van Segvelt hebben de Chinezen geen religie, alles is er bijgeloof. Hun pagodes staan er meestal verlaten bij: het blijft bij het wierook branden voor afgodsbeelden en dat een twee-   drietal keer per jaar. Ze doen dat zelfs al lachend! Enkel de duivel en andere boze geesten jagen hen schrik aan. Ze ru neren zichzelf voor een begrafenis. De priesters en boeddhistische monniken genieten geen enkel aanzien ("C'est tout ce qu'il y a de plus canaille"). De zaken liggen anders bij de christelijke Chinezen: "Il (de Chinees) n'a pas non plus de coeur et pour gagner sa confiance il faut de l'expérience et du temps. Il paraît cependant que les chrétiens sont très attachés   leurs missionnaires. En lui encore se vérifie cette vérité: "L'ingratitude est commune sur la terre". Parmi les 80 mille caractères dont se compose la

langue chinoise, il n'en est pas seul un qui exprime le mot: reconnaissance".

3. Ontvangst

Genieten de eigen boeddhistische priesters en monniken niet het aanzien dat ze verdienen, het tegendeel is waar voor de missionarissen. Hamer: "Iets echter trof mij vooral: de chinezen zijn zeer gedienschtig voor de priesters, behalve vele kniebuigingen en tekens van eerbied laten zij u thee drinken dat je berst, en als gij hier het onbetaalbaar pou jo niet kent, ik wil niet meer, zoudt gij reeds de eerste maal dat gij in een huis geweest zijt, een afscheid van China kunnen nemen. Overal bieden zij u ook een pijp aan, en tot de etiquetten behoort het dat de Chenfou nooit zelf zijne eigen pijp stopt. Zij stoppen de pijp voor u en tot overmaat van gulheid, die onaangenaam is voor ons, steekt het hoofd van het huis, meestal een oude peken, voor u aan en offreert u de brandende pijp. Ja aan iemand die hooger geplaatst is rekent men het voor eer, zoo als het schijnt, de pijp zoo rookend uit zijnen mond aan te bieden. De eerste keer was mij dit zeer degoutant, maar ik ben er nu ook al reeds aan gewoon en smoor dat het een lust is." Van Segvelt vervolgt: "Le Chinois de sa nature est grave, paisible et tranquille. Si on ne le brusque pas on n'a rien   craindre de lui. Nous avons parcouru en habits de pr  tre les principaux quartiers de Hongkong, de Changhai, de Takou, de T'ientsin et de Peking et l'envie n'est pas venue   un Chinois de nous molester ou de nous dire des injures. Sous ce rapport il aurait une le  on   donner   bien des Européens qui, en pleine rue, aboient comme des chiens enrag  s après les pr  tres et les moines". Hamer: "Nu verder de goede christenen hadden ons zoo deftig ingehaald en onze geachte Superior wilde zich hierom genereus toonen en verzocht allen, garde d'honneur, muzikanten, en verdere corporatien gezamenlijk 80 man op gala diner geannonceerd op Maandag, 18 december in het interieur van het seminarie onder den blooten hemel onder een temperatuur van 18 zegge achttien centigraden onder zero. Het voegde dat ook de studenten een grand diner   la baguette hadden. Deze kregen eerst een goed diner waarbij de rijst niet vergeten was, want dit is het non plus ultra in het noorden van China. Na den diner kregen zij ieder een kop koffie en 1 zegge een glaasje wijn,

dus bijna twee flesschen met hun 27, wijn gefabriceerd uit Chineesche druiven en zij waren zoo content dat zij Nan chen fou hertelijk bedankten". In de hoofdplaats van de Chinese missie (Siwantse) werden ze zelfs onthaald met bellen, schoten en voetzoekers. De inwoners waren feestelijk gekleed en zowel mannen als vrouwen kwamen hen tegemoet. Dit is eerder uitzonderlijk want in China bekleedt de vrouw een minderwaardige positie. Het christendom heeft de vrouw er geëmancipeerd! Vranckx: "La femme occupe ici la place qu'elle doit occuper au foyer, elle est la compagne et non la servante du mari". Wanneer de missionarissen naar de kerk trekken om een dankviering te celebreren voor het lukken van de reis, zingen de dorpsbewoners een Chinees lied dat de priesters niet begrijpen maar dat hen toch aangrijpt.

4. Siwantse

Siwantse ligt 60 km ten zuidoosten van Tchangkiak'cou (Kalgan), een belangrijk handelscentrum op de weg naar Peking, dat nog eens 180 km verder ligt. Siwantse is het belangrijkste dorp van het provicariaat Mongolië. Het dorp wordt uitvoerig beschreven door Van Segvelt. In december en januari is het weer er stabiel. Dat verandert in februari en vooral maart: er heerst dan een onverbiddelijke noorderwind die sneeuw en wervelwind in zijn kielzog heeft. De winden kunnen een verschrikkelijke chaos achterlaten. De missiepost is autarchisch. De missionarissen zijn er zelfs in geslaagd om bier te maken. Verbist vertelt: "La grande nouvelle ici, mes amis, c'est la réussite de la fabrication de la bière. Notre Paul nous fait une bonne bière de Louvain, admirable. Oh! elle est meilleure que la Louvain". De missiepost heeft een kleine groep celibataire vrouwen in dienst die zich enkel bezighouden met de confectie van de priesterkleren en de was van de seminaristen en de missionarissen. Ze beschikken daarvoor over een voor hen speciaal ingericht washuis. Het dorp telt ongeveer 1800 inwoners waarvan slechts drie gezinnen niet katholiek zijn. In de ganse provincie Shanghai leven slechts ongeveer vijfduizend Chinese christenen en bekeringen zijn schaars. Van Segvelt wijt dit aan het feit dat de vrouwen zo moeilijk aan te spreken zijn (daar ze zich nergens tonen en als ze al buiten

komen, worden ze vervoerd in draagstoelen) en aan de onverschilligheid, ja zelfs de slechte voorbeelden van de Europeanen. De inwoners van Siwantse zijn zeer tevreden met de nieuwe priesters: toen Van Segvelt, Hamer en Vranckx op een avond rondwandelden in het dorp, werden ze onderweg aangesproken door twee catechisten die hun verzochten om thee te drinken. Hamer vertelt: "Wij sloegen de invitatie niet af, traden binnen, dronken thee en hoorden het volgende. Dat de christenen zeer tevreden waren over onze aankomst, dat zij door de Lazaristen als het ware vergeten waren, die hun geen Europeaansche priesters zonden en nog de Chineesche wegnamen". Er is dus werk aan de winkel want niet alleen Siwantse wordt bewerkt. Vranckx: "Si jusqu'ici je ne vous ai montré que les roses de notre Mission, vous savez aussi bien que moi qu'elle a ses épines. Siwantse n'est pas le seul champ que nous ayons à cultiver. Outre une résidence à l'orient de la Mongolie et une autre à l'occident, nous avons à nous occuper de 5 à 6000 chrétiens disséminés dans d'innombrables villages situés quelquefois à plusieurs jours de distance. Or, la vie du missionnaire missionnant est d'enfourcher un cheval ou un mulet, et d'aller, accompagné de son catéchiste, distribuer la parole de vie à ces pauvres brebis dispersées. Et si vous voulez vous rappeler ce que j'ai dit des voyages dans ce pays, vous pourrez facilement vous faire une idée des fatigues qui attendent le missionnaire dans ces lointaines pérégrinations."

In Siwantse behoort een belangrijk deel van de gronden niet meer tot de missie van de scheutisten. Dat is te wijten aan een gebeuren dat zich voor hun aankomst afspeelde. Een rijke christen in het westelijk deel van het vicariaat bezat een hoeve met 25 hectare grond te Eulchesanhao, gelegen op een tweetal mijl van de hoeven van de Heilige Kindsheid. Omdat hij het mikpunt was van de haat van een van zijn ooms die hem bedreigden met de dood, oordeelde hij zijn verblijf op zijn eigendom onmogelijk. Bijgevolg richtte hij zich eerst tot Mgr. François Tagliabue, sedert 1859 apostolisch vicaris van Mongolië, die weigert en vervolgens tot Gérard Bray, overste van de lazaristen die Tagliabue opvolgde en die enkele bezittingen had die niet tot het vicariaat behoorden. De christen stelde hem

Mon Jésus, miséricorde !
Doux Cœur de Marie, soyez mon salut !

M

*Les prêtres de la Congrégation Belge du Cœur Immaculé
de Marie recommandent à vos charitables prières l'âme de
leur regretté Confrère*

Sa Grandeur Monseigneur JACQUES BAX

Évêque titulaire d'Adras,
Vicaire Apostolique de la Mongolie Centrale,
Officier de l'Ordre de Léopold,

né à Weelde (prov. d'Anvers) le 26 Juin 1824, pieusement
décédé à Si-iing-dze, le 4 Janvier 1895, dans la 25e année de
son Apostolat.

Le service funèbre, auquel vous êtes prié d'assister,
aura lieu dans la chapelle de Notre-Dame de Grâce, à
Scheut-lez-Bruxelles, le Mardi 26 Mars, à 10 heures.

R. I. P.

J. M. J.

Heer, niet hooveerdig was mijn hert, noch trotsch
waren mijne oogen. (Ps. CXXX, 1.)

ZALIGE GEDACHTENIS
VAN WIJLEN ZIJNE DOORLUCHTIGE HOOGWEERDIGHEID
MONSEIGNEUR

JACOBUS BAX

der Belgische Congregatie van 't Onbevlekt Hert van Maria,
Titelvoerend Bisschop van Adras,
Apostolische Vicaris van Midden-Mongolië,
Officier der Leopoldsorde.

Geboren te Weelde	den 26 Juni 1824
Priester gewijd te Mechelen	den 17 Dec. 1853
Onderpastoor te Scherpenheuvel	den 12 Aug. 1854
In de Congregatie van 't Onbev. Hert van Maria getreden	den 6 Juli 1863
Bestuurder van het Huis van Scheut	den 25 Aug. 1865
Tot Apostolischen Provicaris van Mongolië benoemd	den 21 Mei 1871
Naar Mongolië vertrokken	den 13 Aug. 1871
Tot Apostolischen Vicaris en Bisschop van Adras benoemd	den 23 Oct. 1874
Gewijd in de Kerk van Si-wan-dze	den 6 Juni 1875
Godvruchtig overleden te Si-ying-dze	den 4 Jan. 1895

Ik ben geheel de uwe, o glorierijke Maagd Maria,
en al wat ik heb behoort u toe. (H. BONAV.)

Zalig zijn de bermhertigen, want zij zullen berm-
hertigheid verwerven (MATTH. V. 7.)

Al wie huis of broeders of zusters of vader of
moeder... om mijnen naam zal verlaten hebben, hij
zal honderdvoudig ontvangen en het eeuwige leven
bezitten. (MATTH. XIX, 29.)

Mijn Jesus, bermhertigheid ! (100 dag afl.)

Zoet Hert van Maria, wees mijn heil. (300 dag afl.)

R. I. P.

Druk. — Van Campenhout Broed. en Zus.

Rouwbrief (links) en doodsprentje (rechts) van Bisschop Jacobus Bax

een ruil voor: zijn gronden voor die van de missie in Siwantse samen met het washuis om er zijn intrek in te kunnen nemen. Bray stemde met het voorstel in. Omdat de missiepost niet over voldoende gronden beschikte voor de ruil, verkocht Bray een veld dat toebehoorde aan de Heilige Kindsheid. In Eulchesanhao, waar men pachtgronden bezat, bouwde hij een nieuw weeshuis van de Heilige Kindsheid dat bij Verbists aankomst meer dan 50 kinderen telde. De christen te Siwantse installeerde zich in het washuis. Voor Verbist betekent deze ruil veel extra onkosten want de bouw van het weeshuis is nog niet afbetaald en er moet in Siwantse een nieuw terrein aangekocht worden om er een washuis op te bouwen.

5. Het provicariaat onder Verbist en Smorenburg

Voor de aankomst van Verbist was het vicariaat Mongolië opgedeeld in zes districten. Het telde 8666 christenen en een overgrote meerderheid islamieten en niet-christenen. De apostolische vicaris verbleef in Siwantse waar ook een seminarie met 27 studenten gevestigd was. Er zijn negen grootseminaristen, allen (op twee na) novicen of geprofeste lazaristen, die bijgestaan worden door catechisten en vrome vrouwen. Er is een tekort aan priesters, scholen en geld. Op 15 november 1867 stuurt Verbist een verslag van zijn missiegebied naar het Werk van de Heilige Kindsheid te Parijs. Het verslag bestrijkt de periode tussen 15 augustus 1866 en 15 augustus 1867. Gedurende dat jaar werden er 1654 kinderen gedoopt waarvan er iets meer dan een vierde overleefden. Er werden 65 kinderen toevertrouwd aan christelijke gezinnen. De missiepost telt 6 weeshuizen die 305 wezen moeten herbergen. Hij bezit tevens 8 scholen: in de periode 1866-1867 komen er 140 meisjes en slechts 7 jongens bij. Het vicariaat telt 2 apotheken en 2 hoeven waarop 7 kinderen verblijven. In de besproken periode worden geen buitengewone onkosten (bouwen en restaureren) gespendeerd. De gewone kosten lopen reeds hoog op: vooral de kinderen in de weeshuizen vragen veel geld (29.477 frank), naast de zuigelingen (6156 frank) en de dopelingen (400 frank). Dat geeft een totaal van 36.003 frank. De inkomsten bedragen slechts 15.087 frank voor meer dan de helft afkomstig uit de hoeven. Het

totaal levert een deficit op van 20.916 frank. In december 1867 bevinden zich 11 scheutisten (Théophile Verbist, Frans Vranckx, Ferdinand Hamer, Paul Springaerd, Willem Meyer, Martin Guisset, Remi Verlinden, Jean-August Thys, Lambert Van Avezaath, Theodore Rutjes en Antoon Smorenburg; Aloïs Van Segvelt is overleden) en 6 Chinese priesters (Lin Petrus, Tchang Matthias, Yao Barnabas, Tchao Petrus, Tchao Ignatius en Ho Laurentius) in het vicariaat. De omvang van het vicariaat is zo groot dat het onmogelijk is voor Verbist om het helemaal te visiteren: de verst verwijderde christengemeenschappen bevinden zich op meer dan 300 mijl van Siwantse. Het liefst leidt hij geestelijke retraits voor de vrouwen die de weeshuizen van het Werk van de Heilige Kindsheid begeleiden. Onder de apostolische provicaris Smorenburg telt Mongolië in 1868, 8473 katholieken en een ongekend veelvoud niet-christenen die bediend worden door 10 missionarissen en 6 inlandse priesters verdeeld over 13 kerken en 43 kapellen. Het seminarie, de scholen en colleges bloeien: het aantal leerlingen in het seminarie is zelfs gevoelig gestegen tot 32. De evangelisatie wordt op diverse plaatsen aangevat maar nog niet specifiek voor de Mongolen die een nomadisch bestaan leiden en wier taal nog moet aangeleerd worden. Tevoren had men zich enkel geconcentreerd op het Chinees.

6. Contacten met de “Propagation de la Foi”

In januari 1867 schrijft Bax naar Louis Certes, thesaurier van het Oeuvre de la Propagation de la Foi te Parijs. Het zal de eerste brief van een lange reeks smeekbeden worden om financiële middelen te verkrijgen voor het missiewerk in Mongolië. In die eerste brief wijst Bax niet enkel op de spirituele, doch vooral ook op de materiële noden van het immense provicariaat. In naam van Verbist vraagt Bax om een som geld om het provicariaat te kunnen onderhouden en om in augustus 1867 een derde konvooi van minstens vier à vijf missionarissen van Scheut naar Mongolië te kunnen zenden. Deze missie kan enkel doorgaan indien de Administration de la Propagation de la Foi de reisonkosten vergoedt: “Nous avons pleine confiance dans la tendre sollicitude de l’Administration pour une jeune et naissante Congrégation qui porte le

fardeau de la plus rude et de la plus pauvre mission du monde entier, mais qui représente de si belles espérances pour l'avenir". Ook Verbist vraagt geld. In maart 1867 dringt Bax opnieuw aan bij het Werk voor de Voortplanting van het Geloof. Ditmaal wenst hij zo vlug mogelijk antwoord, anders kan de reis niet voorbereid worden en bovendien, Verbist zit in geldnood. De overste heeft geld benut van de som van 22000 frank die hem pas in augustus zal toegewezen worden. Drie dagen na Bax schrijft Verbist een brief met dezelfde bede naar hetzelfde adres. De eerste toelage van 50.000 frank die ze in 1865 hadden gekregen was reeds volledig opgebruikt aan reisonkosten, uitrusting, eerste nederzetting, onderhoud van de zendelingen... Het is mogelijk dat Verbist moest wachten op zijn toelage omdat hij nog geen status missionis had kunnen voorleggen. Hij verontschuldigt zich meteen: "L'immense étendue du Vicariat de Mongolie qui en rend l'administration si coûteuse et si difficile, ne me permet pas cette année-ci encore, Mr. le Président, de répondre au désir que vous m'exprimez de recevoir un tableau d'ensemble de la situation de la Mission confiée à mes soins. Les lers mois de l'année employés à l'étude d'une langue bien difficile, d'autres à organiser le départ des missionnaires pour les différentes parties du Vicariat, ne m'ont permis ni de parcourir le mission par moi-même, ni d'exiger encore des rapports complets et exacts de mes confrères à peine parvenus à destination." In juni is er nog steeds geen geld. Er zit voor Bax niets anders op dan de gewenste som van 20.000 frank te halveren. Daarvoor moet hij tevens het aantal vertrekkende missionarissen inkrimpen tot vijf. Bovendien had Bax zopas een bericht gekregen van Verbist waarin hij vernam dat deze 40.000 frank gevraagd had aan het Werk voor de Voortplanting van het Geloof. Om niet te willen profiteren beperkte hij zijn gewenst bedrag tot 10.000 frank. In totaal vraagt Scheut dus 50.000 frank. September 1868. Scheut blijft steen en been klagen om subsidies te verkrijgen: Mongolië verteert massa's geld. Ondanks de jaarlijkse subsidies van het Werk voor de Voortplanting van het Geloof en de inzameling van 45.000 frank door de scheutisten zelf, blijft de missie met een deficit achter. Frans Vranckx, inmiddels vicaris-generaal van de Congregatie: "Malheureusement si nous devons

continuer à marcher sur ce pied, nous courons une ruine certaine, il nous est tout-à-fait impossible de toucher encore au mince capital qui doit servir uniquement à l'entretien de notre Noviciat. (...) Lorsque la Mongolie nous fut confiée, il nous était impossible de prévoir que cette malheureuse Mission absorberait des sommes aussi considérables." Een jaar later (1869) belooft het Werk voor de Voortplanting van het Geloof 40.000 frank. De namen veranderen, de klachten blijven. Antoon Smorenburg neemt na het overlijden van Verbist dienst fakkel van apostolisch provicaris in Mongolië over. Het deficit denkt hij te beperken tot 7773, 53 frank. Dit kunnen we opmaken uit een rekening die waarschijnlijk van zijn hand is. De belangrijkste bronnen van inkomsten in het missiegebied zijn de subsidies van het Werk voor de Voortplanting van het Geloof en misintenties. De belangrijkste uitgaveposten zijn het personeel en het onderhoud van de gebouwen. Het deficit werd te klein geraamd. Een rekening van 1868-1869 toont een tekort van 10.275,98 frank. Dit is kort geschetst de toestand waarin Bax terechtkomt wanneer hij in 1871 aangesteld wordt als apostolisch vicaris van Mongolië.

IV. Bax en het Vicariaat Mongolië

1. Bax' benoeming

In april 1869 volgt Frans Vranckx de plots overleden overste van Scheut op. In Mongolië wordt Verbist als apostolisch provicaris opgevolgd door Antoon Smorenburg, een oud-lazarist met missie-ervaring, die zijn geloften in de Congregatie had afgelegd op 8 december 1867. Hij wordt door Rome benoemd op 5 april 1869. Vranckx' aandringen bij kardinaal Alessandro Barnabo om Smorenburg de waardigheid van bisschop te verlenen, wordt genegeerd. Gelukkig maar, want nog geen twee jaar later groeit er onenigheid. Smorenburg zal door zijn nogal autoritaire opvattingen heel wat spanningen veroorzaken. Als provicaris meent hij geen rekening te moeten houden met de mening van de missionarissen en dat stoot op verzet. In 1870 vraagt Vranckx aan de Congregatie voor de Voortplanting van het geloof om Smorenburg te mogen vervangen. De S.C.P.F. antwoordt dat de bevoegde Congregatie daarover moet oordelen. Toch mag Vranckx nu

reeds denken aan een opvolger. Rome verlangt een lijstje met minstens drie kandidaten en hun kwaliteiten. Vranckx' voorkeur gaat uit naar Bax: wanneer begin 1871 Vranckx verneemt dat Mongolië opnieuw onder toezicht van de lazaristen dreigt te komen, wil hij Bax in de hoedanigheid van provicaris en liever nog als vicaris naar Mongolië zenden. Vranckx heeft een mooie reden om Smorenburg terug naar Europa te roepen: hij kan er rusten en zijn familie bezoeken, die hij gedurende 19 jaar niet gezien heeft. Gedurende dit verlof kan men ook de toestand met de S.C.P.F. overlopen. Smorenburg blijft echter overtuigd van zijn gelijk. Uiteindelijk zal hij moeten inbinden. Met het excuus dat "een Belgische mijter niet past op een Hollands hoofd" neemt hij ontslag als provicaris. Op 8 december 1870, bij het aflopen van zijn tijdelijke geloften, verlaat hij de Congregatie van Scheut. In verband met dit ontslag, schrijft Bax in zijn persoonlijke nota's dat Smorenburg, wellicht met de beste bedoelingen, teveel innovaties wou doorvoeren in de missies, waaronder vele die niet op instemming konden rekenen bij de confraters. Dezen kwamen hoe langer hoe meer in conflict met hun provicaris en ze deden hun beklag bij de overste Vranckx. Vranckx roept Smorenburg terug naar Europa. Alvorens met Gerard Muite-man naar Europa te vertrekken, stelt Smorenburg Hamer aan als provicaris ad interim. Beiden vertrokken begin november 1869 vanuit Mongolië en arriveerden op 19 januari in Europa. Tot in mei 1870 verbleef Smorenburg te Scheut waar Vranckx hem van zijn "progressieve" ideeën trachtte af te brengen. Smorenburg week niet tot in december 1870, de tijd waarop zijn driejaarlijkse geloften verstreken. Op dat ogenblik vroeg hij in Rome zijn ontslag als provicaris van Mongolië. In een rapport van de Congregatie ter Voortplanting van het Geloof van mei 1871 worden de vier kandidaten afgewogen. De eerste keuze valt op Jacob Bax, gevolgd door Ferdinand Hamer, Alphons Devos en Frans Vranckx. Over Bax wordt gezegd dat hij reeds grote verdiensten heeft als administrator en behartiger van de materiële belangen van de Congregatie. Hij is bovendien een standvastig en bedachtzaam man. Ook niet onbelangrijk is dat hij wordt aanbevolen door de aartsbisschop van Mechelen, Mgr. Victor-August Deschamps. Bax

is geen onbekende voor Mgr. Victor-August Deschamps. Hij prijst Bax bij Rome aan omwille van zijn vele verdiensten en zijn nederigheid. Op voorstel van Vranckx wordt Bax op 22 mei 1871 benoemd tot provicaris van Mongolië. In augustus zou hij vertrekken met een andere missionaris, Andreas Jansen, maar door vertragingen schepen ze pas in op 20 augustus om op 30 oktober 1871 in Siwantse te arriveren. Drie jaar later, op 24 september 1874, ontvangt hij van paus Pius IX een breve waarin deze Bax verheft tot apostolische vicaris van Mongolië en bisschop van Adras. Hij werd op 6 juni 1875 (de derde zondag na Pinksteren) gewijd in het dorpje Tchang-kia-kou (nabij Siwantse) door Mgr. Aloysius de Castellazzo Moccagatta o.f.m., de apostolische vicaris van Chansi, met assistentie van Ferdinand Hamer en Martin Guisset. Het hoeft geen betoog dat Bax erg blij is met deze functie: "... gratias quam maximas Sanctitati Suae referimus ..."

2. Het (pro) vicariaat Mongolië onder Bax (1871-1883)

2.1 Territorium

Aan de hand van twee uitgebreide visitatieverslagen (1877 en 1880) die Bax naar de Congregatie voor Voortplanting van het Geloof stuurde, kunnen we ons een beeld scheppen van het provicariaat (tot 1874) en vicariaat Mongolië. Het vicariaat Mongolië wordt in het noorden begrensd door Siberië, in het oosten door Leaotong en Mantsjoerije, in het zuiden door het vicariaat Petcheli, Chansi, Chensi en Kansou, in het westen blijven de grenzen voor twijfel vatbaar. Het vicariaat Mongolië behoorde eertijds tot de vicariaten Petcheli en Mantsjoerije, maar de grensgeschillen tussen beide behoren grotendeels tot het verleden. Ook de zuidelijke grens werd door vreedzaam overleg vastgelegd: wat buiten de Grote Muur ligt, behoort tot Mongolië. Het betreft hier een duidelijke en stabiele grens die nog niet erkend werd door de Heilige Stoel. In het westen liggen de zaken enigszins anders. Bax stelde ook hier voor om de Grote Chinese Muur als scheiding te gebruiken, maar in realiteit werd het de Barrière des Pieux, een erg onstabiele grens die heel wat uitzonderingen moet dulden: de apostolische vicaris van Mantsjoerije en Leaotou, Mgr.

Emmanuel Verolles, houdt bij voorbeeld vast aan een christengemeenschap die geheel omsloten wordt door Mongools terrein. Het seminarie dat er stond, werd inmiddels overgebracht naar de grote Mantsjoe-stad Moukden. Mede om die reden vraagt Bax aan Verolles, de apostolische vicaris van Leaotong en Mantsjoerije, om zijn jurisdictie over die enclave over te maken aan Mongolië. Omdat Verolles de zaak negeert, maakt Bax ze over aan de Heilige Stoel. Het betreft het plaatsje Songchoutsoeitse, Onze-Lieve-Vrouw-van-de-Pijnen.

Bax heeft het ganse territorium officieus in drie delen verdeeld om het eenvoudiger te kunnen besturen: een oostelijk-, een westelijk- en een centraal deel. In 1880 zullen dat vier delen worden om een beter bestuur van de christenen mogelijk te maken.

- Oostelijk deel: Het oostelijk deel is onderverdeeld in drie districten: Koant'ong met drie residenties, Hechoei met drie residenties en Jehol met als centrum Laohoukeou.

- Centraal deel: Het centraal deel is niet verder onderverdeeld in districten. Het bezit de hoofdresidentie te Siwantse.

- Westelijk deel: Het westelijk deel is evenals het oostelijk in drie districten verdeeld: Siingtse, Taihai en Heoupa. Dit deel is qua aantal christenen, kerken en christengemeenschappen het grootste deel.

- Zuidelijk deel: Ook dit wordt onderverdeeld in drie grote districten: Atjirma, Santaoho en Boro Balghasou.

Aan het hoofd van elk deel staat een rector, i.e. iemand uit de anciens van de missionarissen, samen met het aantal confraters dat noodzakelijk is in verhouding met de grootte van het deel. Deze regeling maakt een efficiënte werking mogelijk.

2.2. De missionarissen

In 1877 telt het vicariaat 22 Europese missionarissen, allen leden van de Congregatie van het Onbevlekt Hart van Maria. Hun aantal stijgt jaarlijks. Van de Europese missionarissen zijn er drie die theologie gestudeerd hebben in het College van de Congregatie voor de Voortplanting van het Geloof en die er tot priester gewijd werden: Jozef Wilrycx, Jeroom van Aertselaer en Hubert Otto.

Jan de Peuter, die ook in dat college studeerde, overleed vrij vroeg. In 1877 telde de missie ook nog vijf inlandse priesters en vier Chinese alumni die hun theologiestudies achter de rug hebben en die nog in datzelfde jaar tot priester gewijd worden. Eind 1877 telt de missie dus 9 Chinese priesters. Buiten deze mensen telt Mongolië geen andere seculiere noch reguliere geestelijken of religieuzen. In 1880 bedienen de missionarissen 179 missieposten. De missionarissen dienen elke christengemeenschap tenminste eenmaal per jaar te visiteren om er onderricht te geven, biechten af te nemen en de gelovigen te laten communiceren. Gezien de slechte en gevaarlijke wegen is communicatie tussen de verschillende christengemeenschappen niet eenvoudig. De apostolische vicaris kan de meest afgelegen plaatsen slechts om de vijf jaar visiteren. Ook de missionarissen bezoeken die gemeenschappen slechts om de twee jaar. Elk jaar dienen zij een status missionis van zowel de materiële als de spirituele toestand van de christenen op te sturen. Bovendien communiceren ze tweemaandelijks per brief met hun vicaris. Het onderhoud van een missionaris kost Bax handenvol geld. Sommige christengemeenschappen bevinden zich op meer dan 150 km van de residenties van de missionarissen. Deze heeft bijgevolg een paard nodig, een catechist die hem vergezelt en iemand die de residentie bewaakt. Elke missionaris moet dus minstens twee mensen en twee paarden onderhouden. Bij een verre missie moeten de geloofsverkondiger en zijn catechist ergens kunnen overnachten en dat is ook niet gratis.. Om de talen te studeren hebben de missionarissen een grote behoefte aan handboeken. Bovendien heeft de missie nood aan gestudeerden die religieuze werken in het Mongools en het Chinees kunnen vertalen. Onnodig te vermelden dat dit ook veel geld kost...

De gewone missionarissen wonen per twee of drie samen zodat ze mekaar tot steun kunnen zijn. Elke christelijke gemeenschap heeft tenminste drie catechisten die tegelijkertijd de sacrale plaatsen onderhouden. Rutjes vertelt hoe hij onder de Mongolen woont: “ ‘k Heb U vroeger verzocht bij ‘t binnentreden door de Chinese deur het hoofd te buigen, maar wilt nu niet s.v.p. zo op handen en

voeten kruipen, maar toch bukken zo diep in uw vermogen is, niet alleen het hoofd maar geheel het lichaam: de deur is slechts 3 voet hoog (i.e. 1 meter). Binnen gekomen richt U niet op vooraleer gij twee stappen gedaan hebt, want ge zoudt u nog 't hoofd stoten aan 't dak, of om duidelijk te zijn, de eigenlijke wand der tent is even hoog als de deur, daarop beginnen de stokken, wier bovineinde zich verenigen in een rad, 't welk dient voor vensterraam en schoorsteen tevens. Weest wel voorzichtig, het minste stootje aan wat ook, bezorgt u een regen van roet en 't is zeer moeilijk dit te voorkomen, want een rondje van tien voet middellijn en onder zo een laag dak, bevat ons altaar, een kachel met toebehoorten, vier koffers met kleren, een met vlees en een met andere eetwaren, ons beddegoed etc. 't Behoeft niet gezegd dat wij op de grond slapen en dat er geen middel is om de rubrieken te observeren voor 't bidden van de Judica en de opheffing van 't Heilig Bloed. Ziedaar onze kerk, onze keuken, onze studeer- eet-receptie- en slaapkamer: tafels, stoelen zijn onbekend. Ik schrijf u op een boek tegen de knie en als ik moe wordt, plat op de grond. Maar hoe gaat het met de koude? De thermometer wees voor enige dagen 36° onder nul. U ziet ik wind er geen doekjes om, maar gelieft mij nu ook te geloven als ik zeg dat wij heel tevreden zijn. In P.Hendriks heb ik een compagnon, die mij 't leven niet alleen dragelijk, maar ook genoeglijk maakt, en daarenboven hebben wij troost in onze Mongolen. In deze periode wordt Bax ook geconfronteerd met een fenomeen dat hem later veel kopzorgen zal geven: Scheut trekt voortdurend goede missionarissen uit Mongolië terug opdat ze een andere functie in Scheut kunnen bekleden. De eerste keer valt dit voor met Edmond van Hecke die door Vranckx gerevoceerd wordt om de taak van docent in het noviciaat te Scheut op te nemen. In december 1881 verlaat Van Hecke de Mongoolse missie. Soms rijzen er ernstige problemen met missionarissen. In 1881 is de maat vol: een van Bax' priesters, de Nederlander Paul-Piet Hendriks kan onmogelijk samenleven met zijn confraters en ook zij zijn van mening dat Hendriks beter terug naar Europa zou geroepen worden. Dit gebeurt, sterk tegen de zin van Hendriks die nog tot in 1883 in Rome pogingen onderneemt om dit vonnis ongedaan te maken. Uiteindelijk zal hij in

1883 de Congregatie verlaten. Ook met de niet-plichtsbewuste en eigenzinnige Remi Verlinden rijzen er problemen die uiteindelijk tot zijn demissie uit de Congregatie zullen leiden.

2.3 De christenen

Bax schat de totale Chinese bevolking op meer dan tien miljoen. De Mongoolse populatie bereikt volgens hem net niet de vier miljoen. De Chinezen in de Mongoolse missie praten vlot Chinees, de Mongolen Mongools. Als officiële taal gebruiken deze laatsten het Mantsjoe en bij relaties tussen Mongolen en Chinezen wordt nog een andere, gemeenschappelijke taal benut. De Mongoolse Chinezen die het verst verwijderd leven van de steden zijn eenvoudiger en minder verdorven ("simpliciores inde et minus corrupti") dan de Chinezen in de middelste provincies. Ze leiden een nomadisch bestaan, zijn minder gecultiveerd, maar eenvoudig en gastvrij. De meesten zijn aanhangers van het boeddhisme. Bax heeft wel wat sympathie voor hun natuurlijke levensstaat en de wijsheid die daaruit voortvloeit. Hun leven is niet eenvoudig. Het droge klimaat maakt dat er wel minder besmettelijke ziekten voorkomen dan in vochtige streken, maar dat belet niet dat typhus en pokken nog vele slachtoffers eisen. De meeste missionarissen halen hier wel typhus op de hals, maar ze zijn meer resistent dan de autochtone bevolking. Bax vindt het jammer dat er geen Europese inentingsmiddelen voorhanden zijn; ze zouden duizenden kindersterften aan de pokken kunnen voorkomen. Het aantal christenen stijgt enorm: van 9000 in 1872, over 11000 in 1877 naar 13000 in 1880. Het aantal gemeenschappen steeg van 1877 tot 1880 met 40 (ongeveer 180 in totaal). Naast de 13000 christenen maken nog eens duizend catechumenen hun opwachting. In 1883 telt Bax 15200 christenen tegenover (vermoedt hij) veertien miljoen ongelovigen. De bekeringsen gebeuren traag en moeizaam: het nomadische karakter van de Mongolen maakt dat ze dikwijls hun geloof verliezen door contacten met ongelovigen. Bovendien is de doorsnee Chinees vrij ongevoelig voor religie omwille van zijn materialistische en utilitaristische instelling. Het merendeel van de bekeerlingen zijn simpele, maar ervaren boeren die vrij goed de kerkelijke voorschriften onderhouden. Onder hen bevinden zich toch ook nalatigen die

zich nog dikwijls bezondigen aan het “heidense” opiumroken. De grootste christengemeenschap bevindt zich te Siwantse, waar ook de apostolische residentie gevestigd is. De gemeenschap telt in 1877 meer dan 1300 christenen.

De missie heeft praktisch geen last van a-katholieken, schismatieken of ketters. Ook de Russisch-orthodoxe kerk bewerkt geen proselitisme. De protestantse en anglicaanse zendelingen uit het binnenland ondernemen acties in Mongolië door de verkoop van protestantse literatuur en door te prediken, maar als ze bemerken dat hun acties nauwelijks resultaten opleveren, keren ze al snel huiswaarts. Vooral de mohammedanen, confusionisten en boeddhisten zijn moeilijk te bekeren. Er worden in de missie diverse broederschappen opgericht om de volharding in het christelijk geloof te stimuleren. In de broederschappen worden ook leken gevormd om te preken voor ongelovigen. De missionarissen zelf roepen geregeld de gelovigen samen voor geestelijke oefeningen en ze sporen hen aan om regelmatig gebruik te maken van de sacramenten. Ondanks alle inspanningen zijn veel Mongolen uiterst moeilijk te bekeren omwille van hun banden met het lamanisme en de shamanistische en boeddhistische praktijken.

2.4. Materiële voorzieningen

Het vicariaat beschikt noch over een metropolitane noch over een bisschoppelijke kerk, tenzij de enige kerk die daarvoor kan doorgaan: de parochiekerk van Siwantse die ongeveer 1600 christenen dient en waarin de apostolische vicaris de pontificalia uitoefent op de belangrijkste feesten van het jaar. Er staat in het vicariaat slechts één kerk in de echte betekenis van het woord: de parochiekerk van Siingtsé (in Europese stijl). De overige sacrale gebouwen die de christenen ook “kerken” noemen zijn of kapellen of oratoria. Daarvan staan er zo een zeventigtal in Mongolië. Onder ecclesia verstaat Bax de ruime, goed versierde tempels die plechtig gewijd worden. De naam sacellum geeft hij aan sacrale plaatsen die meer versierd en meer geschikt zijn voor de cultus dan de oratoria. De kapellen bevinden zich nog in een privé-woning. Het Sacrament van de Eucharistie wordt zorgvuldig bewaard om het te vrijwaren van profanatie of roof vanwege de arme christenen.

Op de meeste plaatsen wordt het niet continu bewaard. Het dorp Siwantse herbergt een bisschoppelijk seminarie waarin een twintigtal Chinese alumni onder leiding van Europese priesters en Chinese professoren studeren naargelang hun leeftijd en capaciteiten. De seminariestudies worden in twee secties verdeeld. In de eerste sectie leren de jonge scholieren de basis van de christelijke doctrine, de Chinese taal en een aantal wetenschappen. Als ze die leerstof onder de knie hebben, worden de neofieten die onbetwifelbare tekens van een roeping vertonen in de tweede sectie ingewijd in de Latijnse taal, het canoniek recht en de theologie. Indien de roeping aanhoudt, worden ze ook toegelaten tot de lagere wijdingen. De missie telt 25 jongens- en 18 meisjesscholen die meestal verbonden zijn aan de instellingen van het Werk van de Heilige Kindsheid. De Kindsheid beschikt in 1880 tevens over zeven instellingen waar ongeveer 800 “heidense” wezen opgevangen worden door vrome Chinese maagden en weduwen die verenigd zijn in congregaties. Ze houden zich voornamelijk bezig met de opvoeding van die kinderen. Dergelijke vrouwen zijn vrij talrijk voorhanden en vergemakkelijken het missiewerk daar Europese monialen niet erg gewenst zijn. De scholen verstrekken onderwijs aan een duizendtal leerlingen. Op sommige plaatsen worden de katholieken gedwongen om school te lopen bij ongelovige onderwijzers, met alle gevolgen vandien. De ratio studiorum is eenvoudig: in deze lagere scholen onderwijst men gebeden en catechismus, het Chinees en wetenschappen om bescheiden te leven (“studium scientiarum honestae vitae”). Alle residenties van de missionarissen, kerken, oratoria en instellingen van de Heilige Kindsheid, evenals enkele scholen behoren tot de missie. Deze bezit ook enkele huizen te Changhai die verworven werden door de lazaristen met het geld dat de Chinese overheid hen betaald heeft als compensatie voor het leed dat zij berokkend heeft aan vervolgte katholieken. Daarnaast bezit de missie nog enkele gronden die de Chinese overheid na onderhandelingen met legaten heeft afgestaan. De missionarissen zelf hebben ook gronden gehuurd of gekregen van gelovigen. Deze worden ter beschikking gesteld van arme christenen en catechumenen die ze bewerken en slechts een klein

deel van de oogst moeten afstaan aan de missie. De middelen waarmee de missie blijft bestaan, komen hoofdzakelijk uit de subsidies van het Werk voor de Voortplanting van het Geloof en van de Heilige Kindsheid. Andere bronnen zijn aalmoezen van Europese weldoeners, Europese misintenties en intenties van Chinezen, opbrengsten uit de gronden van de missie en de verhuur van huizen te Changhai en Tchangkiak'eou. De jaarlijkse inkomsten en uitgaven worden zo evenwichtig mogelijk uitgebalanceerd, maar dat lukt niet altijd. In 1878 start Frans Vranckx, de superior-generaal, in de Belgische en Franse katholieke kranten een campagne om de gelovigen van beide landen warm te maken voor het missiewerk van Scheut. De campagne wordt een succes en hij verzamelt er veel geld mee. Vanaf dat ogenblik "les Directeurs de la Propagation de la Foi se montrèrent reconnaissants en admettant pour la première fois en 1879 les Missions de Mongolie et du Kansou au partage des aumônes recueillies par elle". Die financiële injectie is meer dan welkom want in België werd ondertussen de nieuwe schoolwet gestemd waardoor het katholiek onderwijs geen subsidies van overheidswege meer kreeg. Bisdommen konden dus minder subsidies verlenen aan het missiewerk. Vranckx zelf heeft het moeilijk om met zijn centen rond te komen want hij heeft zopas het seminarie laten vergroten en de grote donors van Scheut spenderen hun geld nu liever aan het onderwijs. Rome geeft blijkbaar gehoor aan de bede want Vranckx zendt er dankbrieven naartoe.

2.5. Aspiraties van Bax

Bax wil in 1879 starten met de druk van enkele Mongoolse boekjes maar Vranckx vindt dit een overhaaste beslissing. De scheutisten hebben het Mongools nog niet voldoende onder de knie om de betekenis van de woorden die ze gebruiken juist in te schatten. Omdat drukken een kapitaalsintensieve onderneming is, kan men geen risico's nemen en loont het de moeite om er even mee te wachten. Om taalproblemen uit de weg te ruimen zou een centraal instituut meer dan welkom zijn. Deze instelling zou ook de geloofsverkondiging aan magistraten en notabelen kunnen vereenvoudigen. Het grootste probleem vormt het gebrek aan materiële middelen, vooral

geld. Om efficiënter op te kunnen treden tegen de sterke invloed van het lamanisme, zoekt Bax steun bij een religieuze orde, namelijk de cisterciënzers. In 1881 wil Bax vruchtbare gronden ter beschikking stellen van de trappisten. Hij dient het verzoek in bij de S.C.P.F. In april 1882 krijgt hij antwoord van de Belgische trappisten: ze beschikken niet over de capaciteiten om zich nog nieuwe stichtingen te kunnen veroorloven. Het gebrek aan personeel vormt hiervoor het belangrijkste obstakel: ze zijn nog maar net in staat om hun eigen patrimonium te bewaren. Het behoort tot de bevoegdheden van een apostolische vicaris om nutteloze gronden en akkers te ruilen of te huren om met dat geld noodzakelijke uitgaven van de missie te dekken. Bax heeft echter nog andere redenen om gronden te verpachten of te verhuren voor het welzijn van de missie omdat deze hoofdzakelijk uit christenen bestaat die leven op nieuwe en pas ontgonnen terreinen. Er moeten dikwijls nieuwe gemeenschappen opgericht worden en daarbij is het van belang dat de christelijke families, in de mate van het mogelijke, samengebracht worden en dat er in hun midden een gebedshuis of een kerk, een school en een residentie gebouwd worden. Men moet dus aaneensluitende gronden kunnen huren om de christenen te concentreren. Deze wijze van samenleven vormt trouwens een betere verdediging tegen kwaadwillige heidenen ("malevolos paganos"). Om dit te bekomen moet een centrum gebouwd worden waar de christenen kunnen samengebracht worden en waar aan elk gezin een woonplaats kan toegewezen worden tegen een redelijke prijs voor hen die het kunnen betalen en tegen een aalmoes voor de minder begoeden. Indien dat niet gebeurt, bouwt ieder waar hij wil op de pas vrijgekomen gronden en dat bemoeilijkt de taak van de missionarissen. Bax vraagt de toelating om gronden te verhuren om dit "hoger doel" te kunnen bereiken. De meeste van Bax' wensen worden ingewilligd en vermoedelijk in 1887 laat hij een handleiding drukken waarin alle bekomen faciliteiten worden opgesomd. Er is nog veel dat voor verbetering vatbaar is. In 1887 vraagt hij aan de Congregatie voor de Voortplanting van het Geloof de mogelijkheid om Europese seculiere priesters in de missie op te mogen nemen en te behouden. Hij vraagt de toelating om licenties te

verstrekken aan priesters titulo missionis die Mongolië verlaten om naar een andere missie te vertrekken of toe te treden tot een andere congregatie. Chinese missionarissen zouden, mits toelating van de Congregatie voor de Voortplanting van het Geloof en de superior-generaal van hun orde, probleemloos moeten kunnen toetreden tot de Congregatie van Scheut. Bax verzoekt om een vaste regeling inzake belastingen: onder het bestuur van de lazaristen moesten de boeren 2% van hun oogst afstaan aan de missie. Er zijn altijd christenen die dat tegen hun zin betalen en Bax wil die niet dwingen om te betalen. Om zijn taak te vereenvoudigen, vraagt hij aan Rome dikwijls faciliteiten, dispensaties en andere regelingen.

2.6 De Chinese overheid

In 1876 ontvangt Bax een brief van 82 christenen waarin hij leest dat in de stad Kouldja mensen omwille van hun geloof in ballingschap gestuurd worden. Omdat deze mensen in geen jaar een missionaris gezien hebben, wil Bax helpen maar gezien de slechte en gevaarlijke wegen moet hij passen. De missie ontvangt niet de minste steun van de burgerlijke overheid. Integendeel, deze duldt zelfs inbreuken op de kerkelijke vrijheden. Christenen worden uit elke burgerlijke functie en waardigheid geweerd. Een van de belangrijkste hinderpalen voor de missionarissen vormen de plaatselijke en centrale Chinese overheid. Sommige mandarijnen vaardigen edicten uit tegen de christelijke godsdienst en juten het volk op tegen geloofsverkondigers. Om een einde te stellen aan deze intimidaties, doet Bax hoofdzakelijk een beroep op de Franse diplomatie in Peking. Deze onderneemt al het mogelijke om de missies voor die belemmerende praktijken te vrijwaren.

2.7 Geldzorgen

Een jaar na zijn aankomst in Mongolië zit Bax opgescheept met een deficit van 15.000 frank. Hij belooft dan de belangrijkste financiële donor van de Congregatie, het Oeuvre de la Propagation de la Foi te Parijs, zo spoedig mogelijk een mouw te passen aan dit probleem. Bax wijt het tekort ondermeer aan de kleinere bijdrage die hij gekregen heeft voor de periode 1870-1871, gezien de toenmalige politieke troebelen in Europa (Frans-Duitse oorlog). Zijn grootste uitgavenposten zijn

in de allereerste plaats de bouw en het onderhoud van de gebouwen (vooral de kerken en kapellen) en vervolgens de onkosten van de missionarissen. Bax is in 1873 bezig met de bouw van drie kerken, waarvan die te Siingtse ("de poort op Mongolië"), naar Europees model, het meeste geld opslopt. De twee andere zijn kleiner en kunnen voltooid worden met een subsidie van 40.000 frank. Het deficit van 15.000 frank blijft in 1875 niet ongewijzigd bestaan. Ondanks alle inspanningen terzake, is het opgelopen tot 16.000 frank en in de nabije toekomst ziet Bax niet meteen verbetering. Begin 1876 zal er weer een karavaan van drie missionarissen arriveren, wier reis elk afzonderlijk 3000 frank kost: "Vous comprenez, Messieurs, dans quelle proportion doivent nécessairement croître nos dépenses, tandis que nos recettes restent ce qu'elles étaient il y a dix ans". In 1876 daalt het deficit even om in 1877 weer 16.000 frank te bedragen. 1877 is om meer dan een reden een financieel rampjaar. Het deficit is gestegen door de hogere bestaanskosten: aanhoudende droogte veroorzaakt hongersnood en jaagt de prijzen voor voedingswaren de hoogte in. Tot overmaat van ramp heeft een devaluatie van de Chinese munt de subsidie van 60.000 frank in reële termen teruggeschroefd tot 45.000 frank. Bovendien zijn er op verschillende plaatsen bouwprojecten aan de gang: de kerken van Siwantse, Ouhao, K'oulit'ou en andere. In 1883 komen daar nog twee kerken bij in het oosten van Mongolië: Makiatse en K'oulit'ou.

3. Verwezenlijkingen

Bax vangt dadelijk aan met de visitatie van zijn bisdom. Hij start in januari 1872 bij Verlinden in Sik'euwai en vertrekt tegen de paastijd terug naar Siwantse waar hij geveld wordt door tyfus, wat hem bijna het leven kost. Daarna visiteert hij het district Koantong, waar de priesters Martin Guisset en Jozef Wilrycx werkzaam zijn. Hij belooft hen een flinke subsidie om uit de nood te komen en om de christengemeenschap uit te kunnen breiden. In augustus 1872 vertrekt hij met Hamer vanuit Siwantse voor de visitatie van het oostelijk deel van zijn missiegebied. In mei 1872 wacht Bax een van de gruwelijkste gebeurtenissen uit zijn carrière. Alphons Devos trok samen met Andreas Jansen naar Polikeou omwille van strubbelingen met een

locale mandarijn. Toen ze daar aankwamen zagen ze landbouwers van het dorp werken op hun velden. De landbouwers vluchtten en keerden terug met een bende bewapende mannen. Devos, die niets kwaadaardigs vermoedde steeg af van zijn paard en vroeg om meer uitleg. De bende antwoordde met geweld en sloeg de missionaris neer met stokken. Gelukkig werd hij niet gedood, doch "slechts" gebonden de nederzetting van de boeren binnengedragen. Hij liep meer dan 35 verwondingen op, waaronder zelfs enkele die een dodelijke afloop konden veroorzaken. Uiteindelijk kon een beroep gedaan worden op een plaatselijke overste om een einde te stellen aan deze onmenselijke behandeling. Bax staat open voor goede raad en advies. Wanneer Theodoor Rutjes, die het best de Mongoolse taal beheerst, en Andreas Jansen terugkeren uit Taihai, de missie van de Chinese priester Tchang Mattheus, oordelen zij dat in die veelbelovende streek met een goedwillige mandarijn best een Mongoolse missionaris zou geplaatst worden. Bax aarzelt niet om Jansen nog voor Pasen 1873 naar Taihai te sturen om Mongools te studeren. Rutjes concentreert zich verder op zijn missiepost te Siingtse. Het is een van de eerste verwezenlijkingen van Bax als apostolisch provicaris. Vanuit Siingtse zal men proberen door te stoten naar de Mongolen in de vlakte van Tchagar. In 1872 legt Bax de eerste steen van de kerk. Hij benoemt er Andreas Jansen en Edouard Cuissart die onder leiding van Rutjes Mongools beginnen te studeren. Tegenover meer afgelegene streken handelt Bax voorzichtiger. In 1873 wil Remi Verlinden in Koukounor een Mongoolse missiepost oprichten omdat de bevolking en zelfs de lama's er zeer ontvankelijk zijn. Bovendien zijn ze minder afhankelijk van de Chinese keizer en de aankoop van gronden zal met weinig moeilijkheden gepaard gaan. Verlinden vraagt de provicaris om met confrater Alfons Devos zo spoedig mogelijk naar Koukounor te mogen vertrekken. Bax schrikt terug voor de grote afstand tussen dit gebied en de moeder-missie en oordeelt het raadzamer zich te concentreren op Ortos, waar Islamieten veel schade hebben berokkend. Bax wil van de verontruste en gedesorienteerde bevolking gebruik maken om hen te bekeren. Het project van Koukounor wordt naar het achterplan verschoven, de Mongoolse missie

geniet alle voorrang en belooft zelfs succesvol te worden, mede door de aankomst van twee nieuwe missionarissen uit Scheut, Jeroom Van Aertselaer en Paul-Piet Hendrikx. Vooral de Nederlander Hendrikx spreekt goed Mongools en Bax benoemt hen onmiddellijk tot "apostels des Mongolen". In september 1873 trekken ze naar Yaotsekeou (i.e. de Vier Putten) waar Rutjes zich intussen had gevestigd. Een jaar later komt aan deze bloeiende post een einde doordat een Mongoolse ambtenaar hen verbood zich in het gebied te vestigen. Alle geloofsbrieven en diplomatie ten spijt, slagen ze er niet in de overheid te overtuigen en keren ze terug naar de christenen van Siingtse. Alvorens de missionering van Ortos aan te pakken, dienen er nog twee belangrijke vragen van de baan geruimd te worden: hoever reikt Bax' jurisdictie en hoe moet het geheel gefinancierd worden? De uitgestrektheid van de missie in het westen leidt hij af uit minstens twee brieven: een brief aan Mgr. Ephisius Chiaïs, apostolisch vicaris van Chensi en een aan Alessandro Barnabo, prefect van de S.C.P.F. en van de Congregatie voor de Oosterse Ritus. Bax wil graag zo spoedig mogelijk de grenzen kennen om missionarissen te plaatsen. Ondanks het feit dat Mgr. Chiaïs waarschijnlijk niet geantwoord heeft, komt Bax vrij vlug te weten hoe groot de omvang van zijn missiegebied is, getuige bij voorbeeld de Status Missionis uit 1877. Die grenzen leerde hij niet steeds vreedzaam kennen. In 1874 kwam het tot strubbelingen met Mgr. Chiaïs rond Ningt'iaoliang. In die stad werden 140 van de 200 christenen gedood door Islamieten, de anderen sloegen op de vlucht. De veertig die terugkeerden naar hun dorp hebben sindsdien geen priester meer gezien. Omdat er nog geen duidelijkheid bestaat omtrent de grenzen tussen Chensi en Mongolië, kan Bax niets ondernemen. Midden 1874 verneemt hij van Chiaïs dat hij voor één jaar de jurisdictie kreeg om voor de christengemeenschap van Ningt'iaoliang te zorgen. Pas in 1876 staat Mgr. Chiaïs al zijn jurisdictie over Ortos af en wordt de Grote Chinese Muur als grens erkend. Ortos ligt bijna volledig op de rechteroever van de Gele Rivier en bestaat uit zeven kleine koninkrijken met aan het hoofd van ieder rijk een prins, die schatplichtig is aan Peking. Een van hen, Wou-chen-ta, oefent een soort suprematie uit over de anderen. Ortos was voor een deel desolaat

gebied: alle lama's van de koninkrijken Othog en Hanggin zijn dood of verhuisden door gebrek aan bestaansmiddelen. De twee koninkrijken tellen geen enkele lamaserie meer ... Het is net hierop dat Bax veel van zijn krachten zal richten. Aan medewerking zal het hem in geen geval ontbreken: Verlinden wil vanuit Boro Balghasou een hele missie-actie opzetten en er worden drie huizen en een kapel gebouwd. Samen met Alfons Devos verkent hij het westen van Ortos.

De komst van de missionarissen valt in goede aarde bij de koningen die hen de toelating geven de christelijke religie te prediken. De haast waarmee alles moet gebeuren, is niet voorbarig: Wou-chen-ta verandert van opvattingen en wordt de christenen vijandig gezind, volgens Bax onder invloed van zijn mandarijn. Een van de missionarissen (Verlinden of Devos, het is niet duidelijk) wordt zelfs bedreigd. In Eleuths, het grootste van de zeven koninkrijken, hebben ze meer succes. Alachan, de regent van Eleuths, bezoekt zelf Siingtse en nodigt de missionarissen uit om in zijn koninkrijk in vrijheid te prediken. Bax installeert een missionaris in Fou-ma-fou, de hoofdstad van Eleuths, maar uiteindelijk zal de missionering er minder vlot verlopen dan in de rest van Ortos. Al naargelang de aard van de bevolking, past Bax zijn missiemethode aan. In sommige streken is het aangewezen eerst de notabelen te bekeren, door bij voorbeeld het onderwijs van de zonen van de mandarijnen in handen te krijgen om aldus de invloedrijke families te beïnvloeden. Elders (b.v. in Othog) is men begonnen met de bekering van de armen. In 1875 visiteert Bax de zes missionarissen bij de nomadische Mongolen in Othog en hij is erg tevreden. Omdat deze nieuwe missie op een te grote afstand van het centrum Siwantse zou komen te liggen om gemakkelijk financiële steun te krijgen, moet er een nieuwe procureur opgericht worden. De keuze valt op Koeihoatch'eng, de meest westelijke missiepost van het vicariaat. Koeihoatch'eng is een economisch welvarende stad waar reeds een christengemeenschap aanwezig is die onderhouden dient te worden. De stad is bovendien gelegen in een grensgebied waar de missionarissen eenvoudiger aan geld en waren kunnen komen. Eer de nieuwe procureur er komt, moeten nog vele

hinderpalen uit de weg geruimd worden: Pao Yuengschen, de gouverneur van Chansi waartoe de stad behoort, vaardigde in 1873 een edict uit tegen de Katholieke Kerk. Als gevolg daarvan werd een hele lastercampagne tegen de christenen opgezet. Dat edict van de gouverneur was tegengesteld aan de verdragen van 1842, 1858 en 1860 van China met de Verbondenen. De Chinese overheid liet oogluikend schendingen toe omdat ze met lede ogen toekeek hoe Europese missionarissen het binnenland binnendrongen. Louis De Geoffroy, de Franse diplomaat te Peking, is de enige die Bax kan helpen. Bax gaat zeer diplomatisch tewerk: hij schrijft geen officiële beschuldiging en brengt enkel De Geoffroy te Peking op de hoogte.

Terug uit Peking, gesterkt met de hoop die De Geoffroy hem gaf, onderneemt de monseigneur in maart-april 1873 een lange reis naar Taihai, Heoupa en Koeihoatch'eng. Tijdens deze reis installeert hij de paters Cuissart en Jansen op hun respectieve posten opdat ze er zich beter zouden kunnen toeleggen op het Mongools. Cuissart wordt geïnstalleerd te Che-pa-eul-tgé en Bax profiteert ervan om Heoupa te visiteren. Jansen blijft in de belangrijkste gemeenschap van Taihai. Het belangrijkste doel van de reis blijft echter de oprichting van een residentie en een weeshuis in Koeihoatch'eng, de Blauwe Stad: "Plein de confiance dans la protection divine, nous nous mêmes en route, le P.Tchang et moi, le premier jour du mois de Marie, après avoir vivement prié cette tendre Mère de nous guider pendant le voyage et de bénir les efforts que nous allions faire pour étendre le règne de son Fils". Bax laat de Chinese priester Tchang een brief bezorgen bij de gouverneur. Het document is zeer beleefd opgesteld en Bax beroept zich enkel op de officiële verdragen. De Chinese autoriteiten behandelden Bax' vraag ongemeen snel: de ongelovigen moeten alle geldsommen die ze onrechtmatig van de christenen geëist hadden, terugbetalen. Daarna stuurt Bax een catechist op onderzoek uit: waar zullen de missionarissen zich vestigen? De keuze valt op een oud gasthof dat de missionarissen verwerven van een stel handelaars die het te koop aanboden. Het zou toch nog een tijdje duren eer alle gemoederen tot bedaren kwamen. De

ongelovigen, vernederd door het verlies van hun proces tegen de christenen, trachten rellen uit te lokken: 's zondags na de mis staat er een ganse bende te roepen en te schreeuwen voor het huis waar Bax logeert. De Chinese catechist die weet tot welke daden zijn verbouwereerde landgenoten in staat zijn jegens vreemdelingen, stuurt onmiddellijk een bode naar de plaatselijke gouverneur om hem op de hoogte te brengen van het nakende onheil. Deze laatste aarzelt niet en stuurt onmiddellijk een garde naar de herrieschoppers. De hele scène verandert: zes van de opgepakte oproerkraaiers werpen zich verontschuldigend aan de voeten van de ordehandhavers en van Mgr. Bax, die hen gratie wil verlenen maar die in feite machteloos staat omdat dit tot de bevoegdheden van de gouverneur behoort. Uiteindelijk kan Bax toch interveniëren en de oproermakers krijgen gratie op voorwaarde dat ze er zich contractueel toe verbinden zich nooit meer tot dergelijke feiten te lenen. Teverdwenen keert Bax met Tchang Matthias terug naar Taihai. In Taihai vindt hij Jansen ziek terug. Hij blijft er om Jansen te verzorgen en niet veel later ontvangt hij slechte tijdingen uit de Blauwe Stad. De gouverneur heeft de handelaars die het gasthof aan de missionarissen verhuurden in de gevangenis geworpen. Bovendien heeft hij vervolgingen verordend tegen de christenen en allen die Bax enigszins geholpen hadden met de verwerving van het huis. De gouverneur wil het huis terug en Bax ... weigert. Hij zendt Rutjes en nog een missionaris met het Verdrag van Peking op zak naar de gouverneur. De gouverneur weigert hen te ontvangen. De missie in de Blauwe Stad opgeven staat echter niet in het woordenboek van Bax, daarvoor is de stad te belangrijk (er was bij voorbeeld een bloeiende handel met de Chinezen), het aantal missionarissen te sterk toegenomen en bovendien wonen er reeds enkele christelijke families en catechumenen. In de Blauwe Stad komt op een gegeven ogenblik een gebouw vrij, mooi gelegen en niet duur. Vanaf dat ogenblik dat de notabelen van de stad de intenties van Bax vernemen, gaan ze tot de actie over. Overal stoken ze onrust en Bax laat zijn plannen even rusten om de christenen niet teveel problemen te bezorgen. Bax weet van geen toegeven en vertrouwt de zaak toe aan Verlinden en Devos. Bax geeft hen op 4

februari 1874 een vrijgeleide en beide trekken naar de Blauwe Stad. In april ontvangt Bax een uitgebreid reisverhaal van de beide mannen. Half augustus ontvangen ze te Liu-kuei-wan een bemoedigend antwoord. Door de armoede en de verslagenheid denken de beide missionarissen dat het niet zwaar zal vallen om de Mongolen tot het licht van het evangelie te brengen, maar hoe zullen ze zich vergissen! Spoedig ondervinden ze dat de Mongolen erg gehecht zijn aan het lamanisme en dat ook de vernietigde lamaserijen snel heropgebouwd worden. De belangrijkste hinderpaal vormt de angst van de bevolking voor repressies van de lokale overheid. Devos en Verlinden vragen dringend helpers en subsidies om de kleine gemeenschappen die ze toch verwezenlijkt hebben, te onderhouden. Ze denken eraan om terug te keren naar Siwantse om Bax te overtuigen van de noodzaak van deze twee zaken. Dat gebeurt ook daadwerkelijk en op 30 augustus 1874 verlaat de karavaan -ze hebben zes Mongoolse catechumenen meegenomen als bewijs van hun succes in Ortos- vanuit Liu-kuei-wan naar Siwantse. Niet lang daarna wordt Verlinden ziek en Devos en de catechumenen trekken alleen verder.

De reis naar Siwantse is niet tevergeefs. Bax stelt alles in het werk om in Koeihoatch'eng een procureur te stichten en dient klacht in te Peking (de vorige poging in 1873 was mislukt door de vijandige houding van de gouverneur van de Blauwe Stad) opnieuw langs De Geoffroy. De diplomaat krijgt gauw antwoord van prins Kung en hij zendt het naar Bax: de gronden die aangekocht werden door de missionarissen betreffen levensnoodzakelijke gronden voor de Mongolen waarop zij hun kudden laten grazen. Bovendien bestaat er een Chinese wet uit het achtste regeringsjaar van keizer Ch'ien-lung (i.e. 1743) die zelfs aan de Chinezen verbiedt dergelijke gronden te kopen zonder speciale autorisatie. Er is nog een andere reden: de Mongolen zijn aanhangers van de leer van Fo (= oude benaming voor de Boeddha) en de christelijke aanwezigheid, die er een kerk wil bouwen, zal veel problemen oproepen. Om die reden verzoeken de inwoners van de Blauwe Stad de Tsung-li-yamen om met de andere naties overeen te komen de christenen uit de stad te weren. Wat de huursom

betreft: de mandarijn zal het volle bedrag aan de missionarissen terugbetalen. Aldus het schrijven van prins Kung. In een lange brief aan de Franse diplomaat weerlegt Bax alle leugens: de missionarissen hebben geen gronden gehuurd waarop Mongolen hun kudde laten grazen (ze hebben een gebouw gehuurd); ze kunnen wel vreedzaam samenleven met de Mongolen; het betreft inderdaad een Chinese stad en daarom mogen ze er zich vestigen, net zoals in elke andere stad van het Rijk; ze willen de stad niet innemen, enkel in vrede er wonen; de vrees onder de bevolking is overtrokken, de overheid zelf is er verantwoordelijk voor, de Tsung-li-yamen werd niet gewaarschuwd door de inwoners van de stad maar door enkele invloedrijke notabelen. Bax gaat tenslotte niet in op het voorstel om het huurcontract ongedaan te maken. Een onvoorziene gebeurtenis brengt de oprichting van de missiepost in een stroomversnelling. Wanneer Bax het overlijden verneemt van de gouverneur, besluit hij Rutjes en Hendrickx naar Koeihoatch'eng te zenden om het oude gasthof te bewonen. Hij noteert: "M. Rutjes qui parle couramment le Mongol et le Chinois et qui joint une grande modération de caractère à beaucoup de prudence, est l'homme qui convient parfaitement pour ce poste délicat. Si, comme je l'espère, MM. Devos et Verlinden, insistent pour demander du renfort, je me propose de leur envoyer M. Cuissart qui est actuellement à Heoupa et M. Hendrickx, deux hommes intrépides et rompus à toutes les fatigues." Op 15 augustus 1874 zendt hij Rutjes, priester te Siingtse, naar de Blauwe Stad. Intussen verkent Devos met zijn zes catechumenen noordoostelijk Ortos. Over hun bezoek aan Siwantse is geen document bekend. Hij schrijft aan Bax dat dit deel van Ortos wel eens een vruchtbaar gebied zou kunnen zijn voor de geloofsverkondiging, zowel lama's als mandarijnen werken niet tegen. Devos heeft een acht- à tiental missionarissen nodig om zijn werk aan te kunnen vatten. Daar wil Bax toch even mee wachten: na lang beraad besluit hij niet tot de actie over te gaan omdat een tweede expeditie in die afgelegen gebieden te veel offers vergt. Hij is zich nochtans bewust van het belang van deze operatie, maar het is beter er nog even mee te wachten. Uiteindelijk wil hij vijf missionarissen naar Ortos sturen: Alphons Devos, Edouard Cuissart, Paul-Piet

Hendrickx, Jean-Baptist Steenackers en Andreas Jansen. Toch zal de expeditie niet doorgaan, wegens de moeilijkheden waarin Verlinden verstrikt raakte. Verlinden kreeg eind 1874 bezoek van enkele hoge functionarissen die hem verzochten het veld te ruimen. Zich beroepend op zijn privileges, antwoordde hij enkel te willen wijken voor geweld. Dat laatste bleef niet uit en een aantal christenen werden geketend in de gevangenis geworpen of verbannen. Om uit de impasse te raken vraagt Bax 1000 à 2000 ha. grond te huren van de koning van Heoupa voor zijn christenen. Verlindens Ningt'iaoliang werd bovendien gesteund door de hetze van de plaatselijke gerechtsdienaars tegen Europeanen en christenen in het bijzonder. De tweede karavaan naar Ortos wordt een mislukking, maar in Koeihoatch'eng is in 1875 alles in orde. Bax had gedurende deze hele geschiedenis toch nog de kans gezien om een van zijn oude dromen te verwezenlijken: een bezoek aan het graf van zijn vriend en overste Theophiel Verbist. In maart 1874 trekt hij naar Jehol en op 1 april arriveert hij te Laohoukeou waar hij dadelijk de laatste rustplaats van Verbist bezoekt. Hij zal alles in het werk stellen om de gehavende tombe en de kerk te restaureren. Hij wil vervolgens gronden huren om de situatie van de christenen van deze gemeenschap wat te verbeteren maar dat loopt niet van een leien dakje. De eigenaar pretendeert steeds hogere bidders gevonden te hebben maar, zoals reeds eerder mocht blijken, "onmogelijk" is een krenkend woord voor Bax. Hij zet alles in het werk om de gronden toch te kunnen pachten om ze aan de missie te schenken. Eens te meer valt Bax ziek. Dit keer is het dysenterie...

In Laohoukeou bereikt hem het nieuws dat de Mongoolse missie een verloren zaak dreigt te worden. Hendrickx heeft zich bij Rutjes gestationeerd om samen met hem deze missie te verzorgen en ze hebben reeds enkele proselitiën gemaakt wanneer de plaatselijke mandarijn, opgejut door valse beschuldigingen, alle missionarissen wil verdrijven uit zijn gebied. Deze verordening was dermate krachtig dat alle missionarissen, ondanks hun paspoorten en garantiebewijzen, 's nachts moesten wegvlugten, zonder have of goed. Hendrickx richt zich tot Bax

die weerm een beroep moet doen op de Franse ambassade in Peking. Samen met Hamer vertrekt hij op 15 mei 1874 naar Peking waar ze dadelijk ontvangen worden door De Geoffroy. Hij geeft hen niet veel hoop, gezien de gespannen verhoudingen tussen Frankrijk en China. Uitgeput door de reis en de hitte wordt Bax ziek ... Er komt toch nog een beetje goed nieuws uit Europa: in Peking arriveren twee nieuwe missionarissen: Jan-Baptist Steenackers en Heliodoor Devos. De Mongoolse missie wordt even op de lange baan geschoven. Van februari tot maart 1876 bezoekt Bax het oostelijk deel van zijn bisdom, 150 mijl (ongeveer 250 km) van Siwantse verwijderd. In maart arriveert hij samen met Rutjes bij Jansen die zeer verheugd is over hun bezoek. Jansen leidt Adjivima en Rutjes getuigt: "Wat het tijdelijke aangaat, hij heeft het armoedigste leven van ons allen". Het materieel armste, maar zeker niet het geestelijk armste: in de lente van 1876 ontvangt hij een delegatie van T'a-pan-yao-tse om Jansen uit te nodigen om bij hen te komen wonen. Hij heeft nog niet veel gedoopten, maar wel meer dan 100 catechumenen. Op 23 december 1876 zou Bax drie Chinese priesters wijden te Siwantse, waarvan er een, Jacobus Lou, naar Jansen zou gezonden worden om hem bij te staan in zijn zware taak. Aan het gebrek aan missionarissen in Ortos, bij Devos, kon niet zo snel een mouw gepast worden, ondanks herhaalde smeekbeden van Devos. In 1876 zijn de problemen met Mgr. Chiaï volledig uit de weg geruimd: de provincie Kansou valt nu onder de jurisdictie van Bax. Vranckx is de eerste die het nieuws verneemt en brengt verheugd het nieuws over aan Bax. Er komen nog meer heuglijke tijdingen. Kardinaal Alessandro Franchi, prefect van de S.C.P.F. vraagt Bax of hij de administratie van Kansou en West-Tartarië kan overnemen. Bax' antwoord is positief, maar hij dringt erop aan dat van deze regio een apart vicariaat (of minstens een provicariaat) zou kunnen gemaakt worden. Het betreft hier trouwens een absolute noodzaak. De administratie van een bisdom dat zich uitstrekt van Mandchourije tot Tibet door één vicaris is onmogelijk. In 1875 had Bax een half jaar nodig om Ortos te visiteren, laat staan heel het bisdom. Vranckx is van oordeel dat men aan dat nieuwe bisdom ook Ortos, waar sinds kort een heleboel christengemeenschappen ontstaan zijn, moet

toevoegen. Als de S.C.P.F. de nieuwe missie aan Scheut wil toekennen, moet ze tevens zo snel mogelijk de raden van het Werk voor de Voortplanting van het Geloof en de Heilige Kindsheid verwittigen opdat deze subsidies zouden kunnen reserveren voor 1877. Vranckx heeft ook reeds een kandidaat voor dit nieuwe (pro)vicariaat in petto. Of deze kandidaat in petto Ferdinand Hamer is weten we niet, hij draagt in elk geval de voorkeur weg van Mgr. Bax. Hoe het ook zij, eind juli 1878 arriveert vanuit Scheut een onverwacht telegram in Siwantse: "Hamer bisschop van Kansou". Rome had deze beslissing genomen op 21 juni 1878 en op 17 oktober 1878 wordt Hamer tot bisschop gewijd. Eind november vertrekt hij met Albert Gueluy, Andreas Jansen, Lieven Van Ostade en de Chinese priester Tou naar zijn vicariaat. Door de bisschopswijding van Hamer valt de algemene bijeenkomst van de confraters te Siwantse, gepland in september 1878, in het water. Hamer wordt in Koantong opgevolgd door confrater Hendrik Janssen van Son. Mgr. Hamer wordt in zijn bisdom reeds bij de aanvang geconfronteerd met een enorme hongersnood en geld krijgt hij niet van het Werk voor de Voortplanting van het Geloof en de Heilige Kindsheid. Vranckx vindt er niet beter op dan een aantal Duitse kranten aan te schrijven om op die manier fondsen te bekomen. Hij slaagt erin heel wat geld voor de Chinese missie te vergaren, waarvan ook een deel bestemd is voor het gebied van Bax. Deze besteedt het geld aan de bouw van een weeshuis in Ortos.

Bax is weinig opgezet met het bericht uit Scheut waarin hem twee missionarissen terug gevraagd worden om theologie te doceren in Scheut. Tot op dit ogenblik werden postulanten voor hun studies in de godgeleerdheid naar de universiteit van Leuven gestuurd, maar omdat daar de cursussen fundamentele theologie geschrapt werden, moet het moederhuis deze leemte opvullen. Dat gebeurt ook daadwerkelijk vanaf oktober 1877 maar omdat de professoren Constant Hagaerts en Petrus de Boeck niet voldoen, moeten er nieuwe docenten gezocht worden. De wijding van Hamer maakt de situatie er niet gemakkelijker op: er kunnen nu helemaal geen missionarissen meer gemist worden in Mongolië. Na vele beraadslagingen komt het

volgende uit de bus: Vranckx zal zich tijdelijk moeten tevreden stellen met slechts één professor: Theodoor Ottens die op zijn post te Heoupa vervangen zal worden door Jozef Wilrycx, wiens post te Ouhaio tijdelijk opgeheven wordt. Ook Hamer, geconfronteerd met de immense omvang van zijn vicariaat, smeekt Bax om missionarissen. Deze kan er slechts twee missen: Jan-Baptiste Steeneman en Walter Kissels. In de Blauwe Stad heeft Bax in oktober 1880 een vergadering om de resultaten van de provinciale synode bekend te maken en om voorbereidselen te treffen in verband met de missie van Ortos. Zijn aanwezig: Alphons Devos, Jeroom van Aertselaer, Daniel-Bernard van Koot, Hubert Otto, de Chinese priester Jacobus Lou en André Zijlmans. Er wordt besloten een normaalschool op te richten in de Blauwe Stad onder leiding van Van Aertselaer, die daarvoor ontlast wordt van zijn opdracht in Boro-Balghasou. Hij wordt er vervangen door confrater Louis Roofthoofd. Met de missionarissen van de Ortosmissie wil Bax een afzonderlijke vergadering beleggen omdat zij grote nood hebben aan mensen en geld.

4. Verdeling van het vicariaat Mongolië

Plannen om het immense vicariaat te verdelen zijn al ouder. In 1878 was Oost-Mongolië al afgescheurd. In 1880 is de Ortosmissie voldoende ontwikkeld om als zelfstandig geheel te kunnen functioneren maar de opdeling wordt verhinderd door bevoegdheidsgeschillen inzake de verdeling en door communicatiemoeilijkheden tussen Scheut en Mongolië. Een jaar later komt de correspondentie terug op gang. Bax wil Ortos en Eleuths samenvoegen met de koninkrijken Orat en Moramingan. Vranckx heeft geen bezwaar maar vindt het wenselijk dat het koninkrijk Kalkas er ook aan moet toegevoegd worden omdat daar nog geen missionarissen hebben gewerkt. Vranckx en Bax denken beiden aan Alphons Devos als nieuwe provicaris. Door problemen met de afbakening van de grenzen van het nieuw op te richten provicariaat sleept de kwestie aan. In 1883 vergadert Bax met zijn missionarissen over de verdeling van het vicariaat Mongolië te P'inglo. Op die bijeenkomst worden ook de toestand van het Bisdom en de Congregatie besproken. De bisschoppen Hamer en Bax drukken hun stempel op de beslissingen van

de conferentie en inzake de verdeling van het vicariaat krijgt Rome in mei 1883 een voorstel. Mongolië zal opgesplitst worden in drie vicariaten: Centraal-Mongolië waar Jaak Bax blijft, Zuidwest-Mongolië (Ortos) dat Alphons Devos als apostolisch vicaris zal krijgen en Theodoor Rutjes zal die functie waarnemen in Oost-Mongolië. Vranckx sluit zich aan bij dit voorstel en ook in Rome valt het in goede aarde: het voorstel wordt op 11 december 1883 door paus Leo XIII bekrachtigd. Op 18 mei worden Rutjes en Devos te Tchangkiak'eou door Bax bisschop gewijd met assistentie van Albert Gueluy en Jozef Wilrycx.

V. Bax en het vicariaat Centraal-Mongolie (1883-1895)

1. Het vicariaat Centraal-Mongolië onder Bax (1883-1895)

1.1 Territorium

Bax beheert het centrale deel van het vicariaat Mongolië dat in 1883 in drie vicariaten werd opgesplitst. Hij is ruim tevreden met zijn deel dat hij solied tracht uit te bouwen. Centraal-Mongolië grenst in het zuiden aan de Grote Chinese Muur, in het oosten aan het nieuwe vicariaat Oost-Mongolië, in het noorden aan Siberië en in het westen aan West-Tartarië, dit is het vicariaat Zuidwest-Mongolië. De streek die Thoumettsouan genoemd wordt, vormt de grens tussen Centraal-Mongolië en Zuidwest-Mongolië. Vermits Mgr. Alphons Devos van Zuidwest-Mongolië nog niet kan beschikken over een residentiestad in zijn bisdom, heeft Bax hem een deel Thoumettsouan gegeven om beter in de noden van de christenen te kunnen voorzien.

1.2 De missionarissen

In 1886 bevinden er zich in Centraal-Mongolië 14 Europese missionarissen en 3 Chinese priesters. Van Aertselaer wenste dat voor de Chinese priesters en beste seminaristen een afzonderlijke congregatie zou opgericht worden, waarvoor hij zich bereid verklaarde terug naar Mongolië te keren en er het bestuur van op te nemen. Bax is van mening dat het beter is de capabele priesters toe te laten tot de eigen Congregatie in plaats van steeds maar weer op te splitsen. De statuten vormen

daarvoor geen obstakel, enkel de toestemming van de algemene overste is vereist. Overigens, dit is het normale procédé in andere orden en congregaties. Wanneer de Chinese priesters dan toch een bijzonder bestuur blijken nodig te hebben, kan de apostolische vicaris een lid van de Congregatie afvaardigen om zorg te dragen voor de Chinese priesters. Bax' visie zal het halen. Bax is eerder te vinden voor de oprichting van een afzonderlijke instelling voor religieuze vrouwen, waarin deze kunnen samenleven onder een aparte regel. Het betreft hier voornamelijk maagden die niet huwen omdat ze maagdelijk wensen te blijven en die door familie en aanverwanten aan hun lot werden overgelaten. Bax herhaalt bovendien nogmaals zijn wens om de trappistenorde te installeren in zijn bisdom. Bax is tevreden over zijn missionarissen. Hubert Otto is zijn beste missionaris, hoewel hij weinig besluitvaardig is. Toch spant hij zich zeer goed in, spreekt goed Chinees en heeft hij een goede inborst. De Nederlander van Italiaanse afkomst, Jan Cheula, zorgt voor meer problemen in zijn missiepost. Bax heeft hem omwille van zijn moeilijk karakter naar Siwantse geroepen, maar hij moet na verloop van tijd toch de missiepost verlaten. Cheula zal uiteindelijk uit de Congregatie treden. Over de andere priesters kan Bax niet klagen.

1.3 De christenen

Over het aantal christenen mag Bax niet klagen: in 1886 heeft hij er in Centraal-Mongolië meer dan in gans Mongolië toen hij er in 1872 arriveerde. Mongolië telt 9386 christenen, de catechumenen niet meegerekend. De christenen vertoeven niet in ideale omstandigheden: ze leven bijna allen verspreid tussen ongelovigen en dit in kleine, ver uit elkaar liggende gemeenschappen, vermits ze zich hoofdzakelijk bezighouden met landbouw, zijn het hoofdzakelijk simpele, vredelievende mensen, die zonder problemen samenleven met de ongelovigen. Nu het bisdom “gekrompen” is, kunnen de gemeenschappen frequenter bezocht worden door een missionaris, met alle voordelen vandie: ze krijgen beter onderricht, ze ontvangen vaker de sacramenten, ze laten vlugger hun Chinese geaardheid vallen ... Gedurende de verschillende oorlogen tussen China en de Verbondenen, laait de haat van de mandarijnen jegens de christenen

weer op, maar tot openlijke vervolgingen is het gelukkig niet gekomen. Nu die twisten voorbij zijn, zijn de verwachtingen weer groot voor de langzaam groeiende missie. Ook het samenleven met de ongelovigen is vereenvoudigd. Het christendom dwingt allengs meer respect af en het wordt minder gewantrouwd dan vroeger, toen het eerder gezien werd als een of andere geheime en gevaarlijke sekte. De christenen en hun missionarissen krijgen meer respect en achting en worden zelfs ter hulp geroepen om geschillen tussen ongelovigen onderling te beslechten. In 1886 leven er in Centraal-Mongolië 9386 christenen en 805 catechumenen, verspreid over 95 gemeenschappen. In de acht instellingen van het Werk van de Heilige Kindsheid, worden nog eens 782 “heidense” kinderen opgevangen.

1.4 Materiële voorzieningen

Financieel hoeft de missie zich geen zorgen meer te maken. De schulden werden weggewerkt en Bax is er zelfs in geslaagd een kleine reserve aan te leggen die benut kan worden in noodgevallen of wanneer de subsidies niet tijdig arriveren. Geld is meer dan nodig, o.a. voor de afwerking van de kerk van Siingtse, naar Europees model. Aan die kerk wordt nu al meer dan 10 jaar gewerkt, maar ze moet voor een gedeelte herbouwd worden omdat het hout dat bij de bouw gebruikt werd te zwak is, waardoor een gedeelte van de kerk is ingestort. Centraal-Mongolië telt in 1886, naast Siingtse, nog 42 andere kerken, kapellen en oratoria. Het Werk van de Heilige Kindsheid heeft een eigen administratie. Het bewaart ongeveer 800 meisjes en een zeventigtal maagden en weduwen die hen verzorgen. Financieel heeft het Werk overschotten die in reserve worden gehouden en waarop kleine interesten gewonnen worden. Bax heeft een procurator-generaal aangesteld die alle financiën bijhoudt in een register dat ook de nodige toelichtingen bevat omtrent inkomsten en uitgaven. De missie heeft ook wat onroerende goederen die in de loop der tijden geschonken werden door christenen of die gehuurd werden door de missie. In Changhai beschikt de missie nog steeds over een huis dat destijds door de Chinese overheid aan de lazaristen werd geschonken, ter compensatie van de schade die de christelijke godsdienst heeft geleden in tijden van vervolging. De woning brengt

jaarlijks ongeveer 2500 frank op. De andere onroerende goederen zijn hoofdzakelijk gronden die in Mongolië erg goedkoop zijn. Ze zijn voor de missie van groot nut omdat ze bewerkt kunnen worden door de armen om ervan te leven. Als pacht staan ze soms een deel van de oogst af aan de missie. Als alle inkomsten uit de gronden in geld worden omgezet, bereikt die som nauwelijks 6000 frank. Samen met de subsidies van het Werk voor de Voortplanting van het Geloof (29000 frank in 1886) moet dit geld heel wat kunnen onderhouden: 14 Europese missionarissen, 3 inlandse priesters, een seminarie met 56 leerlingen en hun professoren, het onderhoud van 43 kerken, kapellen en oratoria en van 9 residenties en van nog een aantal scholen. Er wordt sober en zuinig geleefd. De missie telt tenslotte nog 29 jongensscholen en 12 meisjesscholen. Bijna alle scholen worden verzorgd door het Werk van de Heilige Kindsheid. De Heilige Kindsheid verzorgt ook enkele weeshuizen en daarmee rijzen in 1884 problemen. De lazaristen troffen reeds de regeling dat een missionaris steeds vergezeld moest zijn van een catechist, vooraleer een weeshuis te betreden. De scheutisten namen die regeling over doch ze wordt niet steeds opgevolgd. Kardinaal Barnabo wijst erop dat de regeling in acht moet genomen worden om problemen te voorkomen. In China is het gebruikelijk dat één man alleen nooit dergelijk weeshuis dat geleid wordt door vrouwen betreedt. In maart 1889 mogen ook de Dames de l'Adoration Perpetuelle de Salazar in Centraal-Mongolië hun diensten aanbieden. Deze organisatie houdt zich bezig met de produktie van ornamenten voor kerken en kapellen met als enig doel de eredienst van het Heilig Sacrament en de verbreiding van de cultus ervan. In ruil voor hun werk verlangen ze dat er maandelijks een uur Gedurige Aanbidding zou georganiseerd worden. Van Aertselaer kan Bax overtuigen van hun nut en ze mogen hun werkveld uitbreiden tot Centraal-Mongolië.

1.5 "Modus missionandi"

De Congregatie voor de Voortplanting van het Geloof moet zich uitspreken over de wijze waarop de missionarissen moeten te werk gaan in hun pogingen om de bevolking tot het christelijk geloof te bewegen. Onder de missionarissen zelf zijn de meningen verdeeld. De ene groep meent dat de

opvoeding moet primeren boven missionering, zeker in het beginstadium. Men moet beginnen met het onderricht van de jeugd en de opvoeding van de volwassenen opdat de autochtone levenswijze geleidelijk kan omgebogen worden naar de christelijke. Pas na enkele jaren mag dan het bekeringswerk aangevat worden, maar de bouw van scholen, seminaries enz. primeert. De andere groep, hoewel ze volmondig de noodzaak van jongeren- en volwassenenonderricht beaamt, is van mening dat indien een missie reeds over een seminarie beschikt, zoals in Centraal-Mongolië het geval is, de inspanningen evenwichtig moeten verdeeld worden, deels over onderricht en deels over bekeringswerk. Ze onderkennen een groot gevaar in het uitstellen van het bekeringswerk omdat missionarissen arriveren met een bezielende bekeringsijver die niet mag bekoelen. Ze menen bovendien dat de bekering uiteindelijk op vele plaatsen in gebreke zal blijven en slechts met grote moeite zal verlopen. De bekeringsijver moet immers voortdurend gevoed worden. Het feit dat in Mongolië de gronden goedkoop zijn, maakt dat de Mongoolse missie in vele opzichten verschilt van de rest van het Chinese Keizerrijk. Vele Chinezen worden door armoede en honger gedwongen te migreren vanuit Centraal-China naar Mongolië om er de spotgoedkope gronden te ontginnen en te bebouwen. De manier om tussen vluchtelingen het geloof te verkondigen is anders dan de bekering van meer landinwaarts gelegen missieposten. Ook daaromtrent bestaat discussie onder de missionarissen en zal de knoop moeten doorgehakt worden door de S.C.P.F. Intussen gebeurt het nog steeds als volgt: de arme en behoeftige vluchtelingen zoeken meestal een missionaris op in christelijke vestigingen om hun nood te klagen en om materiële steun. De priester maakt van deze gelegenheid gebruik en richt tot hen enkele godvruchtige woorden waarmee hij hen duidelijk maakt dat ze zich meer moeten bekommeren om hun geestelijk dan om hun materieel welzijn en waarbij hij hen aanspoort zich te bekeren tot het katholiek geloof. De meesten beloven christen te worden en wensen verder onderricht te worden, als ze intussen maar iets krijgen om van te leven. De missionaris zoekt voor hen een onderkomen, geeft hun zaaigran en een stuk grond. Hij zorgt ook voor werktuigen en laat

hen in de zomer werken. In de winter geeft hij godsdienstig onderricht door hen gebeden en de catechismus aan te leren. Na twee jaar kunnen ze dan gedoopt worden. Na verloop van tijd krijgen velen zelfs meer aandacht voor het geestelijke dan voor het tijdelijke. Natuurlijk zijn er ook veel die de goedhartigheid van de missionarissen misbruiken en die de steun van de missie vroeg of laat ontvluchten, maar de meesten volharden in hun geloof. Op deze wijze worden in de missie vele bekeringen bewerkt en toch zijn er missionarissen die deze methode afkeuren met als excuus dat ze niet apostolisch is en dat ze te veel kost. Bovendien is het niet opportuun dat ongelovigen met materiële middelen naar het geloof gelokt worden. Het geloof moet volgens hen ontstaan door uitstraling en dus door frequente prediking van de Evangelische Waarheid. Bax is wel te vinden voor de toegepaste methode, ondanks het feit dat ze veel kost want al de opbrengsten uit de akkers gaan naar het onderhoud van de christenen.

2. De Statutenkwestie

Vranckx ondernam reeds in 1872 pogingen om een kleine hervorming door te voeren om het personeelsgebrek in Scheut op te lossen. De eerste echte stappen worden gezet door Bax. Op aandringen van Vranckx en na een gunstig advies van Mgr. Petrus-Lambertus Goossens, de Mechelse aartsbisschop, belegt hij met Hamer een vergadering te P'inglo. De vergadering op 26 juli 1883 te P'inglo met Bax, Hamer en acht afgevaardigden van de missionarissen heeft niet alleen tot doel het vicariaat Mongolië op te splitsen, maar ook om de statuten aan te passen. De twee bisschoppen drukken hun stempel op dit laatste door de nadruk te leggen op een stevige vorming van toekomstige missionarissen en op een efficiëntere werking van het algemeen bestuur. Op 31 juli wordt het nieuwe voorontwerp ondertekend door alle aanwezigen. De veranderingen betroffen vooral het bestuur: de algemene overste van de Congregatie dient in de toekomst bijgestaan te worden door een econoom en door twee raadgevende assistenten. De provinciaals moeten meer bevoegdheden krijgen en de bisschoppen wensen zelf dat ambt verder uit te oefenen. Delicate punten voor Bax zijn de geloften, de uitoefening van de macht van de generale overste die rekening

moet houden met de assistenten en de macht van deze overste om eigenmachtig (mits enkele beperkingen) de provinciale oversten te kiezen. Alles geschiedt naar wens en in januari 1884 worden twee assistenten-generaal verkozen nadat Vranckx herhaaldelijk heeft aangedrongen: Albert Gueluy en Alphons Devos die aanvankelijk niet door kardinaal Simeoni van de S.C.P.F. erkend worden. Devos wordt echter benoemd als apostolisch vicaris van Zuidwest-Mongolië en Vranckx, boos omdat hij weer geen assistenten krijgt, stuurt zijn opmerkingen over de nieuwe statuten naar Mongolië. In mei 1884, net na de bisschopswijding van Devos, plegen Bax, Gueluy, Devos, Rutjes en Van Aertselaer overleg in Siwantse. Ze bespreken de eisen van Vranckx en dienen hem op 7 mei 1884 van antwoord: de eerste statuten moeten herzien worden omdat ze verouderd zijn en omdat ze niet meer stroken met de huidige noden aan duidelijkheid en overzichtelijkheid. Nogmaals bevestigen ze hun positie: de missieoversten moeten alle steun krijgen van een goed functionerend algemeen bestuur. Op 1 juni richten ze zich naar de Congregatie voor de Voortplanting van het Geloof opdat deze leden van de Congregatie zou aanstellen in samenspraak met Devos en Gueluy om nieuwe statuten op te stellen. De brieven worden door iedereen ondertekend, behalve door Bax, die het met een ons onbekend punt niet eens is. Dit punt is waarschijnlijk niet artikel 23, hoewel daar in deze periode veel rond te doen is. In dit artikel wordt de keuze van de assistenten omschreven: "Assistentes Generales eligendi sunt a sodalibus jus suffragii habentibus istius domus in qua Superior Generalis sedem suam habet" (i.e. de assistenten worden verkozen door confraters met stemrecht en van hetzelfde huis waarin de algemene overste gevestigd is). Deze regeling werd na rijp beraad genomen door Verbist, Verlinden, Van Segvelt, Vranckx, Hamer en Bax en nu zouden de beide laatsten dit stemrecht willen uitbreiden tot alle confraters van de congregatie. Vranckx wijst echter op de gevaren die daarin schuilen: niet alleen kan iedereen zich dan laten verkiezen om terug naar Europa te keren, maar wat een chaos wordt het niet als alle confraters zich om de vijf jaar over deze kwestie moeten buigen? In februari 1884 buigen Frans Vranckx, Adolf Van Hecke, Theodoor Ottens en Constant

Hagaerts zich over de voorstellen van Bax ten aanzien van de wijziging van de artikels 23, 28 en 31 van de statuten. Bij Bax' mening over artikel 23 hebben we reeds stilgestaan. Wat artikel 28 betreft: na de afschaffing van de colleges theologie in Leuven, genieten de jonge scheutisten gratis onderkomen in Scheut. Andere zaken, zoals de wasonkosten en de boeken, dienen ze zelf te bekostigen tot aan hun priesterwijding. Vranckx wil dat deze regeling gehandhaafd blijft omdat Scheut niet capabel is om meer geld te spenderen aan haar studenten en dus wordt Bax' voorstel om alle onkosten te dekken weggevaagd. En wat artikel 31 betreft: Bax zou willen dat iemand die de Congregatie wil verlaten, dat twee jaar vooraf aan de generale overste moet melden. Maar wat dan met iemand die dadelijk na het verstrijken van zijn geloften, de Congregatie wil verlaten? Het is beter dat de confraters die hun geloften niet willen vernieuwen dat zouden melden aan hun superior. Simeoni kiest de zijde van Scheut en laat Vranckx doorschemeren dat het goed is dat Devos en Gueluy deelnemen aan de herziening van de statuten, want hun bijdrage is noodzakelijk voor de definitieve aanvaarding van enkele moeilijke punten. Devos en Gueluy arriveren te Scheut op 24 augustus 1884 en samen met Vranckx brengen ze enkele correcties aan de statuten aan. De definitieve teksten worden gedrukt en naar Rome gezonden. Van Aertselaer wordt tegen de zin van Bax tot algemeen assistent benoemd. Devos is inmiddels naar zijn vicariaat teruggekeerd. In Rome vallen de nieuwe statuten in goede aarde. In april 1886 is het rapport van Pietro-Saverio-Cazenave, procurator-generaal van de Vreemde Missie te Rome, klaar: de statuten zijn juridisch precieser dan de vorige en bovendien zijn ze meer aangepast aan de noden en doelstellingen van de betrokken Congregatie. Cazenave geeft enkele voorbeelden: artikel 12 erkent naast de superior-generaal ook nog provinciale oversten die een aantal gemeenschappen in eenzelfde regio leiden. De nieuwe statuten vullen dit aan door te vermelden dat elk vicariaat of provicariaat een dergelijke provincie vormt. Artikel 23 vermeldt enkel dat de superior-generaal de locale en provinciale oversten aanstelt, ook in de missies. In theorie kan het dus voorkomen dat een missiegebied twee oversten heeft: de apostolisch vicaris, benoemd door de

Heilige Stoel en de provinciaal, benoemd door de superior-generaal. De nieuwe statuten vangen dit heet hangijzer op door te bepalen dat de apostolische vicaris tevens de provinciaal is. Cazenave besluit dat de statuten tijdelijk in werking mogen komen. De definitieve versie zal echter nog even op zich laten wachten. Wat er ook van zij, Bax is blij met deze gang van zaken omdat ze rust in de missies zal brengen. Er rijzen intussen ook problemen met Vranckx. De grieven jegens Vranckx dateren reeds van 1883, wanneer enkele professoren en missionarissen hun beklag over de overste doen bij Bax en Hamer. Dezen sturen Devos naar Scheutveld in de functie van generaal-overste van de missies. Op dat ogenblik wordt Devos benoemd als apostolische vicaris van West-Mongolië. Hamer, Bax, en ook Rutjes vinden dat Devos naar Scheut moet trekken voor een onderzoek. Reeds in augustus 1884 was Devos in Rome met klachten tegen Vranckx en over de statuten. In Rome tracht Devos de partijen te verzoenen. Tevergeefs. In februari 1889 keert hij terug naar zijn bisdom. Vranckx keert terug naar Scheut, de problemen blijven. Hij verlangt echter dat Devos zou terugkeren naar Scheut om hem bij te staan in zijn strijd tegen twee professoren van het novicenhuis die hun vernieuwde leer uitdragen in Scheut en in de missies. Ze willen de nieuwe statuten zo veel mogelijk veranderen opdat de oude garde de Congregatie zou verlaten. Hamer schrijft in krachtige termen naar Scheut: "La réforme, telle que l'entend les vues ambitieuses de son auteur sera l'anarchie dans les missions, et la domination et le favoritisme à Scheut. Si la réforme est adoptée, je donnerai ma démission d'Evêque et je me mettrai à la disposition de la Propagande!" Drie apostolische vicarissen van de vier, keren zich tegen de hervorming. Ook Remy Verlinden maakt zich intussen zorgen, zelfs nadat hij uit de Congregatie getreden was en als priester benoemd was te Duisburg (bij Brussel). Hij herinnert zich nog de woorden van kardinaal Sterckx gericht tot Verbist, waarin deze geen al te grote strengheid van de Congregatie eiste. Verlinden knoopt meteen de persoon van Vranckx aan de statuten: een intelligent en capabel man, maar voor wie de statuten eerder dode letter bleven en die ook de spirituele leiding over de Congregatie niet aankon. Ook Gueluy en Devos gaan niet akkoord met

Vranckx die een boodschap gestuurd had naar kardinaal Simeoni. Simeoni wenste Van Aertselaer terug in Europa en Vranckx antwoordde hem dat Van Aertselaer in geen geval naar Europa zou willen terugkeren en dat hij zelfs zijn geloften niet wenste te vernieuwen. Volgens Devos en Gueluy, Vranckx' assistenten, ging de overste hier zijn boekje te buiten en had hij eerst zijn assistenten moeten raadplegen, alvorens de kardinaal van antwoord te dienen. Edmond Van Hecke en Theodoor Ottens sturen aan op het ontslag van Vranckx. Wanneer deze mare Bax bereikt, schrijft hij zo gauw als mogelijk is naar Hamer dat, naar het advies van het aartsbisdom Mechelen, het noodzakelijk is dat de twee apostolische vicarissen (Bax en Hamer ...) een oordeel moeten vormen over deze zaak, wat ook daadwerkelijk gebeurt op de ontmoeting te P'inglo op 26 juli 1883.

Op 24 juni 1886 verlaat Vranckx de Congregatie. Devos en Gueluy dringen er te Rome op aan om Van Aertselaer in de plaats van Devos -die intussen als apostolisch vicaris is benoemd- aan te stellen als assistent. Bax' aandringen bij Simeoni vermag niets en hij moet Van Aertselaer terugroepen uit Mongolië. In het seminarie van Siwantse wordt hij opgevolgd door Petrus de Boeck. Edmond Van Hecke wordt benoemd tot directeur van het huis van Scheut met Van Aertselaer en Gueluy als gedelegeerden. De iure is de leiding van het huis in handen van kardinaal Goossens, die meteen een lijst met alle materiële goederen van de Congregatie laat opstellen. De Congregatie ter Voortplanting van het Geloof zal zich buigen over de benoeming van een nieuw algemeen bestuur. Dat wordt op 11 januari 1888 voorlopig en in mei 1888 definitief benoemd. Er worden tevens aangepaste Constituties -de nieuwe benaming voor de Statuten- ad experimentum aanvaard. De constituties worden met weinig enthousiasme behandeld op de algemene raadsvergadering in de missies. Bax en Van Hecke delen de mening dat de constituties aanvaard dienen te worden, ook al gaat men niet akkoord met alle punten, maar Rome wil het nu eenmaal zo. Ook Van Aertselaer zal er zich moeten bij neerleggen. Men kan niet verwachten dat elke missionaris de constituties zal toejuichen, maar dat komt welgeleidelijk. Aan de algemene vergadering van Eulchesanhao van 20 mei tot 24

juni 1887 nemen tien confraters deel: Van Aertselaer en Gueluy voor Scheut, Otto en Van Koot voor Centraal-Mongolië, Evarist de Boeck en Meyer voor Oost-Mongolië, Bermyn en Van Reusel voor Zuidwest-Mongolië en Van Hecke en Van Ostade voor Kansou; met andere woorden: de apostolische vicarissen werden er buiten gehouden. Op de vergadering worden de stemmen geteld die moeten beslissen over de nieuwe constituties: 21 non placet, 25 placet en 4 onthoudingen. De tweederde meerderheid die vereist is voor de goedkeuring ontbreekt. In Eulchesanhao worden enkele veranderingen aangebracht aan de constituties die aan Rome worden voorgesteld. De algemene vergadering verkiest Van Aertselaer als superior-generaal met drie raadsleden: Gueluy, Van Hecke en Van Sante. Afwachten wat Rome wil ...

Een belangrijk punt in de constitutiestrijd vormen de geloften: Van Aertselaer had reeds in 1886 aangedrongen op een hervorming van de statuten inzake de tijdelijke en eeuwige geloften. De niet verplichte eeuwige geloften worden niet afgelegd en de tijdelijke worden niet hernieuwd om de drie jaar. Hij pleit voor een afschaffing van de tijdelijke geloften en wil enkel geloften in perpetuum, tenzij de generale of de provinciale overste een bezwaar maakt of de missionaris zelf ze wil uitstellen met vijf of tien jaar. Hiermee anticipeert hij vele problemen die Bax krijgt met de geloftenvernieuwingen van zijn missionarissen. Bax beschuldigt Van Aertselaer en Scheut ervan zoveel verwarring te zaaien in de missies, doordat ze hun geloften niet vernieuwen. Van Aertselaer ontkent dit. Van Aertselaer dringt in 1888 weerom aan op een definitieve versie van de constituties opdat er bij zijn missionarissen geen verwarring meer zou heersen omtrent de vernieuwing van hun geloften. Bax zelf is van mening dat een lid van de congregatie eerst voor tien jaar zijn geloften moet afleggen en daarna voor eeuwig. Een oplossing dringt zich meer en meer op want de problemen bereiken nu ook het, overigens bloeiende noviciaat. De novicen kennen de problematiek en de namen van de beide partijen. De sfeer is verre van ideaal. Van Aertselaer wijt de tweedracht o.a. aan brieven vanuit Siwantse naar het noviciaat die melding maken van de moeilijkheden in de missies.

Omgekeerd begint ook Van Aertselaer geregeld in zijn brieven naar Mongolië te spreken over de vernieuwing van de geloften op de oude statuten, maar als er nieuwe komen, op de nieuwe constituties. De experimentele constituties worden per 26 september 1888 tien jaar van kracht. De geloftenkwestie (art.5) is opgelost: "Degenen die in de Congregatie willen blijven, kunnen geloften voor 10 jaar afleggen". Artikel 15 blijft ongewijzigd." De religieuze overste zal, in algemene regel, iemand anders zijn dan de apostolische vicaris; indien echter, in een of ander geval, het welzijn van de Missie of van de Congregatie het vereist, kan de apostolische vicaris ook religieuze overste zijn, echter alleen nadat hij de toelating van de Propaganda gevraagd heeft". De "scheiding van machten" die na de dood van Verbist een werkelijkheid was, wordt nu officieel bekrachtigd. Nochtans blijven Bax en Hamer de taken van religieuze overste in hun bisdom behartigen. Mgr. Bax weigert Gustaaf Teirlinck, de provinciale overste voor zijn vicariaat, te aanvaarden. De moeilijkheden omtrent de ont dubbeling van de macht, zullen een hele tijd het tienjarig experiment bemoeilijken, waardoor de missionarissen zich niet happig tonen om hun eeuwige geloften af te leggen. Wanneer de algemene overste Van Aertselaer dit alles in Kongo verneemt, schrijft hij zijn ontslagbrief naar de confraters in Scheut, maar dezen weigeren de brief door te zenden naar Rome. Ergens begint Bax te vermoeden dat hij een verloren strijd voert en dat de provinciaal er hoe dan ook moet komen. Om problemen te vermijden moet Van Aertselaer zijn provinciaals duidelijk maken wat de limiet is van de jurisdictie van een provinciaal. Bax herinnert de algemene overste eraan dat die jurisdictie beperkt is tot het houden van toezicht op het naleven van de constituties, de ordonnances en voorschriften uit Europa. Er zullen sowieso nog problemen rijzen omtrent de interpretatie van die constituties. Bax noemt bij voorbeeld de toegevoegde noot van artikel 99. Bax vraagt zich af wie die superior is in de missies: de provinciaal of de apostolische vicaris? Uit artikel 100 blijkt zelfs dat de apostolische vicaris niet kan beschikken over de subsidies en aalmoezen uit Europa! De provinciaal moet regelmatig zijn provincie visiteren maar neemt hij dan niet de taak over van de

bisschop? Bax voelt zich beledigd: hij wijst erop dat hij al meer dan zeventien jaar zijn bisdom leidt en dat hij daarbij geen provinciaal nodig heeft (noot 53). De enige oplossing volgens Bax en volgens de meeste van zijn missionarissen (zegt hij zelf) is dat Bax de administratie over het bisdom houdt, d.w.z. de zaken van de missie leidt en verzorgt; met behulp van een raad, gekozen door Bax uit de Europese missionarissen en zoals voorgescheven is door Rome. De algemene overste mag dan een provinciaal met zijn raad benoemen voor de zaken met betrekking tot de leden van de Congregatie en dat gedurende tien jaar. Daarna zal een balans opgemaakt worden. Einde 1889 bereikt de kwestie van de constituties een belangrijk hoogtepunt wanneer een hele brievenstroom op gang komt van het theologicum van Leuven, het noviciaat en enkele confraters naar aanleiding van de circulaire van Van Aertselaer die het verplichtend karakter van de constituties nog eens beklemtoont. De meeste missionarissen dreigen ermee hun geloften niet meer te hernieuwen. Bax insisteert bij Van Aertselaer om de Romeinse oplossing te aanvaarden: de nieuwe constituties gedurende tien jaar laten gelden en daarna een bilan maken. In maart 1890 drukt de algemene overste, Jeroom Van Aertselaer, de scheiding van de functies door, door overal provinciale oversten te benoemen. Op de vraag van Bax waarom de twee machten niet meer verenigd te laten in één hand, namelijk die van de apostolische vicaris, antwoordt Van Aertselaer dat dit niet zozeer zijn persoonlijke opvatting is, dan wel die van Rome. Bovendien vindt hij het algemeen bestuur van de Congregatie erg moeilijk met apostolische vicarissen als provincialen. Van Aertselaer heeft besloten voor Centraal-Mongolië Gustaaf Teirlinck aan te stellen als provinciaal overste, met als assistenten Edouard Cuissart en Petrus de Boeck. Bax en Hamer verzetten zich en het dreigt tot een scheuring te komen tussen Scheut en de missionarissen.

Bax maakt praktische bezwaren tegen een provinciale overste om zich te verdedigen tegen de generale overste. Een provinciaal is in de missies overbodig gezien de grote afstand tussen de missionarissen en de superior: men moet dus een onderscheid leren maken tussen de letter en de geest van de constituties in de praktijk van de

missies. Met deze woorden onderschept hij de poging van de overste Van Aertselaer om een provinciaal aan te stellen om de geloften af te nemen in Mongolië. Bax zelf vernieuwt zijn vijfjaarlijkse geloften op de oude statuten. Bax hecht een groot belang aan de ondergeschiktheid van de uitoefening van de macht van de algemene overste aan assistenten en aan het feit dat de algemene overste niet onbeperkt provinciaals mag kiezen. Wat voor Bax essentiële punten zijn, treft volgens Van Aertselaer niet de kern van de Congregatie. Wat betreft de verkiezing van de provinciaals hebben Van Aertselaer en de centrale raad er zelf op aangedrongen dat de oude regeling zou blijven bestaan, namelijk dat men de apostolische vicarissen erbij zou betrekken. Enkel Rome heeft het anders gewild. Ook Van Aertselaer verwondert er zich over dat Rome zo weinig rekening heeft gehouden met wat voorgesteld werd te Eulchesanhao maar: op die vergadering werden slechts voorstellen gedaan en werd er ook besloten zich neer te leggen bij een definitieve uitspraak van Rome. Bovendien, en dat weet Bax toch ook, heeft de S.C.P.F. zich steeds het recht voorbehouden om wijzigingen toe te brengen aan de constituties. Wat nogmaals de provinciaal betreft: deze mag zich enkel inlaten met zaken die de Congregatie aanbelangen: de observantie over de regels en de geloften. Dat schaadt de bisschop niet, integendeel, het consolideert zijn macht. Trouwens, als de provinciaal moet waken over de regels, de geloften en de ordonnanties van de apostolische vicaris, heeft de apostolische vicaris het recht en zelfs de plicht om de provinciaal te controleren. En dus vraagt Van Aertselaer drie namen aan Bax die voor die taak in aanmerking zouden komen. Hij zal nog even moeten wachten...

Albert Gueluy, vice-superior, heeft vanzelfsprekend de zijde van Van Aertselaer gekozen. Gueluy wil wel rekening houden met Bax' (schijn)argument dat de afstand tussen Taihai waar de provinciaal zetelt en Siwantse te groot is maar anderzijds kent Bax de missionarissen onvoldoende die de provinciaal hem aanbiedt om zijn missieposten te bedienen. Gueluy weet beter en voegt er aan toe dat Bax er niet voor hoeft te vrezen dat de provinciaal de ganse administratie van het bisdom zal opsloppen. Dat belet Bax nog steeds niet om

missionarissen met problemen tot bij hem te laten komen in plaats van ze naar de provinciaal te sturen en daarvoor verzint hij allerlei verontschuldiging. Ook in Petrus de Boeck, een van zijn oudste priesters, vindt Bax een geduchte tegenstander. De Boeck is niet mals met zijn aantekeningen op de brieven van Bax. Zo kritiseert hij een aantal benoemingen van Bax en diens huiver voor de oprichting van een vormingshuis waarin de provinciaal de functie van procureur kan vervullen en de bouw van colleges te Siingtse en Siwantse. Uiteindelijk zal er toch een vormingshuis komen. Bax opteert voor het systeem van de jezuïeten die heel wat minder problemen hebben met de verhoudingen tussen de oversten in hun missiegebieden. Vooral na een onderhoud met Mgr. Henricus Bulté S.J. is hij enthousiast: de apostolische vicaris is de absolute overste, zowel over de tijdelijke als over het geestelijke. De overste van de regulieren en de goederen van de Sociëteit is een raadgever en helper van de bisschop. Van Aertselaer kan zich niet vinden in Bax' opvattingen. Indien de Congregatie er anders had uitgezien, zoals b.v. het Amerikaans College te Leuven of de Missions Etrangères te Parijs, dan zou hij volmondig kunnen akkoord gaan met Bax maar de zaken liggen nu eenmaal anders. Ook een ander voorstel van Bax vangt bot: hij wil de provinciaal in de bisschoppelijke raad opnemen voor zaken m.b.t. de Congregatie. Aldus kan de provinciaal zijn invloed laten gelden en kent hij zowel de tijdelijke als de geestelijke toestand van zijn vicariaat en kan hij nog het een en ander meedelen aan de generale overste. In feite was dit beroep op Mgr. Bulté een schijnargument, want ook Bulté moest inbinden in zijn eigen orde: ook de jezuïeten hadden een scheiding van machten beslist in hun missies. Op 6 juli 1893 stuurt Bax een brief met tien artikelen over de relatie tussen de provinciale overste en de apostolische vicaris naar Scheut en Rome. Daarin verdedigt hij dat de apostolische vicaris, samen met zijn raad, het tijdelijke en het geestelijke bestuur over de missie waarneemt, dat de provinciale overste met zijn assistenten moet toezien op de naleving van de constituties en op het geestelijk welzijn van de leden van de Congregatie en dat de provinciaal stemgerechtigd is in de raad van de apostolische vicaris. Gueluy kan zich vinden in Bax' voorstel

om naast de gewone vergadering van de bisschop en de provinciaal, jaarlijks een gemengde raadsvergadering tussen beide te organiseren. Bax' programma wordt afgewezen. De S.C.P.F. hakt de knoop door ten voordele van de algemene overste en ... Roma locuta, causa finita. Bax en Hamer moeten met veel tegenzin een provinciale overste naast zich dulden. Vooral Hamer vindt het ondraaglijk en vraagt herhaaldelijk zijn ontslag dat hij niet krijgt. Bax is minder strijdlustig: zijn hoge leeftijd en ziekte laten geen felle acties meer toe. Bax sterft op 4 januari 1895 maar Hamer zet de strijd verder. Vanaf 1896 vermindert de oppositie, vooral door het feit dat de jonge confraters in aantal toenemen. Bax' weerstand was het laatste jaar reeds afgenomen. Na een bezoek aan Het'ouwa waar de nieuwe provinciaal, Amand Heirman, een residentie gebouwd heeft, keert hij tevreden terug naar Siwantse. Geen spoor van afgunst: de residentie is mooi en comfortabel en men is er net begonnen met de bouw van een kerk, naar grootte en vorm bijna die van Siingtse. Bax lijkt ook tevreden te zijn met de regeling dat de nieuwkomers daar eerst een opleiding krijgen. Bax schijnt na verloop van tijd zelfs in vrede te leven met zijn provinciaal, wat niet wegneemt dat de wrevel jegens Scheut blijft bestaan. Vanaf 1893 kiest de Propaganda partij voor de twee bisschoppen, wegens de ambtswissel: kardinaal Mieczyslaw Halka Leodochowski, de nieuwe prefect en de nieuwe secretaris, Mgr. Pasquale Raffaele Ciasca. Een wissel van zowel de prefect als de secretaris dus, met alle gevolgen vandien voor wat betreft de dossierkennis. Hij vraagt aan Scheut om Bax en Hamer tot provinciale oversten te benoemen. Het antwoord is negatief.

Nabeschouwing

De statutenkwestie is niet steeds proper verlopen. Bax werd o.a. verweten dat hij zijn willetje steeds moest doordrijven ten koste van het welzijn van de Congregatie. Men beschuldigt hem ervan in het geheim brieven naar Rome te sturen waarin hij het tegendeel beweert van wat hij schrijft naar de onderhandelaar Van Aertselaer. Bax' houding is trouwens ook niet steeds de middenweg geweest, ondanks het feit dat hij daarvan steeds getuigenis aflegt: "Je voulais la prudence, la patience et la modération ..." Bax heeft steeds groot belang

gehecht aan de uitspraken van Rome in moeilijke kwesties, maar hij vertelde Simeoni toch ook niet steeds de volle waarheid. Van Aertselaer speelt het spel hard. Hij vertelt Van den Branden de Reeth, titulaire bisschop van Erithrea, dat Bax en Hamer -hij vermeldt deze namen niet maar het is duidelijk dat hij hen viseert- valse rapporten die een vertekenend beeld van de situatie ophangen naar Rome hebben gestuurd. Hij waarschuwt de bisschop: het gaat vooral om het ongenoegen van twee apostolische vicarissen die de kracht vormen van een klein groepje opposanten die om de een of andere reden ontevreden zijn maar die niet echt weten wat ze willen. Van Aertselaer zendt ook de priester Jean-Baptist Steenackers niet terug naar de missies in 1891. Steenackers verzet zich tegen de constituties en zou wel eens herrie kunnen beginnen te schoppen vanuit het verre Mongolië... Het geval Steenackers is boeiend omdat het getuigt van de touwtrekkerij van beide partijen. Indien de Propaganda toegeeft aan de wens van deze missionaris, zou ze daarmee haar afkeer van de nieuwe constituties te kennen geven. Steenackers mag niet terug naar Mongolië, wat allicht beter was geweest voor Van Aertselaer, want nu verspreidt hij zijn gedachten onder de studenten... Bax zal Steenackers blijven op de hoogte brengen van zijn theorieën: " (...) vous voyez bien que le plan de Scheut est d'avoir tous sous ses mains; absorber tout pour ne rien laisser aux Evêques". De verbindingen tussen Scheut en Bax verlopen gedurende de kwestie steeds stroever en stroever. De relatie met Van Aertselaer, waarmee Bax in het begin zeer vertrouwelijk omging, bekoelt totaal en ontaardt in holle beleefdheidsformules. Bax correspondeert regelmatig met Scheut maar het omgekeerde is minder waar. Dat kon af en toe tot problemen leiden: zo heeft Bax nooit officieel vernomen van Scheut dat in september 1891 drie missionarissen waren ingescheept in Marseille voor Mongolië. Hoe zouden die drie ooit hun weg gevonden hebben naar Siwantse...

3. Verwezenlijkingen

Over financiën hoeft Bax zich geen zorgen meer te maken na de opdeling van vicariaat Mongolië. Anderen kunnen zelfs een beroep doen op Bax om te voorzien in hun financiële noden: Alphons Devos die zopas vicaris werd van Zuidwest-Mongolië,

moet van nul beginnen en gaat een lening aan bij Bax om gronden te huren en te bebouwen, om het personeel te betalen enz... Tegelijkertijd kan ook Jan-Baptist Steenackers, de rechterhand van Devos, een som lenen om een stuk grond te huren. Bax schrijft daarop naar het Werk voor de Voortplanting van het Geloof en de Heilige Kindsheid om de subsidies voor Mongolië in drie delen te splitsen, zodat elk vicariaat afzonderlijk subsidies kan optrekken. Kardinaal Simeoni raadt Bax aan ook het geld dat nog in Changhai gedeponneerd is, te verdelen tussen Centraal- en Zuidwest-Mongolië, opdat Devos beter van start kan gaan. Tijdens een visitatie van zijn bisdom, houdt Devos begin mei 1885 even halt bij Bax. Daar is de stemming eerder bedrukt want Jeroom Van Aertselaer, directeur van het seminarie te Siwantse, pakt er zijn koffers om terug naar Europa te keren, fel tegen zijn zin en ook tegen die van Bax, die hiermee een van zijn beste krachten verliest. Beiden zullen nog lang in correspondentie blijven met elkaar. Voor het overige gaat alles goed. In november 1885 krijgt Bax er drie nieuwe missionarissen bij: Edmond Rubbens, Gustaaf Teirlinck en Louis Verstrepen. In december 1885 hebben de missionarissen een retraite met geestelijke oefening achter de rug. Bax heeft een ordo diei opgelegd die het gebedsleven regelt en die sterke overeenkomsten vertoont met die van Scheut. Ze wordt door iedereen opgevolgd. Vanuit Heoupa arriveren betere tijdingen. Na een aantal rellen tegen christenen werd een proces ingesteld en dat werd uitgesproken ten gunste van de christenen onder leiding van de paters Paul Wariginaire en Daniël-Bernard van Koot. De mandarijn heeft de herrieschoppers gestraft en hij zal een kao-se geven om de vrijheid van godsdienst af te kondigen. Hierop wil Van Koot zo snel mogelijk de residentie te Koeihoatch'eng opbouwen en ook de missie van Thoumettsouan hervatten. Hij vraagt aan Bax twee missionarissen die hij niet meteen ter beschikking heeft. Gelijkaardige problemen doen zich voor in Thaitong, maar ook hier wordt gauw alles opgelost. Met Pasen 1886 keert Mgr. Devos terug naar Bax te Siwantse om zich samen met hem naar de Synode te Peking te begeven. Bax twijfelt eraan of hij wel zou meegaan omdat hij weer te lijden heeft van zijn zwakke gezondheid. Uiteindelijk zal

hij toch ook aanwezig zijn. Na de vergadering moet Devos naar Brussel vertrekken omdat men hem verkozen heeft tot assistent van de algemene overste. Bax wacht weerom een verontwaardiging want Albert Gueluy, andermaal een van zijn missionarissen, moet mee. Ook hij is verkozen tot assistent. Alvorens in Peking te arriveren, verblijven beiden, Bax en Devos, in Tientsin waar hen tot overmaat van ramp een onaardige verrassing wacht. In 1884 opende Li-houng-tchang, vice-koning van Tche-li, een marineschool waar Europese cultuur en wetenschap werd aangeleerd. De school trok en trekt veel leerlingen omdat het verstrekte onderwijs gratis is en omdat de vice-koning een retributiesom aan de ouders betaalt die hun kinderen naar zijn school stuurden. Bovendien wordt de afgestudeerden een mooie baan beloofd... Het probleem voor Bax ligt niet in het feit dat de school zo populair is, maar wel dat de overgrote meerderheid van de docenten protestant zijn. Omdat de afgestudeerden belangrijke maatschappelijke functies zullen mogen bekleden, zullen ze, zo ze al niet atheïst zijn, in elk geval vijandig staan tegenover de katholieken. In 1886 wil de school uitbreiden tot een universiteit! Bax is dan ook zeer ongerust over de situatie want de school zal daardoor enkel aan belang winnen. Het probleem was reeds ter sprake gekomen op de synode van 10 mei tot 1 juni 1886 waar Mgr. H. Bulté S.J. de kwestie van de bekering van ongelovigen poneerde. Er werden verschillende oplossingen gesuggereerd maar één ervan klonk het meest overtuigend gezien de omstandigheden: de bekering van de hogere klassen bij de Chinezen. Zijn voorstel luidde om daarvoor scholen te openen. De oprichting van scholen met eigen docenten zou inderdaad de protestantse invloed van de marineschool te Tientsin en de school van Peking kunnen indijken. Alle energie moet dan ook besteed worden aan Tientsin: de protestanten hebben er reeds twintig missionarissen, ze hebben er voor Chinezen een groot en een klein seminarie geopend en ze hebben er een kerk ingewijd. De vice-koning is er van plan een internaat te bouwen dat 1000 tot 2000 leerlingen kan opvangen. De jezuïeten doen verwoede pogingen om de universiteit binnen te dringen en om er een gelijkwaardige school op te richten maar er stelt zich een administratief probleem: Tientsin valt

onder de jurisdictie van de paters lazaristen van Peking en zij zijn erg gehecht aan hun autoriteit over Peking omdat ze er bijzonder actief zijn. Bax vreest dat de jezuïeten geen toelating van de lazaristen zullen krijgen omdat ze vrezen dat ze Peking uit handen zullen verliezen. Mgr. Bulté zag dit tijdig in en wou eenheid en de verhouding binnen de missie niet opofferen aan zijn plan, maar de andere synodevaders oordeelden er na de synode anders over: de zaken moeten aan Rome overgelaten worden omdat het hier geen lokaal of persoonlijk probleem betreft. Omdat Bax de oudste is van de groep moet hij de zaken regelen voor Scheut. Dat ligt niet zo eenvoudig omdat hij de lazaristen niet wil kwetsen: ze zijn erg verdienstelijk en het zijn burens waaraan Scheut veel te danken heeft. Bax vraagt Van Aertselaer om contact op te nemen met Simeoni. Voor het overige mag Van Aertselaer er met niemand over spreken, tenzij met Edmond Van Hecke. Bax blijft nog even met Devos in Tient-sin om daarna naar Peking te reizen voor de synode. Naast een instelling voor hoger onderwijs te Tientsin, zou ook een centraal college in het eigen bisdom meer dan welkom zijn. De richtlijnen van de synodes die in 1886 werden uitgegeven, moedigen de oprichting van dergelijke instellingen ten eerste aan om er catechisten, predikers en onderwijzers te vormen die van groot nut zijn voor de missie. Het zou een aparte instelling naast het seminarie moeten worden, maar voorlopig heeft Bax nog gebrek aan geld en aan medewerkers en wil hij zijn missionarissen er niet voor gebruiken omdat de missie er erg onder zou lijden. Die missie stelt het overigens niet slecht. De vooruitgang die geboekt wordt, gaat langzaam, maar het is vooruitgang. Het aantal christenen bedraagt nu (1887) 10.243 en nog eens 850 geloofsleerlingen wachten op het doopsel. In Siwantse werd de bouw van de centrale kerk, die nu toch al enkele jaren aansleept, beëindigd. Het geheel heeft 80.000 frank gekost. In 1887 wordt een aanvang genomen met de missie in het belangrijke deel Thoumettsouan, waarvan de hoofdplaats Koeihoatch'eng heet. In deze stad beschikt de missie reeds over een huis en een kleine christengemeenschap. Protestantenv, die zich normaal nergens vestigen in deze gebieden, hebben een zeven- of achttal predikanten gevestigd in deze Blauwe Stad. In Siwantse gaat alles voortreffelijk.

Het seminarie vertoont er meer de trekken van een fervent noviciaat dan van een seminarie. In 1885 neemt Petrus de Boeck de leiding van het seminarie over van Jeroom Van Aertselaer. In datzelfde jaar nog tracht Bax hem over te plaatsen omdat het sedentaire leven niets voor De Boeck is. Hij zal het seminarie echter nog leiden tot in 1898. De leerlingen studeren twee jaar Chinees, vier jaar latijn en rekenkunde en vervolmaking van het Chinees. Daarop volgen nog eens een jaar filosofie en drie jaar theologie, moraal, Heilige Schrift en kerkelijk recht. In 1886 telt het seminarie 49 leerlingen van wie er in 1894 reeds negen tot priester gewijd werden. Bax is meer dan tevreden over zijn directeur De Boeck en zijn fervente studenten.

Om de christenen beter te organiseren, wil Bax eind 1887 werk maken van de oprichting van een aantal broederschappen en congregaties. Volgens het kerkelijk recht mag in missiegebieden de apostolische vicaris daar vrij over beslissen maar hij moet er dan ook over waken dat de regels en het doel van de organisatie ongeschonden bewaard blijven. Bax legt Rome een lijst voor van 15 opgerichte of nog op te richten organisaties. Tot de bestaande behoren o.m. de broederschappen van het Heilig Hart van Jezus, van het Heilig Hart van Maria, van het Scapulier van de Berg Karmel, van de Rozenkrans van Maria Onbevlekt Ontvangen e.a. De Broederschap van de Levende Rozenkrans, de Sodaliteit van de Zeven Smarten van Maria en de Broederschap van het Apostolaat van het Gebed bestaan nog niet. Met de oprichting van de Congregatie van de Heilige Maagd Maria voor alumni, jongens en meisjes, mannen en vrouwen wordt voorzichtig een aanvang genomen ("prudenter erigenda"). Het jaar 1887 is nog om meer redenen een vruchtbaar jaar. Bax heeft op verschillende missieposten enkele van zijn missionarissen geplaatst. Daniël-Bernard Van Koot wordt directeur te Taihai over het nieuwe district Taihai Koeihoatch'eng. Louis Verstrepen wordt gestationeerd in Shangoets; César de Brabander, Gustaaf Teirlinck en de nieuwe Chinese priester Johannes Li'ng zitten in Koeihoatch'eng; Hubert Otto wordt priester benoemd in Siingtse; André Zijlmans en Petrus Dierckx verblijven te Heoupa. De missie heeft geen schulden en er zijn geen

conflicten. Ook in 1888 heeft men geen reden tot klagen. In april zet Bax zich op weg om een aantal plaatsen te visiteren: Sing-hoe-tschung, Louikou, Siingtse, Eulchesanhao, Sapeul, Tahai, Kuei-hoach'eng, Ehr-she-tiaze, Chabernour, Heoupa en een aantal andere plaatsen. Gustaaf Teirlinck begon vanaf november 1887 de vlakte van Thoumet te missioneren. De zeven protestantse dominees vormen geen hinderpaal. Samen met twee gezellen slaagt hij erin in vijftien dorpen 300 catechumenen te vormen. Ook Paul Wariginaire stelt het goed. In Kaokiangtse heeft hij veel catechumenen waarvan er een deel de hoeve van de Congregatie te Söng-koe-Tsekung bewerkt. In Louikou heeft Edouard Cuissart 32 dorpen van catechumenen met Pasen. Siingtse is een grote bron van bekeringen: Alexandre Clerbaux beëindigt er in 1888 de bouw van de kerk en tegelijkertijd werkt hij nog aan de kerk en de residentie te Sapeul, gelegen tussen Eulchesanhao en Taihai. Het is een nieuwe, kleine christengemeenschap die reeds 150 leden telt. Edmond Rubbens leidt Eulchesanhao dat ook veel catechumenen telt en vooral: 200 kinderen in de instelling van de Heilige Kindsheid. Rubbens bouwt aan een nieuwe kerk. Louis Verstrepen in Iranghoeti heeft van de dorre grasvlakte aldaar een bloeiende gemeenschap met 500 christenen gemaakt. Fan Paulus, de nieuwe Chinese priester, wordt benoemd in Taosikou onder leiding van Hubert Otto. De Chinese priester Tchao in Siingtse bij Clerbaux vraagt om op rust te gaan. Piet Smet vertrekt met drie leerlingen naar Taihai. Paul De Brabandere wordt verplaatst van Koeihoatch'eng naar Sing-hoe-tscheung, een plaats van Cuissart. Joachim Zijlmans vraagt een verplaatsing naar Gouba, maar Bax wil hem in Eulchesanhao. Verstrepen zal naar Gouba gaan en Smet vervoegt Van Koot in Taihai. Rubbens vertrekt naar Sapeul. Op 6 juli 1888 arriveert Bax terug in Siwantse van een visitatie van het westelijk deel van zijn bisdom, die 110 dagen in beslag nam. Deze reis door het westen van zijn vicariaat, maakt dat Bax nu gans zijn bisdom gevisiteerd heeft. Zijn vicariaat stelt het goed, er werd vooral veel bijgebouwd in Centraal-Mongolië. Alleen in Siingtse al, worden zeven kerken en kapellen gebouwd. Eind 1888 wordt het vicariaat getroffen door een cholera-epidemie, veroorzaakt door het warme weer. De ziekte eist veel christelijke slachtoffers. In Siwantse

valt Bax' raadsman Clerbaux weg. Hij wordt terug naar Scheut geroepen om benoemd te worden als rector van het studiehuis van het theologicum te Leuven. In 1889 wordt hij ook hoofdredacteur van het tijdschrift Missions en Chine et au Congo. Clerbaux wordt vervangen door Daniël-Bernard Van Koot. Bax is minder tevreden over de gang van zaken in Scheut. Samen met Mgr. Hamer is hij erop tegen dat Van Aertselaer vanuit Scheut studenten naar Leuven stuurt. In de eerste plaats is het duurder, in de tweede plaats is het slechter "pour l'unité d'esprit" en ten derde zou het de reputatie van Scheut wel eens kunnen schaden. Bovendien biedt Scheut meer ontspanningsmogelijkheden en is het veel persoonlijker. Van Aertselaer zal toch zijn zin doordrijven, net als bij de kwestie van de verblijfskosten: Bax was er fel op tegen dat nieuwkomers 500 frank verblijfskosten dienden te betalen. Zo trekt men toch geen roepingen aan! Van Aertselaer troost Bax door te stellen dat die som de gift vervangt die voorheen vereist was. De algemene overste tilt niet zo zwaar aan het verlies van roepingen: de betalers laten nu zien dat ze iets over hebben voor de missies en dat zal hun sterken! Het 25-jarig jubileum van het bestaan van Scheut in 1889 wordt ook in Mongolië uitgebreid gevierd met een schitterend feest: een plechtig gezongen mis, een Te Deum, een feest ... Hamer en Rutjes assisteren. Bax vermoedde dat het jubileum niet erg feestelijk zou verlopen. Daarom verbood hij op de algemene retraite die aan het jubileum vooraf ging over de constituties te praten. Op de retraite werden enkel de synode van Peking voorgelezen en niet de nieuwe constituties, wat bij vele missionarissen vragen deed rijzen omtrent de vernieuwing van hun geloften. Bax krijgt trouwens een nijpend tekort aan missionarissen. Van Aertselaer haalt de beste missionarissen (althans volgens Bax) uit Centraal-Mongolië weg en geeft af en toe mensen in de plaats: zwakkeren! Bax geeft het voorbeeld van Jozef Dobbe die slechts capabel is om voor kleine gemeenschappen te staan. Ook een van zijn beste krachten, Hubert Otto, moet gaan. Van Aertselaer had Otto in zijn hoofd om als vicaris van Kansou benoemd te worden. Hij vraagt naar Bax' mening: Otto is een excellent missionaris maar hij heeft zelf goede leiding nodig. Dit laatste doet Bax vermoeden dat het de reden is van zijn

benoeming als bisschop: die leiding zou Van Aertselaer immers geven door middel van zijn provinciaal ...

Als excuus om geen missionarissen meer naar Centraal-Mongolië te sturen, haalt Van Aertselaer aan dat er te veel onenigheden bestaan tussen de missionarissen. Bax ontkent dit heftig: nergens bestaat er zo een eenheid tussen de missionarissen en hun apostolische vicaris. Dat er in zijn vicariaat twee missionarissen, Piet Dierckx en Louis Verstrepen, zijn die vrij van geloften willen zijn, heeft daar niets mee te maken. De beiden wensen enkel niet betrokken te worden in de discussies tussen Scheut en Mongolië. Bax is nu erg bars: hij eist dat Van Aertselaer twee of drie missionarissen zal sturen opdat de missie niet zou verwateren. Bovendien beschuldigt Bax de overste zowat van wanbeheer: Van Aertselaer heeft de twee Chinese priesters van Bax, Petrus en Fan Paulus, ongeschikt verklaard. Bax stelt voor om even naar de Europese missionarissen te kijken: hoeveel zwakken van geest zitten daar niet tussen: Dobbe, Rubbens, Teirlinck, Wariginaire ... Nog eens drie goede leerlingen werden door de rechterhand van Van Aertselaer in Mongolië, Petrus de Boeck uit het seminarie gezet ... De sfeer is erg gespannen. Tel daar nog eens twee jaar (1891-1892) hongersnood bij...

4. Bax' overlijden

Bax' zwakke gezondheid werd hem uiteindelijk fataal. In november 1894 werd hij in Siingtse getroffen door meningitis en dit keer slaagde hij er niet meer in om nog te been te raken. Monseigneur Hamer spoedde zich naar Bax om hem de Laatste Sacramenten toe te dienen. De plotse dood van Bax moet nogal wat indruk gemaakt hebben op Hamer, want terug in zijn bisdom beschouwde hij de dood van zijn confrater als een waarschuwing voor zichzelf. Bax overleed in stilte op 4 januari 1895 "avec le sourire aux lèvres". Om de christenen de gelegenheid te geven hem voor de laatste keer te begroeten, werd hij enkele dagen in de kerk van Siingtse opgebaard. De missionarissen van Centraal-Mongolië verkiezen Van Aertselaer als hun nieuwe apostolische vicaris. Rome stemt met deze wens in en op 28 april 1896 ontvangt Scheut een telegram vanuit Rome met de mededeling dat Jeroom Van Aertselaer benoemd wordt als

apostolische vicaris van Centraal-Mongolië. De oppositie vanuit Centraal-Mongolië werd nu voorgoed gestaakt...

Na het overlijden van Bax rijst er nog een "duur" probleem. Omdat het systeem van de VZW nog onbestaande was op het einde van de negentiende eeuw, werden de bezittingen van de Congregatie ten persoonlijke titel gevoerd. Op die manier werden heel wat onroerende goederen op naam van Bax gezet. Ondanks een herhaald aandringen van Hamer, wenste Bax deze goederen niet op naam van een ander lid van de Congregatie te zetten, zelfs niet op het einde van zijn leven. Dit had tot kwalijk gevolg dat alle goederen "in het bezit" van Mgr. Bax na zijn overlijden naar zijn broer Matthias gingen, die hij als universeel erfgenaam had aangesteld! De Scheutisten slaagden erin om met behulp van François Vranckx een deel van de gronden terug te kopen voor 2000 frank in juli 1895. Zeven jaar later, wanneer ook Matthias Bax overlijdt, staan diens vier kinderen verstoeld over het feit dat hun vader nog zoveel onroerende goederen bezit. Blijkbaar heeft hij hen er niet van op de hoogte willen brengen. Ze nemen contact op met Scheut en er wordt opnieuw een regeling getroffen. Scheut koopt de nog resterende gronden voor bijna 9500 frank.

Epiloog

Het nawoord van een biografie is ongetwijfeld het precairste en delicaatste onderdeel, tenminste als men in dat naschrift een algemeen beeld wil ophangen van de bestudeerde persoon. En al spreken de bronnen klare taal, dan nog rest de vraag of zij "ware" taal weergeven. Wat schrijft men, indien het oordeel van de historicus minder fraai uitvalt tegenover iemand die zich niet meer kan verdedigen en die het slachtoffer is geworden van de generaties na hem? Doch laten we naar best vermogen een poging ondernemen om de diepere drijfveren van Monseigneur Bax' handelen bloot te leggen. Jacobus Bax (1824-1895) is onbetwistbaar een kind van zijn tijd. De negentiende eeuw is voor het geloof een voorspoedige tijd, ondanks het feit dat de Kerk veel te verduren krijgt: vrijmetselarij en modernisme, de ondergang van de Kerkelijke Staat, de sociale kwestie, de Kulturkampf, enz. Toch wordt

hier de kiem gelegd voor wat men in de eerste helft van de twintigste eeuw het "Rijke Roomse leven" is gaan noemen. De negentiende eeuw wordt ook gekenmerkt door een vernieuwd missionair elan, op gang gebracht door paus Gregorius XVI (1831-1846) die daarvoor Prefect van de Congregatie voor de Voortplanting van het Geloof was. Tal van Congregaties worden opgericht om aan de missionaire geest van de tijd te beantwoorden: Picpussen (1805), Assumptionisten (1845), Salesianen (1855), Scheutisten (1862), Witte Paters (1868), Salvatorianen (1881) en vele andere. Bax beantwoordt dan ook aan het profiel dat men van een priester uit deze tijd verwacht: beziel, idealistisch en ijverig. Bax is een van de ontelbare zonen die Vlaanderen in deze periode heeft uitgezonden ...

De jonge Bax

Aan idealisme heeft het Bax nooit ontbroken, integendeel. Voeg daarbij nog een flinke dosis intelligentie en je krijgt de ambitieuze jongeman die Bax zal blijven kenmerken tot op het einde van zijn dagen. Als jongeling gaat hij naar de school van de jezuïeten in Turnhout en behaalt goede resultaten, dezelfde trend zet zich door op het seminarie. Bovendien krijgt hij als onderpastoor de rijke parochie Scherpenheuvel toegewezen. Er wacht hem een interessante toekomst, doch hij ziet het allemaal veel groter. Is het daarom dat hij naar de missies wil? Is zijn ambitie verantwoordelijk voor het kleine conflict met de pastoor van Scherpenheuvel? Wat er ook van zij: Scherpenheuvel wordt op een bepaald ogenblik te klein voor Bax. Hij wil zijn carrière elders uitbouwen en hoe kan dat beter dan in een nieuw op te richten congregatie. Wat Scherpenheuvel niet kan bieden, zoekt Bax in de missie. Voor een boerenzoon uit de negentiende eeuw is de kerkelijke weg een belangrijke om sociale promotie te maken, en van die weg maakt Bax gebruik, zonder zijn afkomst te willen verbergen. Hij mist wel de diplomatische gaven van Verbist en ook diens meer aristocratische manieren. Bax schippert ook tussen de Chinese overheid, de overste van de Congregatie en Rome, maar op een meer nonchalante manier dan Verbist. Bax' brieven moeten de geadresseerde steeds in een bepaalde richting - zijn richting! - duwen en daarin treedt hij vrij

compromisloos op. De boerenzoon: honkvast, onverzettelijk en recht door zee. Zo moest en zou er, wanneer hij later in Mongolië zit, in Koeihoatch'eng een residentie gebouwd worden. Zowel vastberadenheid als zelfzekerheid hebben Bax en Verbist gemeen.

Bax krijgt de leiding over het noviciaat

Tot 1871 verblijft Bax in België. In 1865 moet hij de belangen van de Congregatie in België ter harte nemen en krijgt hij tevens de leiding over het noviciaat, taken waaraan hij zich met grote toewijding op toelegt. Bax kan met iedereen goed overweg. In de eerste plaats misschien wel met Frans Vranckx: ze zijn leeftijdsgenoten, jeugdvrienden en klasgenoten op het seminarie. Ook de vriendschap met Théophile Verbist en Remi Verlinden is optimaal. Toch ligt in deze periode al de kiem voor een verkoelde relatie met enkelen: wanneer vijf van zijn vrienden in 1865 optrekken naar Mongolië blijven Bax en Verlinden achter met grote verantwoordelijkheden. Wat Bax zich vooral aantrekt is dat de banden met zijn andere vrienden in de missies afkoelen: brieven zijn zes maanden onderweg, Verbist keert niet meer terug naar België en Bax mag niet naar Mongolië, er is een personeelstekort, het geld raakt op. Deze problemen veruitwendingen zich al gauw doordat Bax veel ziek is.

Bax in Mongolië

In 1871 mag Bax eindelijk naar Mongolië vertrekken maar de voeling met Vranckx is verloren, zeker wanneer deze naar Scheut moet terugkeren in de hoedanigheid van algemene overste. Niet alleen de voeling is weg, erger nog, Bax verliest zijn vertrouwen in Vranckx en er groeit een sterk wantrouwen om verschillende redenen: de missie groeit sterker dan hij geld krijgt - bouw van kerken, kapellen en residenties, evangelisatie van de nomadische Mongolen vanaf 1874, opleiding van missionarissen, enz., hij is regelmatig ziek en heeft het gevoel dat hij niet meer mee kan vanaf het ogenblik dat hij zijn brieven moet laten schrijven, hij is geen geleerde en hij krijgt dat verwijt ook te horen van Rome, hij raakt steeds meer in conflict met Vranckx rond allerlei kleine geschillen, b.v. grensafbakening van de drie vicariaten, verzet tegen Vranckx' plannen om een

studiehuis in Leuven op te richten e.a. Bax raakt stilaan verbitterd en Vranckx geïsoleerd. Bax laat het zelfs niet na valse geruchten en beschuldigingen te verspreiden over Vranckx. Of hij laat ze verspreiden door zijn getrouwste missionarissen, zoals Steenackers en Verlinden. De banden met Van Aertselaer -zijn beste missionaris- worden des te sterker. Bax zal b.v. vertrouwelijker brieven schrijven naar Van Aertselaer dan naar Vranckx waarvan hij helemaal vervreemdt. Ook de goede relaties met Van Aertselaer komen op de helling. Van Aertselaer is Bax' meest geliefde missionaris - Bax aanzag Van Aertselaer als zijn opvolger als apostolische vicaris- en hij moet erg getroffen geweest zijn wanneer Van Aertselaer verkozen wordt als opvolger van Vranckx. De beide vrienden van weleer groeien volledig uit elkaar, mede omwille van het feit dat Bax het intellectueel niet kan halen van Van Aertselaer. Bax speelt het hard en een beetje vals, maar Van Aertselaer is een geduchte tegenspeler die Bax doorziet. Bax wil zijn superior Van Aertselaer ondermijnen door andere brieven naar Rome te sturen dan naar zijn overste, Bax speelt m.a.w. hetzelfde spel met Van Aertselaer als met Vranckx. Vranckx was dat betreft zwakker en hij nam ontslag. De druk op Van Aertselaer wordt zo groot dat hij op een gegeven ogenblik ook zijn ontslag wil geven, maar zover komt het gelukkig niet. De kansen keren: in Rome haalt Van Aertselaers visie het dankzij kardinaal Camillo Mazzella, de voorzitter van de doctrinaire commissie die in opdracht van de Propaganda de constituties moest bestuderen. Uiteindelijk kan Van Aertselaer dan ook als tweede stichter van Scheut beschouwd worden. Bax' aandeel en houding in de "Statutenkwestie" moet gerelateerd worden aan het primerend belang van de vooruitgang van de missie. Hier speelt de negatieve factor van Bax' ambitie. Als apostolische vicaris is hij erg gesteld op zijn macht. Alles wil hij onder controle hebben en niets mag aan zijn beslissingsbevoegdheid ontsnappen. Hij is er rotsvast van overtuigd dat zijn handelswijze en opvattingen de juiste zijn. De door hem bewerkte, uitstekende resultaten vormen het bewijs voor zijn goede politiek. Het feit dat hij verschrikkelijk hard heeft moeten werken om de bereikte resultaten te kunnen bekomen, heeft hem misschien wat harder gemaakt ten aanzien van zijn omstaanders.

Constant geld- en personeelsgebrek hebben sowieso invloed op iemands ingesteldheid. De boerenzoon komt ook naar boven in het primaat van de praxis. Bax heeft een groot organisatorisch talent en dit zowel geestelijk als materieel. Hij besteedt evenveel aandacht aan de geestelijke ontwikkeling -broederschappen, missionarissen, missiemethoden- als aan de materiële verbetering -kerken, residenties, weeshuizen- van het apostolisch vicariaat. Op het financiële terrein doet hij zijn uiterste best om de balans positief te laten overhellen, waarin hij ook slaagt. Zijn ijver die sluimert op zijn idealisme, maakt dat hij zijn vicariaat in 1883 in drie delen kan opsplitsen, met in elk deel een deftig uitgebouwde structuur van bloeiende christengemeenschappen. Het kan niet anders dan dat zijn inzet en resultaten moesten afstralen op zijn missionarissen. Bax stelt grote eisen aan zijn missionarissen en hij vergt veel van hun uithoudingsvermogen. Geregeld moeten zijn missionarissen van gemeenschap verwisselen en daarbij is de voorkeur van de missionaris van geen belang. De mobiliteit dient de missie in zijn geheel en dit is het enige dat telt. Toch ligt het overlijden van een gewaardeerde missionaris hem nauw aan het hart. De familie van de overledene kan rekenen op een uitgebreide brief waarin Bax zijn waardering te kennen geeft voor hun missionaris. Er is een verschil tussen de Bax onder Verbist en na Verbist, wanneer hij naar China vertrekt. Voor Verbist is de latere Monseigneur minder autoritair, hij onderdrukt zijn ambitie, maar is zich desalniettemin bewust van zijn kwaliteiten. Hij leidt samen met Verlinden het noviciaat en het huis en verzorgt de logistieke steun aan zijn overste en zijn confraters in Mongolië. Bovendien krijgt hij heel wat onroerende goederen van Scheut op zijn naam. Na Verbist wordt Bax veel mondiger en zelfstandiger alsof hij voelt dat hij nu als medestichter het werk van Verbist op zijn schouders moet nemen, alsof hij zich nu geroepen voelt de resultaten van zijn overleden overste nog te overtreffen. Gaandeweg zal hij een eigen stempel drukken op de congregatie, wanneer hij ongeremd zijn plannen wil realiseren. Wellicht omdat hij zich geroepen voelt de taken van Verbist gedeeltelijk over te nemen, wenst hij ook steeds nauwgezet ingelicht te worden over het verloop van de missionering van Belgisch Kongo, hoewel hij er zich niet in

menkt. In wat volgt, gaan we deze persoonlijkheidswissel meer gedetailleerd na.

Scheut na Bax' overlijden

De dood van Bax betekende eerder een verlichting dan een verlies. Het verslag in de annales van Scheut geeft een heel andere kijk op Bax dan de lofprijzingen op zijn doodsprentje en het In Memoriam dat verscheen in het tijdschrift van Scheut, Missien in China en Congo.

In de annales van Scheut uit 1895 heet het dat Bax een grote hinderpaal vormde in de ontwikkeling van de Congregatie, en wel omwille van de problemen die hij veroorzaakte naar aanleiding van de constituties, ad experimentum. Het verslag, waarover de opstellers het unaniem eens zijn, geeft een hele lijst voorbeelden van de slechte samenwerking van Mgr. Bax met de Congregatie: hij wenste niet deel te nemen aan de verkiezing van een provinciaal, hij wilde in zijn vicariaat geen huis afstaan voor een centrale instelling voor de noden van de Congregatie, hij nam jonge missionarissen dadelijk in zijn vicariaat op zonder hen een jaar opleiding bij de provinciaal te gunnen, hij spoorde zijn missionarissen niet aan om hun geloften te vernieuwen, hij ontmoedigde hen zelfs.

Tot slot

De meerderheid van Bax' missionarissen schaart zich in de beginperiode achter hun apostolische vicaris. Dat aantal vermindert gestaag vanaf ca. 1885: er worden niet alleen minder missionarissen naar Bax gezonden, maar zij die arriveren zijn allen nieuw en jong. Bovendien, zoals we tussen de lijnen kunnen opmaken, wordt in Scheut voorzichtig en weloverwogen gehandeld in verband met het sturen van nieuwe geloofspredikers naar Bax.

Vanaf 1890 bloedt Bax dood: hij verliest de meerderheid achter zich. Dat is duidelijk meetbaar aan de hand van het aantal nieuwe geloften dat wordt afgelegd. Bovendien ligt Bax vaak ziek te bed. Bax' ambitie mogen we niet steeds vermengen met zuivere machtswellust, alhoewel de grens vaak onduidelijk is. De autoriteit staat centraal: "J'ai toujours tenu à l'autorité établie et j'espère tenir

ferme à ce grand principe jusqu'à la fin de ma vie", schrijft hij aan zijn overste.

Hij verzet zich tegen de democratische besluitvorming: "Ce n'est pas ce système qui a fait les administrations fortes et durables", merkt hij op. Dat Bax erg gesteld was op zijn autoriteit, betekent dat hij vrij dictatoriaal te werk ging in zijn missiegebied. De primordiale idee van de vooruitgang van de missie maakte dat hij zich erg moeide met zijn omstaanders. Bax was dan ook vaak onderweg om visitaties uit te voeren en dat ondanks zijn erg zwakke gezondheid.

Geregeld vinden we Bax elders in het bisdom dan in de twee centra: Siwantse en Siingtse en geregeld ook vinden we hem er ziek te bed. Om dezelfde reden heeft hij een enorme correspondentie opgezet die veel uitgebreide verslagen bevat. Vanzelfsprekend volgt hieruit dat Bax ook een erg wantrouwende persoonlijkheid was, Cor meum vigilat luidde zijn bisschopsleuze. Het duidelijkst wordt dit ook geïllustreerd door de erfenisperikelen na zijn dood, wat door de Congregatie als een natrappen wordt gevoeld. Samenvattend: Bax, de ijverige maar koppige landbouwerszoon uit Weelde.

door Fons van Asten (†)

Wij schrijven de jaren na de eerste wereldoorlog 1914-1918. Het afmattende werk van ziekenverzorging door de Gasthuizusters, wat veel van hun gezondheid en krachten vergde, en de angst voor het voortbestaan in de Gasthuizen door de merkelijke vooruitgang van de socialistische anti-godsdienstige beweging, noopte om uit te zien naar een alternatief. In 1924 vatte Eerwaarde Moeder Overste, Zuster Josepha Geerts, van het Gasthuis te Turnhout, na rijp overleg met de oudere zusters en de geestelijke overheid, het plan op een eigen bijhuis te stichten op de rustige buiten. Een enige gelegenheid daartoe werd hun geboden door E.H.Frans Van Mechelen, pastoor te Ravels, die tegen zeer geringe voorwaarden het volgende wilde afstaan:

- een huis met tuin aan de Dorpsstraat nr.104 dat zijn eigendom was en enige tijd had gediend als vakschool, waarvan de lessen bij gebrek aan leerlingen waren opgeschort.
- een stuk land op het gehucht "Klein Ravels" voorbestemd om als proefveld te dienen voor deze vakschool.

Het toeval wil dat in deze periode E.H.Vetsuypens, pastoor van St.-Remigius te Molenbeek-Brussel en promotor van het "Werk van de Berg Tabor" in onze streek op zoek was om in het hartje van de Kempen een tehuis op te richten voor zwakke kinderen. Onderhandelingen werden gevoerd en meteen was de oplossing gevonden. Het bijhuis van de Gasthuizusters te Ravels, zou, naast het opknappen van vermoeide zusters, een Openluchtschool worden voor zwakke meisjes van 3 tot 14 jaar. De naam was ook geen probleem: "Onze Lieve Vrouw van de Kempen" met haar patroonfeest "Maria Middelaars aller Genade" en de tweede beschermer zou worden de "Heilige Kleine Theresia van het Kindje van Lisieux". Duidelijke afspraken werden gemaakt:

- Het huis bleef eigendom van de Zusters en zou bestuurd worden door de Ziekenverpleegsters van het Gasthuis te Turnhout, onder de wettelijke titel toebehorend aan: "De Vereniging der Parochiale

Werken der Dekenij Turnhout".

- De heer pastoor van St.-Remigius mocht het tehuis beschouwen als een afdeling van de "Berg Tabor", waarvoor hij van zijnentwege zou trachten kinderen te sturen, zonder dat de Zusters moesten tussenkomen in het ereloon van de dokter.

Op 5 oktober 1924 kreeg Eerwaarde Moeder Josepha bij een bezoek van de geestelijke Overheid, van Zijn Em. Kardinaal Mercier en Mgr. Van Roey de volle goedkeuring en tot aanmoediging een geldelijke steun van 500 frank en een brief van aanbeveling om giften in te zamelen. Nu kon men aan het werk gaan.

De groei

Aan het bestaande woonhuis moest veel veranderd worden, om het dienstig te maken als opvang voor de zwakke kinderen. Daar er geen geld voorhanden was bleef er niets anders over dan een beroep te doen op edelmoedigheid. In de plaatselijke weekbladen werden enige artikels aangaande de nieuwe stichting opgenomen, geldinzamelingen werden voorbereid door een preek in de beide parochiekerken, en samen met enkele bereidwillige juffrouwen begon men eind oktober 1924 met bedeltochten, eerst te Turnhout, dan in de omliggende dorpen, verder in de dorpen van de provincie Antwerpen en een deel van Brabant. Intussen werd er te Ravels druk gewerkt: de zusters trokken aan het schilderen, behangen, afbreken, bouwen en opkalefateren. Zij werden hierbij flink bijgestaan door vele bereidwillige handen. Dat hun werk de goedkeuring wegdroeg van de Heer bleek alras, want er kwam nog uitbreiding. E.H.Louis Nuyens, gewezen pastoor van Oxelaer, die in die tijd verbleef te Turnhout, schonk, onder vorm van een notariële verkoop op 20 november 1924 een perceel opgebroken bosgrond, palende aan het proefveld op Klein Ravels. Dinsdag 14 april 1925, tweede paasdag, was de grote dag: drie zusters, Zuster Maria Dierckx, Zuster Bernarda Dierckx en Zuster Francisca Eelen gingen zich voorgoed te Ravels vestigen en troffen de laatste schikkingen voor de komst van de eerste kinderen.

Notre-Dame de la Campine à Raeveld-lez-Turnhout
 Filiale E du Mont Thabor
 Section de fillettes débiles
 Direction : Sœurs Hospitalières de Turnhout.

Au Pays des Sapinières
 Façade Nord.

Notre-Dame de la Campine à Raeveld-lez-Turnhout
 Filiale E du Mont Thabor
 Section de fillettes débiles
 Direction : Sœurs Hospitalières de Turnhout.

Au Pays des Sapinières
 Une classe.

Notre-Dame de la Campine à Raeveld-lez-Turnhout
 Filiale E du Mont Thabor
 Section de fillettes débiles
 Direction : Sœurs Hospitalières de Turnhout.

Au Pays des Sapinières
 La Chapelle de la communion quotidienne

Notre-Dame de la Campine à Raeveld-lez-Turnhout
 Filiale E du Mont Thabor
 Section de fillettes débiles
 Direction : Sœurs Hospitalières de Turnhout.

Au Pays des Sapinières
 La Grotte de Lourdes dans le parc du
 futur "Sanatorium Curé Nuyens" pour
 enfants tuberculeux.

Notre-Dame de la Campine à Raeveld-lez-Turnhout
 Filiale E du Mont Thabor
 Section de fillettes débiles
 Direction : Sœurs Hospitalières de Turnhout.

Au Pays des Sapinières
 L'Héliothérapie au solarium.

Notre-Dame de la Campine à Raeveld-lez-Turnhout
 Filiale E du Mont Thabor
 Section de fillettes débiles
 Direction : Sœurs Hospitalières de Turnhout.

Au Pays des Sapinières
 Un réfectoire.

Op 4 mei 1925 werden dan de eerste 4 kinderen, vier meisjes uit Turnhout opgenomen. De medische begeleiding werd in het begin waargenomen door dokter Van Laethem en later door de geneesheren van Turnhout en Weelde. De nieuwe stichting kreeg de wind in de zeilen en verwierf nog meer eigendommen:

- op 5 november 1925 schonk E.H.Nuyens op Klein Ravels een woonhuis met landbouwwand, bos en boomgaard tesamen 2 hectare groot

- op 15 juli 1927 kocht pastoor Van Mechelen op Klein Ravels een stuk brem- en heidegrond van de C.O.O. van Ravels en schonk dat aan de Zusters. De hoop werd uitgedrukt dat in de bestaande bossen van Klein Ravels er wel eens een Sanatorium zou komen voor de kinderen met als naam: "Stichting Pastoor Nuyens". Zover is het echter nooit gekomen. Wel werd ter plaatse een prachtige grot van O.L.Vrouw van Lourdes opgericht, die in mei 1927 plechtig werd ingewijd en ingehuldigd door kanunnik Jansen, pastoor-deken van Turnhout. Naast het groen op Klein-Ravels was er ook veel woestijn en het is dank zij de noeste arbeid van boeren van Turnhout dat dit in de wintermaanden van 1926 en 1927 werd ontgonnen. Met veel moeite werd van deze wildernis een kleine oase gemaakt van groen waar de rust overheerste en waar bovendien alle groenten gewonnen werden voor het dagelijks gebruik in het tehuis.

Maar niet alleen groeide de nieuwe stichting in oppervlakte, ook het aantal kinderen steeg, zodat aan het eerste tehuis dringend vernieuwingen moesten gedaan worden. In 1926 werd een kleine keuken ingericht en een bestaand zaaltje werd in 1928 omgebouwd tot enkele klaslokalen. Op 1 april 1928, nog geen drie jaar na de start, verbleven 9 zusters in het tehuis en het aantal kinderen was gestegen tot 312. De kleine kapel werd hetzelfde jaar in gebruik genomen. In 1930 werd de oude school afgebroken en een nieuw tehuis opgebouwd. Alles werd betaald met het geld dat intussen bijeengebedeld was. In 1932 kwam de grote eetzaal klaar. Plaatsgebrek voor voldoende speelruimte voor het steeds groeiende aantal kinderen, deed de zusters opnieuw uitzien naar uitbreiding, die gevonden werd in een bebost terrein op Turnhouts grondgebied, gelegen bij het

Ravels Kamp. Het was 6 hectare groot en werd in 1934 aangekocht en ingericht als buitenpark met allerlei speel- en oefentoestellen, het kreeg de naam "Grote Kinderlust". Niet alleen buitenterreinen, maar ook de bestaande behuizing dreigde in de kortst mogelijke tijd weer problemen te zullen opleveren. Was er nog uitbreiding mogelijk? Op 8 juni 1936 werd een boerderij en tuin van Van Loon die grensde aan het bestaande huis aangekocht met het oog op uitbreiding. Ook werd een mooie dreef als rustige toegang tot de "Grote Kinderlust" eigendom.

De oorlogsjaren 40-45 gingen ook voor "Onze Lieve Vrouw der Kempen" niet ongemerkt voorbij. De gebouwen werden door de Duitsers in beslag genomen en de Zusters en kinderen namen dan tijdelijk hun intrek in "Emmaus" te Weelde. De verbinding met Turnhout bestond niet meer, omdat de brug over het kanaal vernietigd was. In 1946 werd aangesloten bij het Nationaal Werk van Kinderwelzijn en veranderde de benaming van Preventorium in "kinderkolonie". Dat het werk door de Heer begunstigd werd, bleek ook nu nog uit de steeds stijgende groei. In 1950 werd in de O.L.Vrouwestraat een huis aangekocht als woning voor de E.H.aalmoezenier. In 1958 werd door Minister Meyers de eerste steen gelegd voor de nieuwe bouw die werd opgericht op de plaats van de boerderij Van Loon. Het eenvoudige woonhuis van 1924 werd geleidelijk een groot gebouwencomplex met een diepte van 110 meter en een voorgevel van 80 meter. De nieuwe bouw omvatte 5 paviljoenen, waarvan telkens 20 kleuters een eethoek, een speelhoek, een klas, een slaapzaal, sanitaire voorzieningen en een eigen buitenspeelplein bezitten. In 1967 werden de gronden "Bovenheide" als buiten-sluitstuk bij deze paviljoenen aangekocht en omgedoopt in "Kleine Kinderlust" terwijl aan de bestaande oude gebouwen in 1968 de nodige veranderingen werden aangebracht door het plaatsen van een verdieping.

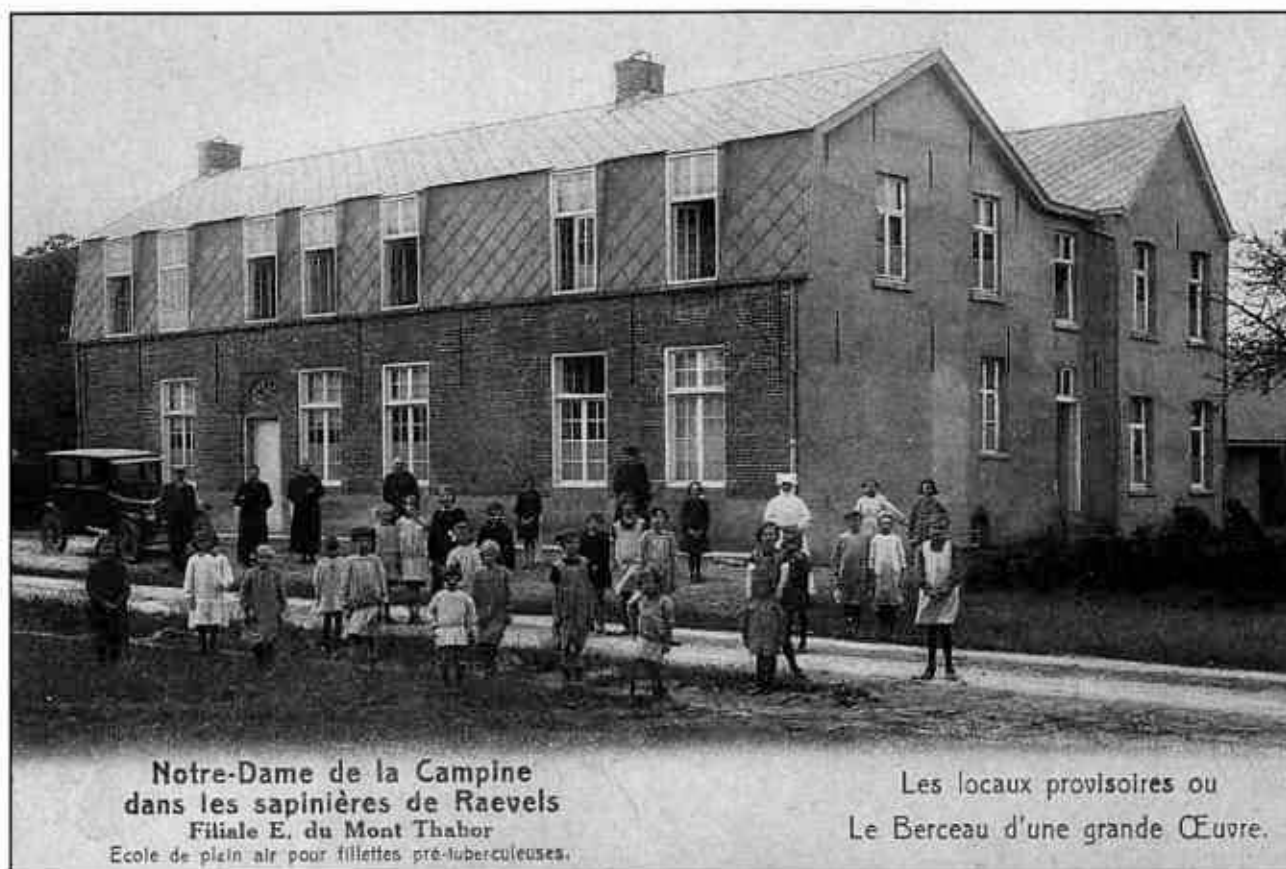
In 1977 was er groot feest in de "Kinderkolonie". Enkele zusters werden er speciaal gevierd voor hun lange, verdienstelijke inzet, voor enkelen was dat al meer dan 50 jaar. Dit waren: Zuster Overste Raphaella Dierckx, en de Zusters Michaella Eelen,

Tharcisia De Volder en Josepha Jacobs. Tevens mocht men er zich over verheugen dat gedurende deze periode, van 52 jaar, reeds 23000 verzwakte kinderen terug fit waren geworden dank zij de beste zorgen van de zusters en het personeel. Tot slot nog een woordje over de permanente begeleiding van deze kinderen. Die wordt momenteel ter harte genomen door 18 zusters, 20 kinderverzorgsters en 10 mensen voor het algemeen onderhoud. Er wordt volledig lager onderwijs gegeven waarvoor 4 onderwijzeressen instaan. Er zijn ook 3 kleuterleidsters en een bestuurster zonder klas. De kinderen worden medisch gevolgd door een kinderspecialist, met wekelijks een onderzoek voor de kleinsten.

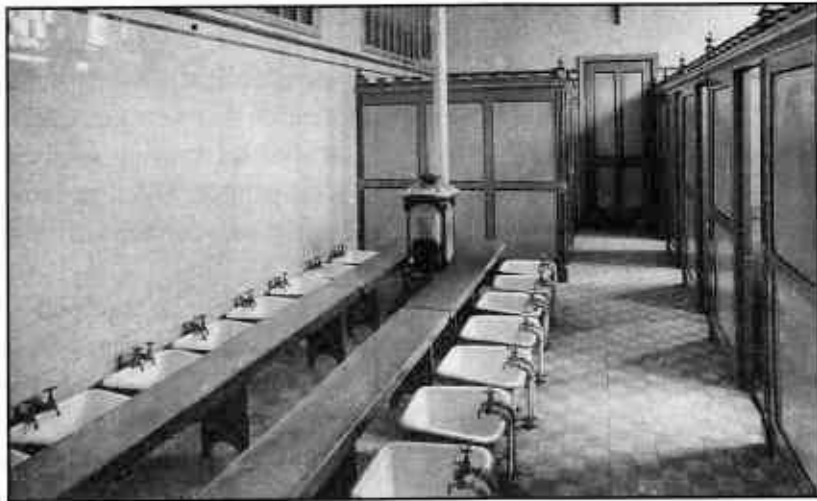
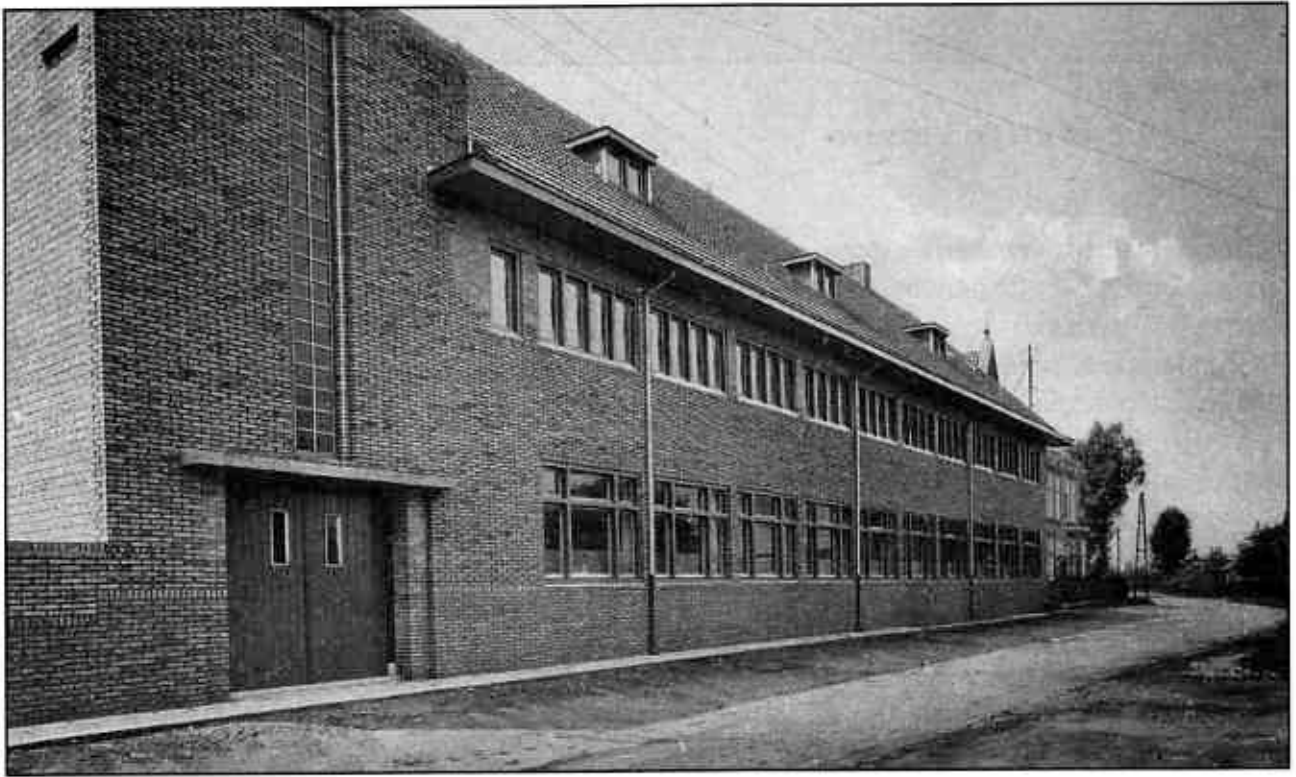
Bovendien bestaat er rechtstreeks contact met het St. Elisabethziekenhuis te Turnhout.

1980 is weer een mijlpaal in dit tehuis. Vanaf 1 januari draagt ze de naam "Kinderopvang Centrum". Deze wijziging bracht tevens een verandering mee in het leven in het tehuis. Was bij de aanvang het verblijf gesteld op drie maanden, dan is thans de verblijfsduur onbeperkt en ieder kind in nood kan onmiddellijk opgenomen worden. Dit tehuis heeft in het verleden buitengewone resultaten geboekt en bewijst ook heden ten dage nog altijd zijn onmisbaarheid. Er wordt geen onderscheid gemaakt in rang of stand, afkomst of gezindheid, want een kind blijft voor de Zusters in de eerste plaats een kind.

Het preventorium in de Onze-Lieve-Vrouwstraat te Ravels verdween op het einde van de 20ste eeuw. Op dezelfde plaats bouwde men het Home (Rusthuis) Onze-Lieve-Vrouw van de Kempen.

De Ravelse stoombrouwerij "De Wijngaard"

door Els De Kinderen

In oude archieven zijn geen gegevens teruggevonden over de oprichting en de werking van een brouwerij te Ravels. Dit is wel verwonderlijk; zeker als we bedenken dat dit niet zomaar een onbeduidend bedrijf was.

Het "Speciaal Ravels Bier" kende in de streek een zekere vermaardheid. Kenners oordeelden dat het zeer goed van smaak was. Niet enkel in onze dorpsherbergen, maar ook in de belangrijkste café's op de Turnhoutse markt hingen uithangborden van "Speciaal Ravels Bier". De brouwerij kwam langzaam tot ontplooiing in de jaren rond de eeuwwisseling, om dan in het begin van deze eeuw een grote bloei te kennen.

Hebben we over de brouwerij weinig bijzonderheden te melden, dan is daar de persoonlijkheid van de brouwer, Adriaan Janssen, die wel stof oplevert voor enkele bijkomende regels. Van moederszijde was hij verwant met de familie Michielsens, die te Ravels uitgebreide landerijen en huizen in eigendom had. Door erfenis in het bezit ervan gekomen, was Adriaan Janssen dan ook zeer welstellend en dat liet hij duidelijk merken.

Op stap was hij meer dan thuis, en inderdaad, het was al goud wat er schitterde aan handen en tanden, terwijl horlogekettingen en aanverwante dingen het geheel vervolmaakten. Derwijze uitgedost nam hij bijna dagelijks de tram naar Turnhout om er "de markt te doen". Hij moest immers zijn bier eer bewijzen!

Wellicht was Adriaan Janssen een bekwame brouwmeester, gezien de faam van zijn bier. Om de stiel te leren was hij in zijn jonge jaren in de leer gegaan bij brouwerij "Oranjeboom" te Dommelen in Nederland. Aanvankelijk marcheerden de zaken te Ravels uitstekend. Om en rond de brouwerij was het steeds een drukte van belang: vaklui en brouwersgasten trachtten orde op zaken te stellen;

gerammel van tonnen, getrappel van paarden en gehobbel van karren warrelden door elkaar. Er heerste letterlijk leven in de brouwerij en in het brouwershuis niet minder.

De grote ruimten van het huis leenden zich tot onthaal van vele mensen, en dat was nodig, gezien de talrijke meiden en knechten die er hun plaats aan tafel innamen. De belangrijkste grondstoffen werden per zak van vijftig kg aangeschaft. Het brouwershuis en de brouwerij waren schilderachtig gelegen in het centrum van het dorp aan het kruispunt van de Grote Baan en de weg Gilseinde-Ravels Kamp. Het geheel was mooi onderhouden, een sieraad voor het dorp.

Omwille van zijn welstand meende de brouwer ook werkelijk dat hij met aanzien diende behandeld te worden, en pastoor Van Mechelen was het daar wel mee eens. Bijgevolg handelde Adriaan Janssen bij gelegenheid als een echte burgemeester. Hij presteerde het een pompierskorps op te richten waarvoor hij keurige uniformen en bijbehorende sabels bestelde. Dit alles echter voor rekening van de gemeente, die achteraf kon betalen.

Tijdens de eerste wereldoorlog stonden aan de grenzen van het dorp wachten opgesteld. Op geregelde tijdstippen achtte Adriaan Janssen het nodig deze te inspecteren. Dan nam hij zijn mooiste paard uit de stal en weg was mijnheer de brouwer ...

De overdreven grote sier die hij tentoonspreidde is uiteindelijk zijn ondergang geworden. Een les voor allen die menen dat geld het hoogste bezit is op aarde, en daarbij vergeten aan het werkelijk waardevolle aandacht te schenken.

De Ravelse stoombrouwerij “De Wijngaard” van Adriaan Janssen

De geschiedenis van Weelde

door Henri Maes

In 1954 publiceerde Pater Henri Maes “De geschiedenis van Weelde” als verhandeling voorgelegd bij het einde van het Tweede Jaar Letterkundige Afdeling van de Middelbare Normaalschool. Het manuscript was de eerste geschiedkundige schets van het dorp en werd door een hele generatie studenten als bron gebruikt. We nemen de tekst hier integraal op.

Een geschiedenis van Weelde schrijven is niet zo gemakkelijk, ten eerste: omdat er totnogtoe weinig gepubliceerd werd over ons dorp, en ten tweede: omdat een aantal documenten blijken verloren te zijn gegaan, bij de torenbrand in 1841. Ook is die geschiedenis tamelijk ingewikkeld, wegens haar innig verband met die van Ravels en Poppel, welke eertijds tot de ene “Vrijheid Weelde” behoorden. Daarom is mijn doel ook niet van volledig te zijn. Dat zou te veel tijd en opzoekingen vergen, wat

mij niet mogelijk is wegens mijn aanstaande afreis naar Congo. Wel had ik in deze studie graag een synthese gemaakt van wat tot hertoe verscheen en van de documenten die het laatste jaar werden ontcijferd. Zo zou deze studie reeds een bijdrage kunnen vormen voor een meer omvangrijke studie, welke mijn geëerde vriend, Dr.L.Van Baelen, zinnens is samen te stellen.

Ik reken het dan ook tot mijn plicht, hier een dankwoordje te schrijven voor Dr.Van Baelen, die me enkele documenten uit het rijksarchief van Antwerpen, door hem gecopieerd, liet afschrijven. Tevens mijn beste dank aan de Heer R.Peeters, stadsarchivaris van Turnhout, die me zo bereidwillig zijn archief liet inzien en me de copie van een oorspronkelijk document bezorgde. Ook wil ik hier niet vergeten de Heren J.Verhaeren en K.Van der Voort, mijn vrienden, onderwijzers te Weelde, die me het resultaat van hun eigen arbeid lieten benutten, en thans zo bereidwillig meewerken

met Dr. Van Baelen. Hun allen, alsook al die andere “goede lieden, ingezetenen van de Vrijheydt Weelde” die me op de ene of andere manier bijstonden bied ik hierbij mijn oprechte dank.

Ziehier hoe we deze studie kunnen indelen.

A. Een kort historisch overzicht van de Vrijheid Weelde. Hierin behandelen we achtereenvolgens na een korte bepaling van de ligging en de toponymie, hoofdzakelijk naar chronologische volgorde:

1. Oudste geschiedenis: namelijk voorhistorie en prae-romeinse vondsten
2. De Heerlijkheid
3. De Vrijheid Weelde (1296-1540)
4. Wel en wee in de 16e en 17e eeuw (1540-1648)
5. Het Ancien régime (1648-1792)
6. Van de Franse revolutie tot op onze dagen
7. Het geestelijk bestuur

B. Dan volgen enkele speciale aspecten van Weelde, namelijk

1. De geschiedenis der Sint Janskapel
2. De geschiedenis van de H. Nikolaus Poppelius, Martelaar (1572)
3. De Gilden en andere instellingen

C. Tenslotte volgen in bijlage de copieën van enkele documenten

Daar deze studie bedoelt wat nieuws bij te brengen, aan de hand namelijk van nieuwe, totnogtoe weinig gekende of onuitgegeven documenten, zal ik het tweede deel van mijn studie, dat meestal steunt op reeds uitgegeven publicaties, enigszins inkorten. De lezer kan immers gemakkelijk zijn toevlucht nemen tot die publicaties zelf, namelijk:

- a) De Meyer (E.P. Petrus Baptista O.F.M.): De Kapelanie van Sint Jan Baptista te Weelde-Straat (Uitgave 1951)
- b) Aug. Van Eyndhoven. De H. Nicolaas Jansen van Weelde, bijgenaamd Poppelius (Turnhout: J. Splichal: 1900)
- c) id. : De H. Nicolaas Poppelius: zijn naam en geboorteplaats (Taxandria: 1904, p. 174-191: Splichal: Turnhout)

Toponymie en ligging

De naam “Weelde”. Volgens Stan Leurs zou de

naam komen van het Duitse “Wald = woud”, omdat het een woudstreek is. Maar de meest aangenomen verklaring is die van Carnoy, L. Stroobant en Fl. Prims, e.a. Ziehier wat Carnoy schrijft: “il est plus probable et bien aisé de reconstituer: “welithja” = aux sources (= welle). En Fl. Prims: “Ter Welde” schijnt te verwijzen naar de wellen of bronnen van het Maasgebied. Inderdaad hebt ge in Weelde de bronnen van de Aa, die in Nederland uitmondt in de Maas.

Ligging

Weelde is een gemeente van 3724 ha oppervlakte, met 2400 inwoners. Het ligt in het uiterste Noorden van de Provincie Antwerpen, tegen de Nederlandse grens, namelijk: ten N. Baarle-Nassau en Poppel, ten O. Hooge Mierde, ten Z. Ravels en Turnhout, ten W. Turnhout en Baarle-Nassau. Door zijn grondgebied liep eertijds de oude heirbaan: Brussel - ‘s Hertogenbosch. Juist wegens zijn ligging tegen het huidige Nederland zal zijn geschiedenis nauw verband houden met plaatsen en gebeurtenissen uit Nederland. Denk aan de rivaliteit tussen Hoeks en Kabeljauwen in de 14e en 15e eeuw. Zo behoorde Weelde, volgens Gramaye, tot 1479 bij het “kwartier” van Oisterwijk, meierij ‘s Hertogenbosch, waarna het overging tot het “kwartier” van Turnhout, liggende in het “district” Antwerpen. Eveneens behoort het op geestelijk gebied tot de dekenij Hilvarenbeek. Later in de 16e eeuw zal het onrustige tijden beleven door de invallen van Maarten van Rossum met zijn benden en de geuzen van Bergen-op-Zoom.

Verder zien we in de 17e eeuw Weelde achtereenvolgens overgaan aan twee beroemde Nederlandse families: in 1649 aan Amalia van Solms, weduwe van prins Frederik Hendrik van Oranje, en kort daarna aan de familie de Knuyt “Ridder, Heer van Oud en Nieuw Vosmeer”. Zelfs Constantijn Huygens (1596-1687) de bekende Nederlandse dichter, spreekt in zijn “Jeugd” door hem zelf geschreven, over zijn voorouders die van Weelde afkomstig waren. Zijn grootouders langs moeders kant, Christiaan Bax en Geertrui Back “bewoonden in het dorp Weelde dicht bij de kerk een kasteel met gracht omringd, waarvan tot op heden de sporen bestaan”. Later zal er een heel geschil oprijzen tussen Weelde en Bedaf over het

gebruik der gemeentegronden. Dit alles bewijst hoe nauw onze geschiedenis bepaald werd door die van Nederland.

Weelde bestaat uit drie goed onderscheiden delen:
-Het Kerkeind: de dorpskom rond Sint-Michielskerk,

-De Straat: rond Sint-Janskapel, langs de grote baan,

-Weelde-Statie: op een uur van de dorpskom.

De namen van enkele gehuchten, die overeenstemmen met die van vroeger zijn het Moleneind, het Hondseind (vroeger Hoenderseind), de Noord- en Zuidheikant, de Heg, het Schoot, de Overheide, de Meir, het Lit, het Laar, de Dijk, de Singel, de Leemputten, de Elzenstraat, enz.

Langs alle kanten ligt Weelde omsloten door heide, met dennebossen en vennen, en middenin liggen de oudere akkergronden en het bewoonde gedeelte van het dorp. Door het dorp vloeit de Aa noordwaarts en mondt in Nederland uit in de Maas: ze is 4 meter breed en tamelijk visrijk. Zowel in het oosten als in het westen liggen er verschillende vennen: o.a. het Platven, den Bogaard, het Weymeer, het Eindgoor, het Litven, het Lankven, het Groot Water, het Krom Busseltje, de Tommel, het Speeksel, enz. Over die ligging van Weelde schrijft Gramaye in 1608 reeds zeer naïef: "sommige (mensen in Weelde) zijn 94, ander 104 jaar oud en nog ouder: dit moet niet verwonderen, want de ligging van het dorp en de inrichting van de woningen zijn uiterst gunstig om de inwoners een hoge ouderdom te laten bereiken." Dit rustige boerendorpje, dat eertijds de beroemde "Vrijheid Weelde" was, zullen we thans volgen in zijn geschiedenis.

A. Historisch overzicht van de Vrijheid

Weelde

I Oudste Geschiedenis

I. Voorhistorie en Romeins Tijdvak:

Aan de Hoogeindse Bergen (landduinen) in Weelde werd een groot aantal voorwerpen gevonden in

gehouden silex (punten, messen, wiggen). Volgens J. Stroobant zou het Tardenees tuig zijn uit het laatste tijdvak. Verder ontdekte men bij het Lankven in Weelde vier Belgisch-Romeinse tumuli, waarin een voorromeinse rituele urne werd aangetroffen: "Elles établissent la présence de peuplades dans la campine belge à une époque probablement antérieure à l'invasion romaine".

II. Oude overleveringen:

Een volksverlevering verhaalt dat er, reeds lang geleden, een moeras was op 't Schooitien bij de Aa. De primitieve bewoners woonden in plaggenhutten gebouwd op palen, die zij in de drassige grond dreven. Ze leefden er van visvangst. Dit zou de oudste bevolking geweest zijn van ons dorp. Daarom spreekt die overlevering van den Heer van Tulder, die op 't Schooitien woonde en daar uitgestrekte landerijen bezat met vlas, rogge, enz. en grote kudden schapen. Het was waarschijnlijk een groot herenboer: van de oude herenhoeve op Tulder blijven er nog sporen over. Verder verhaalt nog een legende, aangehaald door L. Stroobant in zijn "Légendes de Weelde" dat er op diens landgoed een moeras was langs de Aa gelegen. Daarin is een "wiel", waarvan volgens de legende de diepte niet te peilen is. Vroeger zou daarin een kerk verzonken zijn. Met Kerstmis om 12 uur 's nachts beginnen er de klokken te luiden. Behalve die legende over de klok van "den Bogaert", werden door dezelfde schrijver nog andere legenden aangehaald, o.a. over de Heksensabbat aan de Hegse brug, over de duivelshoek, de Schuttersboom (oude galg), de spinsters aan 't Groot Water, enz.

II. De Heerlijkheid

I. Weelde-Ravels-Poppel.

Oudtijds vormde Weelde één geheel met Ravels en Poppel, zoals Gramaye (1580-1635), de geschiedschrijver van Albrecht en Isabella getuigt in zijn "Antiquitates Brabantiae": "Een drietal dorpen zal ik in een enkele verhandeling samenvoegen, omdat zij één zijn in gerechts- en bestuurszaken. Ravelshof, zoals men in de oude tijden zegde, nu met weglating van de uitgang: Ravels, hangt voor geestelijke zaken af van de abdij van Tongerlo bij gift van de bisschop en, bij

vergunning van de koning ook voor wereldlijke zaken (tienden), sinds de band van haar vereniging (met de andere dorpen) gebroken is. Reeds in het jaar 1559 had die scheiding plaats. Poppel, dat meer aan de oude gewoonten gehecht is, blijft nog afhangen van de schepenbank van Weelde en staat geestelijk onder Tongerlo. Weelde, krijgt een zielverzorger (pastoor) van de abt van Averbode, die de tienden ontvangt welke eertijds geïnd werden door Margareta, vrouw van de plaats, door Arnoldus Steencop haar vader, door Henricus Werthusen zijn zoon in het jaar 1260, de laatste bezitter, en door hun voorouders die de kerk hadden toegewijd aan de aartsengel Michaël, omdat zij geboortig waren van Brussel, waar men dezelfde patroon heeft”.

Hieruit blijkt dat de drie bovengenoemde dorpen, hoewel gescheiden voor het geestelijk bestuur (Ravels en Poppel afhankelijk van Tongerlo, Weelde van Averbode), verbonden waren voor het wereldlijk bestuur. Poppel hing af van de schepenbank van Weelde zowel voor de hoge als voor de middelbare en lage jurisdictie (tot 1655), Ravels enkel voor de hoge jurisdictie, en dit tot het jaar 1630 zoals blijkt uit de oude briefwisseling nagegaan door Corn. Ruts. Dus niet tot 1559 zoals Gramaye, die nog wel op onnauwkeurigheden betrupt wordt, ten onrechte beweert.

II. De Heren van Weelde.

Hier vindt men dan de oudste heren vernoemd, namelijk Arnoldus Steencop, zijn dochter Margareta, zijn schoonzoon Henricus Werthusen. Hun voorouders afkomstig van Brussel, hadden het “jus patronatus” over de Sint-Michielskerk, door hen gesticht. Deze kerk moet er reeds voor 1260 bestaan hebben, vermits de jongste der vermelde heren, Henricus Werthusen, in 1260 reeds het jus patronatus met recht op de tienden en benoeming overdraagt aan de abt van Averbode. Fl. Prims zegt zelfs in zijn Album Pastorum Campiniae: “De patroonschap van Sint Michiel doet denken aan een stichting van de aanvang der 10e eeuw, en aan een “vrije kerk”. Het oude Weelde is ontstaan rond het kasteel der Heren, dat stond op de plaats van de huidige Sint Michiels pastorie. De grachten van dit kasteel, ongeveer 6 meter breed, zijn thans nog zichtbaar en heten “de

burcht”. Een ander kasteel moet zich bevonden hebben in de “Singel”, op een paar honderd meter van de kerk. Gramaye spreekt immers duidelijk van twee versterkte kastelen, in zijn tijd (1608) reeds gesloopt, en van de twee heren der plaats, beiden van dezelfde familie. Hij zegt: “In het andere dorp (Weelde) bewonderde men twee versterkte kastelen, gelegen achter de kerk en toebehorend aan de twee broeders Werix en Gerardus. De dubbele gracht bestaat nog en ouderlingen hebben de grondvesten zien opgraven. Maar zij zijn nu verwoest met verlies van bijna alle voorrechten, toen de partijtwisten tussen de Hoeks en de Kabeljauwen zich ook bij de Brabanders begonnen uit te breiden”.

Wellicht als gevolg van de partijtwisten in Holland ontstaan tussen Hoeks (conservatieven) en kabeljauwen (vooruitstrevenden), twisten die 150 jaar duurden (vanaf 1345-1492), geraakten ook die heren onderling in twist en hebben elkander uitgemoord. Later vindt men geen andere namen van heren vermeld. Wel moet er in de 14e eeuw een familie de Bie gewoond hebben op het kasteel, wier naam voorkomt in “le Livre des Feudataires de Jean III, duc de Brabant”. Johannes de Bie, later zijn dochter Katharina en haar man Ghiselbertus Back, hadden tussen 1312 en 1365 te Weelde in pacht: tienden, grond, een windmolen en een watermolen. In 1365 maakte Katharina haar tienden over aan Tongerlo. Die Ghiselbertus Back was wellicht een voorouder van de bovenvermelde Geertrui Back, Constantijn Huygens’ grootmoeder, die ‘t kasteel van Weelde bewoonde.

III. De Vrijheid Weelde

I. Ontstaan der Vrijheid.

Hertog Jan II van Brabant (1294-1312) maakte van Weelde een Vrijheid (municipium) en schonk aan Weelde zijn eerste vrijheidsbrief, zoals Gramaye vermeldt: “Weelde ontving zijn eerste vrijheidsbrief van Hertog Jan, toen het aantal Baronnen en vrijheden die op de Raad moesten aangezocht worden, reeds bepaald was. Daarom is het dat men deze Vrijheid (Weelde) de beslissingen niet met de anderen ziet tekenen en goedkeuren. Dezelfde Hertog ten jare 1296, stelde zijn mannen van Weelde, Poppel en Ravels, om

reden van de brug van Rovaert, vrij van alle last en herstelling aan de wallen van de stad 's Hertogenbosch". Hoewel ik niets afweet van het nog bestaan van die eerste vrijheidsbrief of van een copie, is het toch waarschijnlijk dat Weelde inderdaad zijn vrijheidsbrief kreeg van Jan II, op het einde der 13e of begin 14e eeuw. Fl. Prims zegt immers in zijn "Geschiedenis van Antwerpen" dat Jan II een stadspolitiek volgde om het gezag der burgerij te versterken ten opzichte van het overal opkomende gemeen. Daarom ontvingen in dien tijd Antwerpen, Leuven, Tienen en vele andere gemeenten hun vrijheidsbrieven.

Er bestaat wel een 16e eeuwse afschrift van een oorkonde van Jan II, in augustus 1307, waardoor de Weeldenaren worden vrijgesteld van de werken aan de dijken van de meierij van 's Hertogenbosch en aan de vestingen van Antwerpen, op voorwaarde dat zij de Rovaertse brug over de Aa, in 't gebied der Vrijheid, onderhouden. Die brug was van groot belang, omdat zij lag op de heirbaan Brussel- 's Hertogenbosch. Van 1298-1314 werden de wallen van Antwerpen uitgezet en de stad vergroot. Ziehier dit document ongeveer in zijn geheel: "Wy, Johan, byder gracen Godts, hertog van Lotringe ende van Brabant, doen condit ende laten weten dat ende alsoo veel ende menichfuldige twist ende geschil is geweest tussen onse goede lieden van Antwerpen, s'Hertogenbosch, Turnhouth ende Weelde, door dien dat die van Weelde seggen wilde, dat sij huere Brabantsche schouden nyet te gelden en hadden, maer ongelt aenden grave van Vlaenderen behoorden te betalen ende wolden oyck seggen dat sy met onse steden van Antwerpen ende s'Hertogenbosche ende vryheyt van Turnhout, noch de meyerye van dyer nyet te doen en hadden, noch mosten gelden in die dycken ende moeringhen oft vestingen. Soe eest dat wy, nae ryen rade van onsen lieven ende getrouwen van Cortenberch. om gemeynen oirboir ende vrede, hebben voor ons geroepen, die geseyde goede luyden van Antwerpen ende den Bosch, Turnouth ende Weelde, die haer hebben geset in ons seggen. Dat is dat voortan gelijck van ouden tijden die van Weelde, soe wel die binnen der vryheit wonen als inde gebeurte van Ravels ende Poppel, die gewoonlyk syn tot Weelde te rade ende te recht te comen, sullen ende moeten blijven onder den

hertoch als lantsheere. Ende oft het quaem datter cryge oft velt geseth wordden tegen Vlaenderen, moeten voor den lants heere staen enden den standtdaert van Brabant volgen. Ende al soo sy van oudts onderhouden de Rovers brugge ende syn nyet schuldich aende dycken vande meyerye van Shertogenbossch, noch vestingen vande burcht van Antwerpen te gelden. Is oyck ons segghen dat die vrydomme ende privilegie geoctroyeert ende gegunt aen die van Turnhouth nyet mach zyn tot achterdeel van die van Weelde, die heure vrydomme ten vollen sullen genieten. Ende in teecken van condtschap van alle dese geseyde dingen, hebben wy aen dese brieve onsen segel doen hangen. Gedaen inde stadt van Brussele in de maent van oochste anno 1307"

Wat ik echter in dit stuk niet kan thuiswijzen is de uitvlucht die de Weeldenaren zoeken in het feit dat zij "ongelt" (= schatting op onroerende goederen) aan de Graaf van Vlaenderen behoorden te betalen. Al zal uit een volgend document blijken dat Weelde in de tweede helft der 14e eeuw aan de graven van Vlaenderen moet hebben toebehoord, toch vind ik geen enkele aanduiding, buiten bovenstaand document, dat zij ook voor 1307 enige verplichting tegenover dit graafschap konden hebben, daar de Hertog van Brabant hun natuurlijke "lantsheere" was, en hij hun slechts enkele jaren tevoren hun vrijheidsbrief had geschonken. Hier dient dus verder gezocht naar mogelijk verband tussen Vlaenderen en Weelde. In het kader van het hertogdom Brabant was Weelde dus een Vrijheid, behorende, volgens Gramaye, tot het kwartier van Oisterwijk en het district 's Hertogenbosch. Vanaf 1479 zou het vallen onder het kwartier van Turnhout, district Antwerpen, zoals Gramaye vermeldt: "Van 's Hertogenbosch hingen zij af, en wel van het kwartier, als men zegt, van Oisterwijk. En eindelijk in het jaar 1479 werd bevolen aan de schout van Oisterwijk in het vervolg geen karweien meer op te leggen aan die van Weelde en Poppel (het blijkt dat die van Ravels toen reeds gescheiden waren), omdat die met de Turnhouters bij het district Antwerpen zouden gevoegd worden".

Ook hier stel ik me de vraag, of Gramaye wel goed was ingelicht. Immers, uit de studie van J.E.Janssen "Turnhout in het verleden en het heden", blijkt wel

dat Weelde reeds in 1347 samen met negen omliggende dorpen tot het gebied van Turnhout behoorde, wat ook maar natuurlijk was, vermits het veel dichter bij Turnhout lag dan bij Oisterwijk. Toch moet het kwartier Oisterwijk voorheen wel zekere rechten gehad hebben op Weelde, vermits de Weeldenaren eertijds moesten helpen aan de dijken van de meierij 's Hertogenbosch. Een dieper onderzoek over de indeling van het land in die tijden kan misschien meer licht brengen.

II. De vroenten en gemene gronden.

In 1331 verkocht Jan III (1312-1355), die waarschijnlijk in geldnood zat wegens zijn talrijke oorlogen, veel heide- en woeste gronden aan Weelde, die misschien de oorsprong vormen der gemeente-eigendommen. Een vidimus van deze "aertbrief van Weelde en Poppel" verleend door Albrecht en Isabella op 1 februari 1619, bevat een copie van het authentieke stuk van Jan III (in 't latijn), en een confirmatie van dit stuk door Filips de Goede op 28 juni 1449 (in 't Vlaams). Een copie op het origineel, berustend in het stadsarchief van Turnhout, werd me bezorgd door R. Peeters, stadsarchivaris en komt achteraan in bijlage. De Weeldenaren die steeds "in paisible ende vredelijcke possessie" waren geweest van "hunne vroente ende gemeijnte-gronden wilden den voorscreven vercrijghbrief (van Jan III) geeirne doen vernieuwen ofte immers daer van doen depescheren behoorelijke brieven van vidimus, midts dien den denselven door lanckheijdt van tijde ende quaede bewaeringhe is bijnaer verrot ende bedorven". Van de vidimus, gegeven door Filips de Goede in 1449, waren "de segelen door d'innurie des tijds afgecomen". Daarom vroegen zij bekrachtiging van beide brieven door Albrecht en Isabella. In deze brief dan van 1331 zegt Jan III (ik vertaal), dat hij zijn gemeente- en woeste gronden, gelegen binnen verder vermelde grenzen en die niet afhangen van de jurisdictie van Tongerlo of van andere Heren, verkoopt aan de mensen van zijn heerlijkheden Weelde en Poppel en aan hun erfgenamen, en dat voor de prijs van tien oude tornoyse ponden, en de jaarlijkse cijns van drie oude tornoyse solidi. Zij mogen twee geschikte mannen uitkiezen om die gronden te verdelen en het gebruik ervan te regelen. Als vreemden het wagen er met hun kudden of op een andere manier

gebruik van te maken, dan mag de rentmeester van Herentals een warandemeester aanstellen, die op de vreemde dieren mag beslag leggen en een boete eisen van twintig zwarte solidi ten voordele van de Hertog. Ook Filips de Goede geeft aan de rentmeester van Turnhout macht "vosteren oft schutten" aan te stellen, die vreemde lieden en dieren aangetroffen op de vroente- en gemeentegronden, mogen beboeten ten zijnen voordele met een "pene van twintich schellingen swerten tornoyse". De bedoelde gronden waren met palen afgebakend, een grens die liep van Gehulte naar Verschot, vandaar naar Dilre (tussen Baarle en Weelde), naar Lervisfort, naar Rovaert, naar Tuldal, en langs Mierdermere terug naar Gehulte. Op die vroente- of gemeentegronden konden de Weeldenaren hun kudden weiden, turf steken, hout sprokkelen, enz. Iets wat tot de laatste tijden is blijven voortbestaan. Later zullen er geschillen oprijzen met Bedaf over het gebruik van die vroentegronden. In verband met die vroentegronden, vermeldt Gramaye dat Weelde sinds het jaar 1350 (dus van Jan III) het voorrecht bezat bomen te mogen planten op 80 voet afstand rond elke eigendom. Ik vermoed dat Gramaye zich hier vergist van datum, wat hem nog wel eens voorvalt, vermits de octrooi van Filips de Goede 100 jaar later op geen voorgaande privilege van die aard zinspeelt. Op 22 oktober 1453 schenkt Filips de Goede aan de Weeldenaren een oktrooi voor het planten van bomen in de vroente- en gemeente: "dat elck van onse goede luyden, binnen den palen van hunne vroenten en gemeeynten geseten, binne heure vroente ende gemeeynten tachentich voeten verre ter selver gemeeyntewaerts inne sal mogen setten ende poten alderhande boomen; eicken ende andere, en de andere en die aldaer houden staende ende wassende af te houwen, vertimmeren, breecken, vercoopen ofte andersints in sijnen oirboir besteden, ende andere wederom setten ende poten, also dicwijls ende meinich werve als hun dat zal gelieven ende goet duncken".

Verder vond ik nog in een studie van Jos Verhaeren uitgelegd hoe zij van het vruchtgebruik mochten genieten, en de voorschriften daarmee verbonden. Ziehier enkele van die voorschriften:

1) Op de wegen mochten allen eikelen rapen;

niemand mocht die afschudden op straf van boete
2) De vreemden op de vroentegronden worden aangehouden.

3) Vanaf de zondag na Sinksen mag men er turf steken: a) de ploegers (vrije grondbezitters): één dag (van zonsopgang tot zonsondergang), b) de keuters (kleine pachters): een halve dag.

4) Wie voor een ander turf steekt moet een briefje hebben

5) Het “sanden” (= opmaken van gemeentewegen): a) de ploegers moeten helpen met gespan, en drie mutsaards meebrengen, b) de keuters: moeten helpen met hun schup

6) Wie stenen bakt moet van iedere mout 100 stenen afstaan ten behoeve van kerk of kapel

7) Vlas mag niet geroot worden: a) langs de wegen, b) langs verpachte visvijvers, c) langs de Aa (waarschijnlijk wegens de vis).

Deze gegevens kunnen ons reeds enigszins inlichten over de levenswijze in die tijden. Er was wel een zekere welstand in ons dorp. Gramaye zegt immers: “Door de plaatselijke weverijen en de beschaafdheid van de inwoners waren deze dorpen (Weelde en Poppel) eertijds zeer beroemd”. De grondstof voor de weverijen werd geleverd door de kudden schapen die weidden in de vroente, en door de plaatselijke teelt van vlas die belangrijk moet zijn geweest, gezien de reglementen op het vlasroten hierboven. Enkele jaren geleden nog werd het ven, genaamd “de Vlassloot” gedempt. De producten van hun weverijen konden ze wellicht gemakkelijk verkopen te Turnhout, dat een belangrijk centrum was voor de tijd. In verband daarmee zou ik kunnen spreken over de wekelijkse vrijdagmarkt en de twee jaarmarkten te Weelde, die “sij supplianten van oude tijden binnen de voorseyde Vrijheydt hebben gehadt ... welcke voorseyde merckten bij verscheyde ... Hertogen van Brabant sijn geconfirmeert geweest, ende namentlijk in den jaere vier hondert ende seven en vijftig bij loffelijcker memorien Hertogen van Bourgoignen “ Meer hierover verder (zie bijlage II gans het document).

III. Verdere ontwikkeling der Vrijheid.

Daarna treffen we voor 1407 een merkwaardig document aan, dat enige toelichting vraagt. Het geldt namelijk een overeenkomst van 2 mei 1407

waardoor Weelde en Resorten geruild worden tegen Dendermonde, en tevens de voorrechten bevestigd worden die Weelde vroeger verkregen heeft zowel van Brabant als van de Graven van Vlaanderen. Ziehier de voornaamste bepalingen uit dit stuk. De Hertog van Brabant schrijft aldus: “ende wij, bij accoort van den tweeden mey lestleden bij mangelinghe tegen Dermonden hebben verkregen de heerschappije van Weelde met syne toebehoorten ende resorten, welke dus lange aen den graefschappe van Vlaenderen heeft toebehoort”. Daarna volgt bevestiging van de voorrechten der Weeldenaren: “dat wij uyt goeder gonsten ende vrinschappe die wij tot hun draeghen, ende hebben gegeven ende geconsenteert ende bevesticht ende alsulcke privilegien, poincten ende vryheden als sy van onse geseyde voorderen ende voorsaeten van saliger gedaghtenisse, ofte ook van de graven van Vlaenderen vercregen hebben, die selve te houden, te hebben ende te gebruycken, de welke wy hun voor ons, onse oirs ende naercomelingen, gelooven ende sweiren te houden ende doen houden vast ende sonder breecken ten eeuwigen daghe ende des toirconde hebben wy onsen segel aan desen brief doen hangen (zie volledig document in bijlage).

Ik vermoed dus dat het hier gaat om een ruiling tussen de twee gebroeders Antoon van Brabant (1406-1415) en Jan zonder Vrees, Graaf van Vlaanderen (1405-1419). En ik stel me de toestand aldus voor. Na de dood van Jan III van Brabant (1355), die opgevolgd werd door zijn dochter Johanna en Wenzel van Luxemburg, ontketende de Graaf van Vlaanderen, Lodewijk van Male, een opvolgingsoorlog, waarin Brabant verslagen werd. Door de vrede van Ath (4 juni 1357) gingen de heerlijkheid Mechelen en de stad Antwerpen met afhankelijkheden over aan Vlaanderen. Wellicht is Weelde mede overgegaan met Antwerpen. Slechts in het begin der 15e eeuw kon Brabant, onder de Bourgondiërs, opstaan uit zijn verval van na 1350. En in 1407 ontstond dan een overeenkomst tussen de twee gebroeders (verdrag te Quesnois), waardoor Jan zonder Vrees zijn rechten op Brabant, Limburg en de stad Antwerpen afstond aan zijn broeder Antoon. Wellicht houdt de ruiling Weelde-Dendermonde daarmee verband. Ze valt immers voor in hetzelfde jaar 1407 tussen dezelfde

heren, die er beiden maar baat bij konden hebben dat Weelde en Dendermonde elk tot hun natuurlijke landsheer behoorden en niet tot het gebied van een verafwonende heer. Zo denk ik dan, voortgaande op de gegevens van de algemene geschiedenis en op bovenvermeld document, dat Weelde van 1357 tot 1407 van Vlaanderen afhing.

Ik schreef om uitleg hierover aan Dom. Gregorius de Clercq, conservator van het stadsmuseum en bestuurslid van de oudheidkundige kring te Dendermonde. Hij antwoordde mij, dat sinds de 11e eeuw Dendermonde altijd Vlaams is geweest, en dat Jan zonder Vrees er op 22 April 1405 de eed aflegde als Heer van Dendermonde; dat het overigens onnatuurlijk schijnt dat een versterkte stad als Dendermonde zou geruild worden voor enkele dorpen in de Kempen; en dat het wellicht gaat over landgoederen in of rond Dendermonde. De documenten van Dendermonde gingen te niet in de brand van het stadhuis in september 1914, zodat er daarover niets meer te vinden is. Maar uit wat er voordien gepubliceerd werd uit het archief, is er nergens spoor van een ruiling "Dendermonde-Weelde en Resorten". Verdere opzoekingen kunnen hier misschien meer klaarheid brengen, maar mij lijkt de ruiling tegen landgoederen in of rond Dendermonde wel mogelijk. En alleszins moet Weelde in vroegere tijden betrekkingen gehad hebben met Vlaanderen, aan wie het volgens hoger vernoemde documenten "ongelt" moest betalen, en van wie het zekere voorrechten had, die de Hertogen van Brabant erkenden.

IV. De Schepenbank en het wereldlijk bestuur.

Vanaf de 13e eeuw kreeg langzamerhand elke stad, elke vrijheid een eigen schependom. Bestuurd en geoordeeld te worden door een eigen magistraat werd beschouwd als een recht, ja als de grondslag van elke nieuwe gemeente. Weelde, Poppel en Ravels maken van ouds één schepenbank uit. In 1296 gaf Hertog Jan II, Hertog van Brabant en Limburg zijn eerste vrijheden aan "al de mensen

van Weelde, Poppel en Ravels, die volgens oude gewoonte tot de vierschaar van Weelde behoren" (...more solito ad placitum apud Welde confluentes). Dus had Weelde toen reeds schepenen met ten minste rechtsmacht. Ook later in de 14e en 15e eeuw is er spraak van schepenen van Weelde, die verantwoordelijk zijn voor de giften door de gemeente gedaan, wat er op wijst dat ze niet enkel meer rechters zijn, maar ook hun woord meespreken in het bestuur.

De oudste brieven, welke giften vermelden aan de kerk of aan de armen van Poppel gedaan, zijn alle opgesteld door "Scepen van de vrijheyt Weelde" bv. in 1384 door Godevaert die Wolff en Jan Coppens; in 1403 door Willem Maes en Wouter van Trier; in 1429 door Jan Claes en Jan die Wolff, enz. Nadat Weelde in 1479 was overgegaan van het kwartier van Oisterwijk naar dat van Turnhout, gebeurde het wellicht soms dat de Turnhouters meenden zich te mogen mengen in de aangelegenheden van Weelde. Daarom bevestigt Filips de Schone, vader van Keizer Karel, in 1504 het recht der Weeldenaren zich tot hun eigen schepenbank te wenden, die dienst deed als dingbank onder voorzitterschap van de schout. Gramaye immers schrijft: "Van een andere Hertog, eveneens Filippus genaamd (Filips de Schone, vader van Keizer Karel), kreeg het dorp in 1504 het verbod dat niemand van de inwoners voor de rechter of de warandemeester van Turnhout, of voor de stadhouder van Brabant mocht gedaagd worden, indien hij verkoos bij de schepenbank van Weelde terecht te staan".

Zolang Weelde en Poppel verenigd bleven, verkoos de officier van de grondheer één schepenen te Weelde, en één te Poppel; elk der twee schepenen verkoos in zijn dorp de andere schepenen: die van Weelde drie, die van Poppel twee, onder toezicht van de officier. Dat was de vaste regel voor het samenstellen van de zeven schepenen der gemeentebank. **(Wordt vervolgd)**

